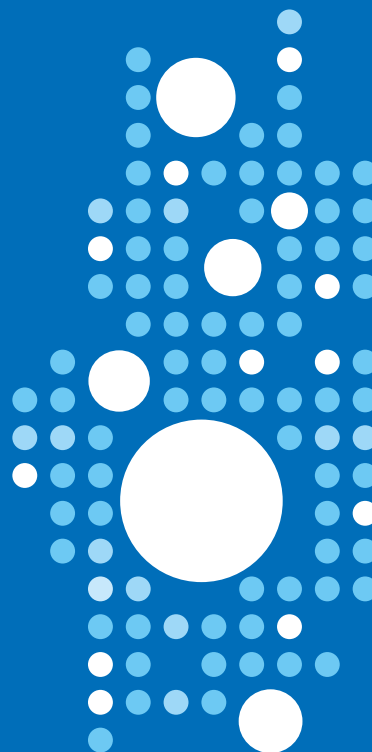

top

Economische
toplocatie van
Nederland

regio zwolle monitor 2015

Hoe identiteit en samenwerking
een impuls geven aan een topregio

MONITOR 2015

VOORWOORD

VOOR U LIGT ALWEER DE VIERDE EDITIE VAN DE REGIO ZWOLLE MONITOR.

Geachte lezer,

De Regio Zwolle doet het verhoudingsgewijs goed! De regio staat hoog bovenaan het 'linker rijtje' van sterk geprofileerde regio's in Nederland. Het blijft zowel binnen als buiten de regio verwondering oproepen, want wat is toch het succes van de Regio Zwolle?

Op het eerste gezicht lijkt de regio een diffuus beeld op te roepen want één duidelijke succesfactor zoals in andere regio's dikwijls het geval is, valt niet aan te wijzen. De groot- en detailhandel tiert welig en ook de industrie is bovengemiddeld aanwezig. Daarnaast is opvallend dat de regio vooral ook uitblinkt in de topsector Agro & Food. De grootste succesfactor is echter niet te vinden in een branche of sector, maar lijkt vooral te bestaan uit de fijnmazige economische structuur met veel MKB-familiebedrijven. In combinatie met een regionaal DNA dat sterk gekenmerkt wordt door moderne devotie, zorgt dit voor een ambitieuze en intrinsieke wil tot samenwerken.

Dit verklaart hoe de over vier provincies verspreide gemeenten in de Regio Zwolle in staat zijn geweest om in korte tijd een stevig maar licht samenwerkingsverband met elkaar aan te gaan. Een samenwerkingsverband dat landelijke belangstelling geniet en per 1 januari 2016 ook de gemeente Elburg mag verwelkomen. Dit verklaart ook waarom op pragmatische wijze MKB Regio Zwolle, VNO-NCW Regio Zwolle en de Stichting Metropool Zwolle de handen ineen kunnen slaan om gezamenlijk het Regio Zwolle Netwerk op te zetten. Bovenal verklaart dit de oprichting van het Logistiek Expertise Centrum: een bottom up initiatief vanuit de transport- en logistieke sector waar onder regie van ondernemers actief wordt samengewerkt met overheden, onderwijs- en onderzoekinstellingen om zo de positie van de Regio Zwolle verder te versterken.

Evenals met de oprichting van de Stichting Metropool Zwolle het geval is, laat het regionale bedrijfsleven met de oprichting van het Logistiek Expertise Centrum zien dat de Regio Zwolle gebouwd is op ondernemers aan wie een stevige invloed op het regionaal economische beleid gerust kan worden overgelaten. Een invloed die de komende periode onder meer kan worden aangewend om de logistieke sector te versterken. Bijvoorbeeld door de overslag van vervoer over water naar vervoer over de weg te verbeteren. Of door de regio's Zwolle en Twente zowel feitelijk als symbolisch sterker met elkaar te verbinden door middel van de upgrade van de N35.

Het bestuur van de Stichting Metropool Zwolle vertrouwt erop dat u door lezing van deze monitor en de toonaangevende sprekers tijdens het Regio Zwolle Congres waar deze monitor wordt gepresenteerd, geïnspireerd raakt en nieuwe inzichten verkrijgt door middel waarvan de kracht van de regio nog verder tot uitdrukking kan komen!

Het bestuur,

Pierre Satink

Harke Plas

Ronald Knoll

Jasper Vrieling

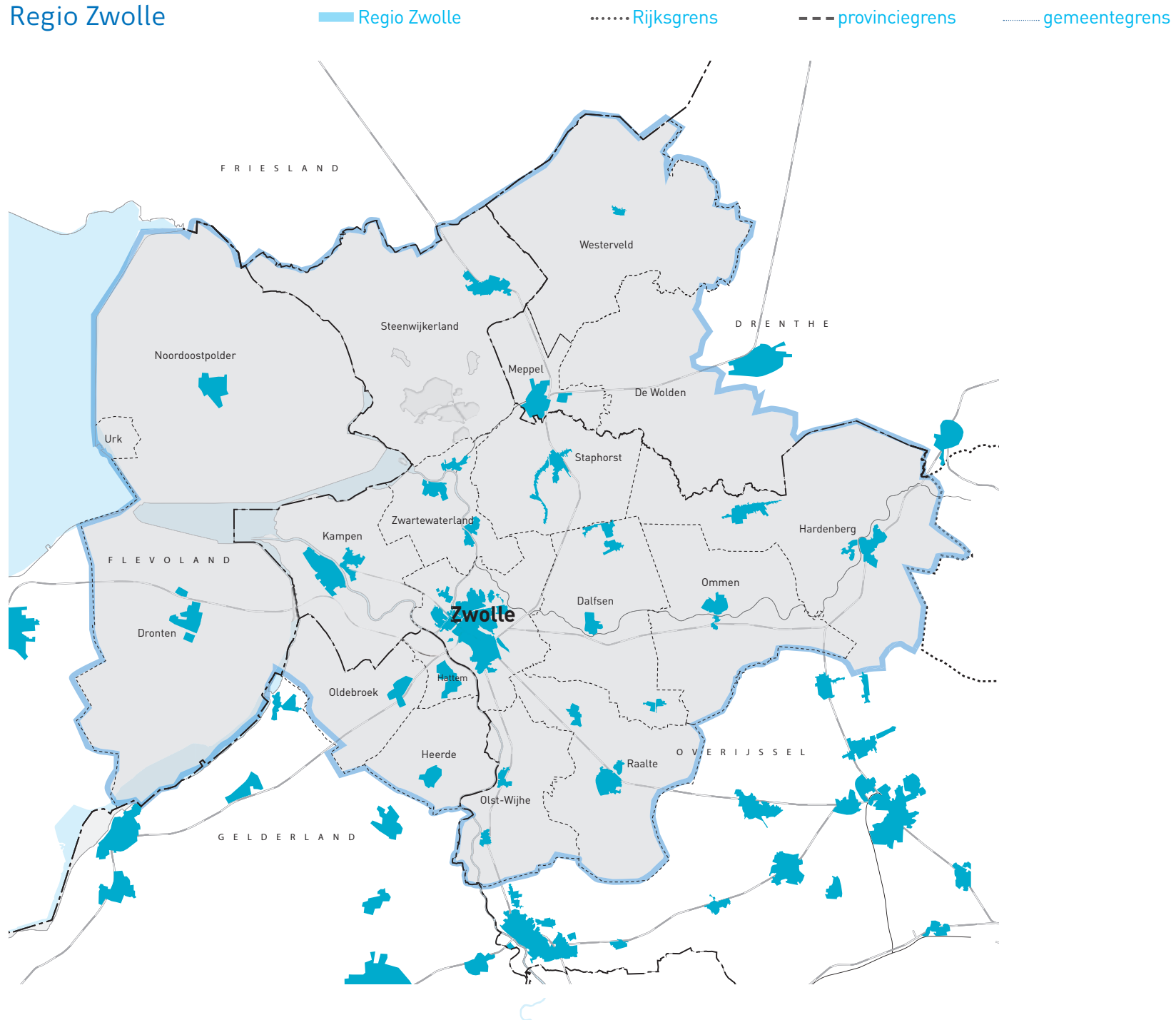
Michiel ten Brink

*Wat ik heb gezien
Zo veel gezichten, zo veel plekken, zo veel verdiend
Huizen zijn verwarmd
Grachten zijn verlicht
Wij kijken naar morgen, altijd wat nieuws in 't zicht*

- Glenn de Randamie (alias Typhoon) -

Fragment uit: Van de Regen Naar De Zon

Regio Zwolle

Beleidsinformatie oktober 2014 nr. 140236

KRACHTIG HERSTEL REGIO ZWOLLE

Alle seinen staan op groen voor de economie', kopten onlangs de nationale media. Een positieve boodschap die zeker opgaat voor de Regio Zwolle. Dankzij het brede economische profiel met industrie, handel, landbouw, tech en een uitgebreid aanbod van zorg en onderwijsvoorzieningen, houdt de regio gelijke tred met de nationale economische ontwikkeling. Het herstel van de economie van de Regio Zwolle is krachtig. Het bedrijfsleven presteert bovengemiddeld, de arbeidsmarkt veert op en de regionale woningmarkt trekt aan.

Alertheid blijft geboden. De crisis ijlt op sommige vlakken nog na. Zo is bijvoorbeeld de investeringsbereidheid broos en kampen de kantoor- en winkelmarkt met fikse leegstand. Ook vragen de toenevende aantallen zelfstandigen en het relatief grote arbeidsaanbod van middelbaar opgeleiden aandacht. Evengoed kan gezien de vertoonde veerkracht van de Regio Zwolle, de toekomst met vertrouwen tegemoet worden gezien.

De Regio Zwolle Monitor brengt jaarlijks de economische ontwikkeling in beeld aan de hand van cijfers die een goede indicator zijn voor de groeikracht van de regio en van demografische en sociaal-economische ontwikkeling. Daarbij worden ieder jaar nieuwe accenten gelegd, zodat het niet beperkt blijft tot een standaard 'fotomoment' van de regio maar er jaar op jaar diepgaander inzicht verkregen wordt in het bijzondere en kenmerkende van de Regio Zwolle.

De Regio Zwolle Monitor 2015 omvat drie pijlers: (1) de 'staat van het bedrijfsleven', (2) 'regionale kerngegevens' en (3) 'logistiek en distributie'. Een pijler omvat een aantal indicatoren die elk afzonderlijk inzicht geeft in de ontwikkeling van een facet van de regionale economie. Elk jaar wordt stilgestaan bij een specifiek thema. Dit jaar is er in de derde pijler speciale aandacht voor het thema logistiek en distributie. De Regio Zwolle wordt door haar ligging vaak aangeduid als verbindingspunt tussen Noordoost-Nederland en de rest van Nederland. De Regio Zwolle heeft door de gunstige ligging en goede bereikbaarheid een bovengemiddeld potentieel voor logistiek en distributie. De editie van de Regio Zwolle Monitor van dit jaar geeft een nadere karakterisering van logistieke en distributie activiteiten in de regio, waarmee een beeld van de potentie voor logistiek en distributie verkregen wordt. Nieuw ten opzichte van voorgaande edities is dat voor een aantal kernindicatoren nadrukkelijker de vergelijking wordt gemaakt met andere regio's in Nederland. In de tekstkaders 'De Regio Zwolle in perspectief' wordt zichtbaar gemaakt waar de Regio Zwolle staat ten opzichte van enkele andere stedelijke regio's in Nederland.

Het bedrijfsleven toont krachtig herstel

- Met een productiegroei in 2014 van 2,7% presteert de regio beter dan landelijk (2,3% groei)
- Het bedrijfsleven laat fors winstherstel zien
- Het investeringsniveau blijft achter
- De financiële huishouding van het bedrijfsleven is op orde
- In de Regio Zwolle zijn vooral MKB-bedrijven actief
- Steeds minder bedrijven gaan failliet in de Regio Zwolle

Voor 2014 heeft het Centraal Planbureau (CPB) een groei van 1,0% van de nationale economie berekend. Daarmee is het volume van de economie, in termen van bruto binnenlands product (bbp), voor het eerst weer gestegen tot boven het niveau van 2008. Met een geraamde groei van 2,0% voor 2015 en 2,4% voor 2016, zet het herstel van de Nederlandse economie steviger door dan eerder verwacht werd. Wat voor de nationale economie geldt, geldt ook voor de economie van de Regio Zwolle: de recessie lijkt definitief de rug toegekeerd.

In de Regio Zwolle werden in 2013 reeds de eerste tekenen van herstel zichtbaar. Het bedrijfsleven in de negentien gemeenten van de Regio Zwolle realiseerde in 2014 een bruto toegevoegde waarde (productie) van bijna €22 miljard en dat is 2,7% meer dan in het voorgaande jaar. De gunstige ontwikkeling van de toegevoegde waarde heeft zich vertaald in een duidelijk winstherstel. Na een jaar van dalende winst, steeg in 2014 de winst met bijna 12% tot een bedrag van bijna €3 miljard. Bij de positieve productie- en winstcijfers vallen de investeringscijfers nog een beetje uit de toon. Voor het derde jaar op rij zijn de investeringen gekrompen. Het regionale bedrijfsleven heeft in 2014 voor een bedrag van €4,1 miljard geïnvesteerd, 1,2% minder dan in 2013. Daarmee valt het investeringsniveau in de Regio Zwolle relatief niet tegen, want landelijk daalden de investeringen met 1,6%. Aan de financiële huishouding van de bedrijven zal het in ieder geval niet liggen, want die is ronduit gunstig. Het bedrijfsleven in de Regio Zwolle beschikt over ruim voldoende financiële buffers. Met een solvabiliteit van 38,4% ligt de Regio Zwolle boven het Nederlandse gemiddelde van 37,0%. De liquiditeit van de bedrijven ligt met een gemiddelde van 138% ruim boven de doorgaans aangehouden norm van 100%. Het bedrijfsleven in de Regio Zwolle is daarmee bovengemiddeld goed in staat om aan haar direct opeisbare verplichtingen te voldoen. Afgaande op de solvabiliteit en liquiditeit, lijkt het er op dat het aanhoudende economisch herstel en de verbeterde winstgevendheid vooral gebruikt zijn om de eigen financiële positie van bedrijven te versterken.

De Regio Zwolle is een MKB-regio. Het bedrijfsleven in de Regio Zwolle is hoofdzakelijk samengesteld uit MKB-bedrijven (<250 werknemers) die voor een groot deel van de werkgelegenheid verantwoordelijk zijn. Exclusief de eenmansbedrijven, leverde deze categorie bedrijven een substantiële bijdrage aan de werkgelegenheid. In 2014 vertegenwoordigen zij ruim 45% van het totaal aantal bedrijven en zijn zij goed voor bijna 70% van het aantal banen. Daarbij moet het belang van grootbedrijven (≥ 250 werknemers) niet uitgevlakt worden. Hoewel slechts één procent van de bedrijven in de Regio Zwolle een grootbedrijf is, bieden deze 130 bedrijven bijna een kwart van de totale werkgelegenheid. Van al deze bedrijven gaan er steeds minder failliet.

In de economische crisis nam het aantal faillissementen sterk toe, met als dieptepunt de 322 faillissementen in het jaar 2013. Sindsdien is een daling van het aantal faillissementen ingezet, zowel landelijk als in de Regio Zwolle. De meest recente cijfers laten zien dat er ruim 20% minder faillissementen uitgesproken zijn in de eerste helft van 2015 in vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder. De terugloop van faillissementen in de Regio Zwolle houdt daarmee gelijke tred met de terugloop van het aantal faillissementen in Nederland als geheel.

Een opverende arbeidsmarkt, sterke sectoren, maar mismatch op de vastgoedmarkten

- Het werkloosheidspercentage is gedaald naar 7,0%; landelijk steeg het naar 7,3%
- In de Regio Zwolle is een groot deel van de beroepsbevolking middelbaar opgeleid
- Ruim 70% van de werkende inwoners heeft een baan in de Regio Zwolle
- Industrie en handel zijn belangrijke stuwende sectoren voor de regio
- De Regio Zwolle is onmiskenbaar een agrarische regio
- In 2014 stond gemiddeld 17% van het totale kantooroppervlak leeg
- In 2014 stond gemiddeld 8,3% van het totale winkelvloeroppervlak leeg

De werkgelegenheid in Nederland krimpt sinds enkele jaren. De vraag naar arbeid is door de recessie flink afgenomen. Opvallend is dat de Regio Zwolle zich grotendeels onttrekt aan deze tendens. Opvallend is dat de omvang van de totale arbeidsvraag in de Regio Zwolle in 2014 309.000 banen omvat, slechts weinig minder dan het jaar ervoor en nog ruim boven het niveau van 2008. Maar ondanks deze afnemende arbeidsvraag presteert de arbeidsmarkt in de Regio Zwolle beter dan de Nederlandse arbeidsmarkt. De werkloosheid komt in de Regio Zwolle eind 2014 uit op 7,0% van de beroepsbevolking. Nog steeds stevig, maar het is gedaald ten opzichte van de 7,2% van 2013. Landelijk is het werkloosheidspercentage in 2014 gestegen van 7,3% naar 7,4%. Punt van extra aandacht is de samenstelling van het arbeidsaanbod van de Regio Zwolle die verhou-

dingsgewijs uit veel middelbaar opgeleiden bestaat. Door de toenemende automatisering in dienstverlening en robotisering van productieprocessen veranderen de inhoud en perspectieven van werknemers met banen die bestaan uit gestandaardiseerde werkzaamheden. Dit zet de arbeidsmarktpositie van middelbaar geschoolde werknemers onder druk.

Als vanuit geografisch oogpunt gekeken wordt naar de aansluiting van vraag en aanbod op de regionale arbeidsmarkt, dan blijkt ruim 70% van de werkzame beroepsbevolking woonachtig in de Regio Zwolle eveneens te werken binnen de Regio Zwolle. Dit duidt op een toereikende omvang, in geografisch opzicht, van de regionale arbeidsmarkt. Inwoners uit de verschillende gemeenten kunnen zich relatief eenvoudig verplaatsen naar werk in andere delen van de Regio Zwolle, en zijn bereid om de woon-werkafstand met bijbehorende reistijd te accepteren. Daarnaast pendelt een deel van de werknemers van buiten de regio naar de Regio Zwolle, en vice versa. Hierdoor worden lokale mismatches tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt (deels) tenietgedaan. Voor de Regio Zwolle staat tegenover een inkomende pendel van 65.000 werkzame personen (werknemers die buiten de Regio Zwolle wonen) een uitgaande pendel van 86.000 werkzame inwoners (inwoners die buiten de Regio Zwolle werken). Niettemin vinden de grootste forensenstromen binnen de Regio Zwolle plaats.

De grootste vraag naar arbeid in de regio komt van de groot- en detailhandel, uit de sector zorg en welzijn en van de industrie. Deze drie sectoren zijn tezamen goed voor ruim 45% van de werkgelegenheid in de Regio Zwolle. Van deze sectoren blijken de groot- en detailhandel en de industrie, afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur, sterk bovengemiddeld aanwezig te zijn in de Regio Zwolle. Er is sprake van een sterke concurrentiepositie op deze terreinen. Maar een andere sector waarin de Regio Zwolle vooral ook in uitblinkt, is de landbouw. Er zijn verhoudingsgewijs veel bedrijven, in brede zin, actief in de agrarische sector. In termen van topsectoren heeft de Regio Zwolle een prominent aandeel in de topsector Agro & Food. Het is één van de negen topsectoren die zowel op nationaal als regionaal niveau speerpunt van economisch beleid is. Naast de voedselproducerende agrarische bedrijven zijn het vooral ook de voedingsmiddelenindustrie en voedselverwerkende branches die behoren tot deze topsector. Daar kan de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen aan toegevoegd worden, een sector die eveneens bovengemiddeld aanwezig is in de regio. De mate van specialisatie in deze sectoren maakt van de Regio Zwolle onmiskenbaar een agrarische regio.

Net als landelijk toont de vastgoedmarkt in de Regio Zwolle verschillende gezichten. Terwijl aan de ene kant het aantal verkopen op de bestaande koopwoningmarkt zich herstelde in 2014, hield aan de andere kant de malaise op de kantoren- en winkelmarkt aan. In 2014 is de gemiddelde leegstand op de kantorenmarkt in de Regio Zwolle opgelopen tot 17,1%, wat overeenkomt met een oppervlakte van 180.000 m² ongebruikte kantoorruimte. Hiermee overstijgt het de gemiddelde leegstand

in Nederland (16,5%). Ook heeft de winkelmarkt in de Regio Zwolle met een fors overaanbod te kampen. Gemiddeld is circa 8,3% van het winkel-vloeroppervlak in de detailhandel niet in gebruik. Dit komt neer op bijna 103.000 m² leegstaand winkeloppervlak in de regio. Het Nederlandse gemiddelde leegstandspercentage lag in 2014 op 8,7%.

De Regio Zwolle is een logistiek en distributie-vriendelijke regio

- Logistiek herstelt minder snel van de recessie dan andere sectoren in de regio
- De Regio Zwolle is sterk gespecialiseerd in vervoer over land
- De logistieke sector in de Regio Zwolle genereert zijn inkomsten hoofdzakelijk in de eigen regio en in de eigen sector
- De regionale samenwerkingsbereidheid is belangrijk voor het aantrekken en behouden van distributiecentra in de regio
- In de regio is een veelzijdig aanbod van mbo- en hbo-opleidingen gericht op logistiek

Logistiek en distributie is belangrijk voor de Regio Zwolle. Als ondersteunende sector fungeert het als de bloedsomloop van de regio; de sector is sterk verweven met andere, verladende sectoren in de regio. Maar dat de totale regionale economie zich krachtig aan het herstellen is, geldt in mindere mate voor de logistieke sector in de Regio Zwolle. Het beeld overheerst, ook landelijk, van een sector die minder snel dan andere sectoren herstelt van de recente, lastige economische jaren. In de periode 2012–2014 was het groeipad van de sector lager dan dat van de totale economie. Afgemeten aan de prestaties van de sector vervoer en opslag, realiseerde de logistiek in de Regio Zwolle in 2014 een productie (bruto toegevoegde waarde) van € 1,2 miljard; een groei van 1,7% ten opzichte van vorig jaar. Landelijk groeide de productie van de sector met 2,0%.

Afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur, is de logistiek naar verhouding gemiddeld vertegenwoordigd in de Regio Zwolle. Maar als ingezoomd wordt op afzonderlijke bedrijfstakken binnen de sector dan valt op de hoge mate van specialisatie van de Regio Zwolle in vervoer over land. Er is sprake van een sterke concurrentiepositie op dit specifieke terrein binnen de logistiek. In iets minder mate geldt ook dat het vervoer over water relatief oververtegenwoordigd is in de regio. Dit in tegenstelling tot de bedrijfstakken post en koeriers en opslag en dienstverlening, die vergeleken met de landelijke sectorstructuur relatief ondervertegenwoordigd zijn in de regio.

Wat de vraagzijde betreft, zijn de verladers – de klanten – van de logistieke sector van de Regio Zwolle veelal in de eigen regio gevestigd en is de eigen sector de grootste inkomstenbron. Het blijkt dat bijna 60% van de opbrengsten van de logistieke sector afkomstig is uit de Regio Zwolle zelf, wat hiermee het belangrijkste werkterrein van de sector is. Vanuit

een sectorale invalshoek wordt, met een aandeel van zo'n 40%, de meeste opbrengst gegenereerd in de logistieke sector. Het geeft aan dat het een sector is waarin onderling veel wordt samengewerkt, uitbesteed en toegeleverd. Met een aandeel van circa 20% is de tweede plaats ingeruimd voor de sector groot- en detailhandel, op de voet gevolgd door de agrarische sector en de industrie. De belangrijke sectoren voor de Regio Zwolle zijn ook belangrijk voor de logistieke sector. Versterking van de logistiek zal daarom vooral moeten gebeuren hand-in-hand met ontwikkelingen in de ketens; met de sectoren waarmee de logistieke bedrijven verweven zijn.

Het verladen van goederen gaat vaak via distributiecentra(DC's). Voor distributie, de laatste stap in het logistieke traject waarin orders verzameld en klaargemaakt worden voor verzending, blijkt de Regio Zwolle een aantrekkelijke vestigingslocatie te zijn. Recentelijk hebben verschillende nationaal en internationaal opererende bedrijven grootschalige 'state of the art' distributiecentra geopend in de regio. Niet alleen de gunstige ligging en beschikbaarheid van ruimte, maar vooral ook de bereidheid tot samenwerking in de regio hebben hiervoor gezorgd. Een andere factor die bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van de regio voor logistiek en distributie is de beschikbaarheid van voldoende en goed opgeleide logistieke professionals. Drie mbo-instellingen en één hbo-instelling bieden een veelzijdig en kwalitatief hoogwaardig aanbod van opleidingen dat een breed spectrum beslaat van de behoefte aan geschoolde werknemers in de logistiek en distributie. Over de gehele linie stijgt de instroom van studenten en wordt de kwaliteit van vrijwel alle opleidingen als bovengemiddeld beoordeeld. De Regio Zwolle is hiermee een kweekvijver voor logistiek talent.

De Regio Zwolle staat stevig op de kaart

Als de Regio Zwolle langs de regionaal economische meetlat gelegd wordt, dan mag het zich met recht spiegelen aan andere sterk geprofileerde regio's zoals de Metropool Regio Amsterdam, Utrecht, Arnhem/Nijmegen, Brainport Regio Eindhoven en Twente. In de onderlinge vergelijking met andere regio's is de Regio Zwolle een competitieve regio met een breed economisch profiel en bovengemiddelde prestaties. Dit is des te meer opvallend omdat de Regio Zwolle pas sinds enkele jaren actief inzet op samenwerking en versterking van het economisch profiel, terwijl deze andere regio's daar al minstens 15 jaar mee bezig zijn. Industrie, handel, landbouw en tech drukken een steeds belangrijker stempel op het economisch presteren van de regio, waarbij de regio een stevige basis heeft in de van oudsher sterk aanwezige (semi-)publieke sectoren, zoals zorg, onderwijs en overheid en openbaar bestuur. In relatief korte tijd is door een nuchtere cultuur van hard werken en een hoge mate van samenwerkingsbereidheid, tussen ondernemers, overheid en onderwijs en onderzoek, een eigentijdse en zelfbewuste regio ontstaan. Er staat een ambitieuze regio die de toekomst, waarin het economische speelveld in toenemende mate beheerst gaat worden door (stedelijke) regio's, met vertrouwen tegemoet kan treden.

VERANTWOORDING

De Regio Zwolle Monitor brengt de economische ontwikkeling in beeld van de Regio Zwolle. Statistieken worden zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van negentien samenwerkende gemeenten. Er zijn beperkingen in de beschikbaarheid van data. Niet zelden zijn alleen data beschikbaar voor Noord-Overijssel en andere COROP-regio's, arbeidsmarktregio's en provincies. Voor een aantal indicatoren heeft het onderzoeksteam zelf data verzameld. In de figuren staat zo goed als mogelijk vermeld op welk ruimtelijk schaalniveau de cijfers betrekking hebben. De monitor besteedt waar relevant aandacht aan de overeenkomsten dan wel verschillen tussen de negentien gemeenten. De indicatoren in deze monitor zijn weloverwogen geselecteerd, maar vormen noodzakelijkerwijs een selectie en een momentopname die geen antwoord geeft op alle vragen. Het geeft wel een rijk geschakeerd pallet aan inzichten, waarmee de discussie over de ontwikkeling van de Regio Zwolle met kennis wordt gevoed.

ONDERZOEK

Het onderzoeksteam bestaat voornamelijk uit onderzoekers uit de Regio Zwolle en wordt gecoördineerd door het lectoraat Area Development van de Hogeschool Windesheim. Het onderzoek staat onder supervisie van lector dr.ir. Willem Buunk – lectoraat Area Development. De projectleiding is in handen van dr. Friso de Vor – onderzoeker regionale economie bij het gelijknamige lectoraat. Inhoudelijke opmerkingen en/of suggesties kunt u mailen naar f.de.vor@windesheim.nl

Aan het onderzoek werkten mee:

Drs. Martin de Boer (Kamer van Koophandel); drs. Rob Erven en dr. Huub Ruël (Windesheim, lectoraat International Business); drs. Jaap Minnema en drs. Aljona Wertheim-Davygora (Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie); dr. Jan Möhlmann (Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling Ruimtelijke Economie); drs. Martin Tillema (Kadaster); Willem van der Velden (AldusWillem, namens Rabobank IJsseldelta); dr. Erik Veldhuizen (Windesheim, lectoraat Familiebedrijven).

Begeleidingscommissie:

Prof.dr. Henri de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam); drs. Henk ten Hove (Economic Board Regio Zwolle); mr. Harke Plas (Stichting Metropool Zwolle), Jacco Vonhof (VNO-NCW Midden); mr. Jan Westmaas (Gemeente Meppel).

Vormgeving:

Fizz Marketing & Communicatie

Interviews:

Marc Nijenhuis

INHOUD

pagina

Pijler 1 in vogelvlucht – staat van het bedrijfsleven

1.1 Economische prestaties	12
1.2 Bedrijfsdemografie	13
1.3 Internationalisering	18
1.4 Innovatie	25
Interview Henk Brink	28
	34

Pijler 2 in vogelvlucht – regionale kerngegevens

2.1 Arbeidsmarkt	36
2.2 Pendel	37
2.3 Economische structuur	52
2.4 Vastgoedmarkt	58
Interview Bert Visscher	66
	76

Pijler 3 in vogelvlucht – logistiek en distributie

3.1 Logistiek en distributie vriendelijke regio	78
3.2 Aanbodzijde	79
3.3 Vraagzijde	82
3.4 Logistieke stromen	88
3.5 Distributie	90
3.6 Human capital	95
	98

Stichting Metropool Zwolle	104
----------------------------	-----

STAAT VAN HET BEDRIJFSLEVEN

Het bedrijfsleven toont krachtig herstel

- Het bedrijfsleven heeft de financiële huishouding op orde
- De bruto toegevoegde waarde steeg naar €22 miljard, een groei van 2,7%
- Dit heeft zich vertaald in fors winstherstel
- Maar de investeringen blijven vooralsnog iets achter
- De export houdt gelijke tred met de landelijke ontwikkeling

Het MKB maakt de dienst uit in de Regio Zwolle

- Het MKB is goed voor 70% van het totaal aantal banen
- De overige 30% van de banen is te vinden bij een gering aantal grote bedrijven
- Er is een constante aanwas van nieuw opgerichte bedrijven
- Steeds minder bedrijven worden failliet verklaard
- Maar de groei van arbeidsproductiviteit in de regio is hoger dan landelijk

1.1 ECONOMISCHE PRESTATIES

Productie, winst en investeringen

Het bedrijfsleven in de negentien gemeenten van de Regio Zwolle realiseerde in 2014 een bruto toegevoegde waarde (productie) van bijna €22 miljard, 2,7% meer dan in het voorgaande jaar (zie figuur 1.1a). Dit is bepaald op basis van gegevens van de Rabobank Regionale Economische Thermometer. In het bedrag is ook de toegevoegde waarde meegeteld die in niet-commerciële organisaties is gerealiseerd, zoals zorginstellingen en overheid. De regio is daarmee goed voor 3,1% van de landelijke toegevoegde waarde. De gezamenlijke omzet binnen de regio bedroeg bijna

€59 miljard. De cijfers zijn in dubbel opzicht reden voor tevredenheid. Niet alleen volgen ze op een periode van twee jaar waarin sprake was van een zeer bescheiden groei, het groeicijfer overtreft ook de landelijke ontwikkeling met 0,4 procentpunt. Gemeten in toegevoegde waarde, leverden de industrie en overheid/onderwijs ieder met 13,8% de grootste bijdrage aan de regionale economie. Maar ook de betekenis van de groot-handel mag met 10,9% niet over het hoofd worden gezien. Een belangrijke sector voor de Regio Zwolle is de logistiek. In 2014 realiseerde deze sector een productie (toegevoegde waarde) van €1,2 miljard, 5,6% van de gehele regionale productie. Pijler 3 van de Regio Zwolle Monitor heeft dit jaar als thema 'logistiek en distributie'. Daar zal verder ingegaan worden op de kenmerken en betekenis van deze sector voor de Regio Zwolle.

Figuur 1.1a

Productie Regio Zwolle

Productie Nederland

Winst Regio Zwolle

Winst Nederland

Investerings Regio Zwolle

Investerings Nederland

-15% -10% -5% 0% 5% 10% 15%

Groeicijfers van het bedrijfsleven in de Regio Zwolle en Nederland

Groei van productie (bruto toegevoegde waarde), winst en investeringen ten opzichte van het voorgaande jaar in %; 2011–2014

- 2011
- 2012
- 2013
- 2014

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank (bewerking: AldusWillem).

De gunstige ontwikkeling van de toegevoegde waarde heeft zich ook vertaald in een duidelijk winstherstel. Zo laat figuur 1.1a onder andere zien dat de winst met bijna 12% toenam. Hiermee komt de winst in 2014 uit op een bedrag van bijna €3 miljard. De winstgroei lag net iets hoger dan het landelijke cijfer. Uitgedrukt in procenten van de toegevoegde waarde bedroeg de winst in de Regio Zwolle 17,9% (landelijk 16,8%). Zo is te zien dat de winst in 2013 met zelfs iets grotere percentages is afgenomen.

Maar om de gunstige groeicijfers van 2014 te nuanceren: de winstgroei van 2014 was onvoldoende om de winstdaling van 2013 te compenseren.

De investeringen krompen voor het derde jaar op rij. Het regionale bedrijfsleven heeft in 2014 voor een bedrag van €4,1 miljard geïnvesteerd, 1,2% minder dan in 2013. Landelijk gezien namen in 2014 de investeringen af met 1,6%. Ondanks de dalende trend, investeert de Regio

Figuur 1.1b

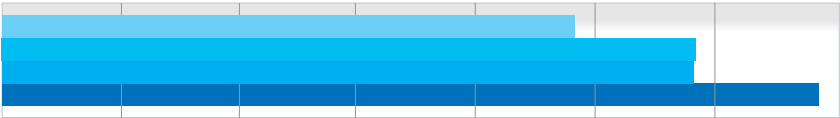
Solvabiliteit Regio Zwolle

Solvabiliteit Nederland

Liquiditeit Regio Zwolle

Liquiditeit Nederland

Rendement op eigen vermogen (REV) Regio Zwolle

Rendement op eigen vermogen (REV) Nederland

0% 20% 40% 60% 80% 100% 120% 140%

Financiële positie van het bedrijfsleven in de Regio Zwolle en Nederland

Solvabiliteit, liquiditeit en REV in %; 2011–2014

- 2011
- 2012
- 2013
- 2014

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank Nederland (bewerking: AldusWillem).

Zwolle nog relatief veel ten opzichte van Nederland als geheel. Per euro toegevoegde waarde investeerde het bedrijfsleven in de regio 19 cent, tegenover 16 cent landelijk.

Financiële positie bedrijfsleven

Net als in 2013 kan, in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde, het bedrijfsleven in de Regio Zwolle financieel gezond worden genoemd. Gebruikte kengetallen om tot deze constatering te komen zijn de solvabiliteit, liquiditeit en het rendement op eigen vermogen (REV) (zie figuur 1.1b). De solvabiliteit geeft de mate aan waarin het bedrijf met eigen middelen (eigen vermogen, voorzieningen) is gefinancierd.

Dit vermogen vormt een buffer voor economisch lastige tijden, maar ook de basis voor toekomstige investeringen en groei. Vaak wordt een minimale gewenste solvabiliteit van 30% gehanteerd. Met een solvabiliteit van 38,4% ligt de Regio Zwolle daar aanzienlijk boven. Vergeleken met 2013 is er wel sprake van een kleine daling, maar die is zo minimaal dat het niet verontrustend is. Wat vooral ook opvalt is dat het Nederlandse bedrijfsleven in haar totaliteit de solvabiliteit fors heeft zien toenemen. Het economisch herstel en de verbeterde winstgevendheid zijn dus mede gebruikt om de financiële positie te versterken. Overigens zijn sectoraal binnen de Regio Zwolle wel enige verschillen te zien in de solvabiliteit. De agrarische sector is traditioneel met relatief veel eigen vermogen gefinancierd (42%). Aan de andere kant zijn overheid en onderwijs een stuk minder solvabel (20%), maar gezien de aard van hun bedrijfsvoering hoeft dit geen bedreiging te zijn voor de continuïteit.

De liquiditeit geeft aan of een bedrijf in staat is aan haar directe opeisbare verplichtingen te voldoen. Het getal wordt berekend door het totaal van de vlottende en liquide middelen af te zetten tegen de direct opeisbare schulden. Een waarde van 100% (dus tenminste evenveel vlottende en liquide middelen als kortlopende schulden) geldt doorgaans als norm, aangezien een lagere waarde een bedrijf in de problemen kan brengen als alle schuldeisers tegelijkertijd al hun tegoeden zouden opeisen. In 2014 blijkt de liquiditeit (vergeleken met 2013) fors toegenomen. Dat geldt zowel voor het regionale, als voor het landelijke bedrijfsleven. De waarde van de Regio Zwolle ligt met 138% ruim boven de norm van 100%. Voor heel Nederland is bedraagt de liquiditeit 131%. Overeenkomstig de conclusie ten aanzien van de solvabiliteit, kan worden geconcludeerd dat het bedrijfsleven de betere gang van zaken vooral heeft gebruikt om de eigen financiële positie te versterken. Tegen deze achtergrond is de eerder genoemde krimp van de investeringen opmerkelijk. Het lijkt er op, dat deze niet verklaard kan worden uit het (financiële) onvermogen van bedrijven om te investeren, maar dat het waarschijnlijk vooral te maken heeft met nog aanwezige rek in de productiecapaciteit respectievelijk vertrouwen in aanhoudend herstel.

REV (rendement op het eigen vermogen) geeft aan hoeveel het in het bedrijf aanwezige vermogen heeft opgebracht. Hiervoor bestaat niet direct een norm, als referentie zouden bijvoorbeeld de (risicoloze) rendementen op staatsobligaties kunnen gelden. Gezien de aanzienlijke winstverbetering, zal het niet verbazen dat ook de REV in 2014 is toegenomen. Een REV in de Regio Zwolle over 2014 van 12,6% is alleszins redelijk te noemen, maar wel minder dan het landelijke percentage van 13,6%. Vooral bij de landelijke cijfers is de keerzijde van de relatief sterk toegenomen solvabiliteit zichtbaar. Bij een gegeven winstniveau betekent een hoog aandeel eigen vermogen immers een lager rendement op dat eigen vermogen, en andersom (hefboomeffect).

DE REGIO ZWOLLE IN PERSPECTIEF (I): REGIONALE GROEI 2011-2014

Om preciezer te bepalen waar de Regio Zwolle staat qua economisch presteren, is de ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde (productie) in verschillende regio's in Nederland met elkaar vergeleken. Ter verkrijging van een zoveel mogelijk gebalanceerd beeld van de economische positie van de Regio Zwolle, zijn regio's van verschillende aard geselecteerd. Als benchmark dienen de tech-regio's Twente en Brainport Regio Eindhoven en de breed geprofileerde regio Arnhem/Nijmegen, maar ook de sterke Randstad regio's Utrecht en Metropoolregio Amsterdam.¹

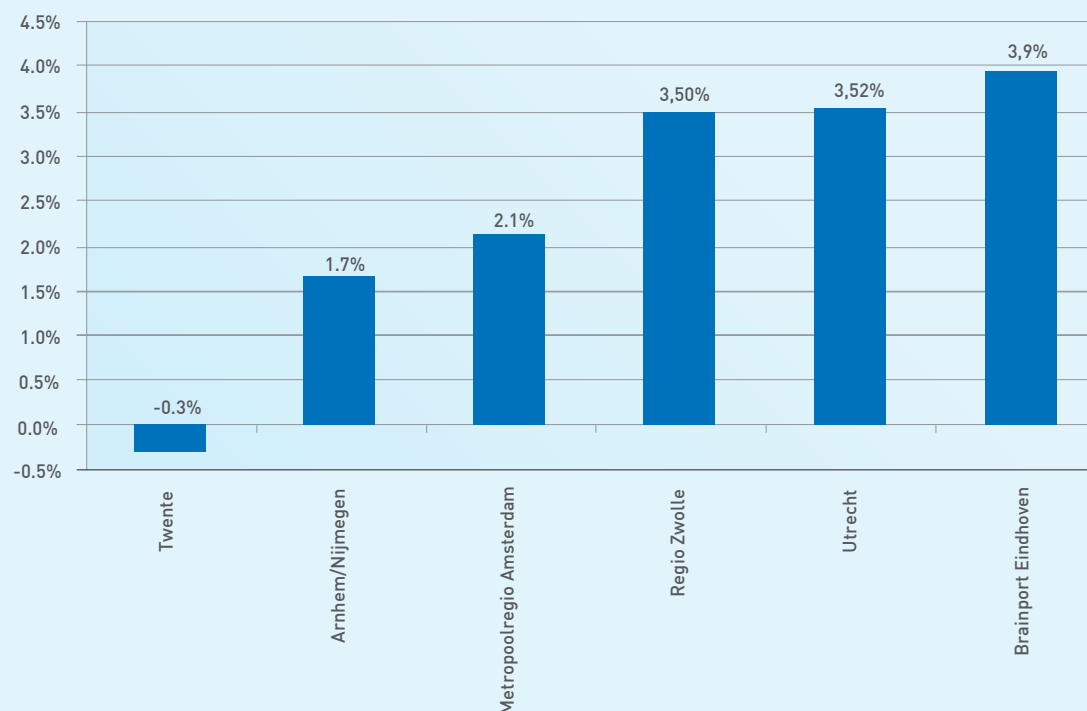
Op basis van gegevens uit de Rabobank Regionaal Economische Thermometer is de ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde over de

periode 2011 tot en met 2014 per regio bepaald. Ten aanzien van de Regio Zwolle levert dit het beeld op van een economische topregio. Met een groei van 3,5% over de afgelopen vier jaar behoort het tot de top drie. De Regio Zwolle moet alleen de regio's Brainport (3,9%) en Utrecht (3,52%) (net) voor zich dulden als het gaat om gerealiseerde groei door het bedrijfsleven. Minstens zo opvallend is dat de Regio Zwolle een sterkere groei laat zien dan de Metropool Regio Amsterdam en dat uitgerekend het verschil met buurregio Twente het grootst is. Bij deze opvallende prestaties past de kanttekening dat de andere regio's zich al minstens 15 jaar hebben georganiseerd en zich profileren als sterke en concurrerende regio's, terwijl de Regio Zwolle pas sinds kort versterking zoekt door samenwerking.

Figuur 1.1c

Productiegroei regionaal vergeleken

Groei bruto toegevoegde waarde in %; 2011 t/m 2014

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank Nederland (bewerking: AldusWillem en Windesheim, lectoraat Area Development).

DE REGIO ZWOLLE IN PERSPECTIEF (II): GROEIRAMING

Het CPB voorspelt dat het bruto binnenlands product (bbp) groeit met 2,0% en 2,4% in, respectievelijk, 2015 en 2016, waarmee het herstel van de Nederlandse economie definitief doorzet. Deze bbp-groei in Nederland zal zelfs hoger zijn dan de groei in de Europese Unie (EU-28), die voor 2015 en 2016 geraamd is op respectievelijk 2,0% en 2,1%. Na een achterblijvende groei in de jaren 2011–2014, overstijgt de nationale economische ontwikkeling de Europese economische ontwikkeling.²

Maar wat is het toekomstperspectief voor de Regio Zwolle? Door het combineren van de nationale sectorale groeivoorspellingen en de sectorale structuur van de regio is de gemiddelde groei van het bruto regionaal product (brp) van de Regio Zwolle in 2015 en 2016 geschat.^{3,4} Het koppelen van de nationale groeiramingen van het Centraal Planbureau

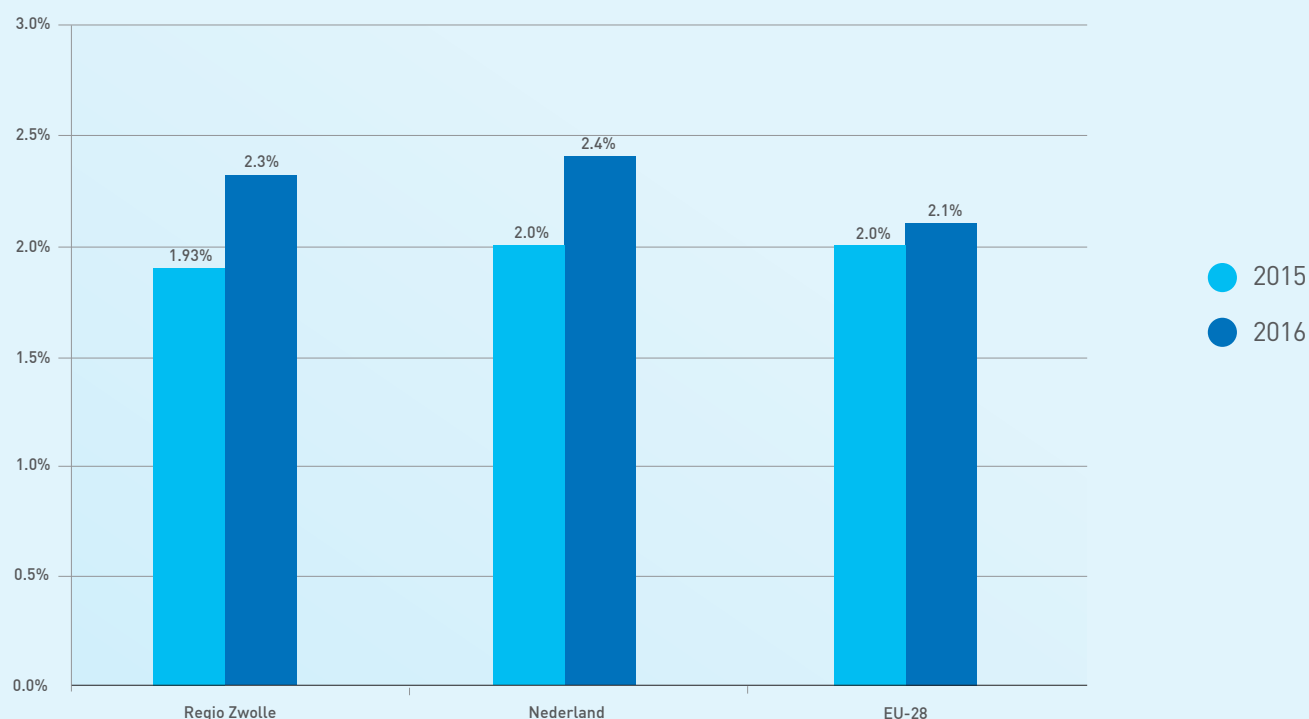
(CPB) voor 2015 en 2016 aan de sectorale structuur van de Regio Zwolle (in 2014) levert de volgende groeiramingen op: 1,9% in 2015 en 2,3% in 2016. Deze regionale verwachtingen zijn vrijwel gelijk aan de verwachtingen voor heel Nederland.⁵

Doordat sommige sectoren sterker reageren op de conjunctuur dan andere, is de sectorale structuur relevant voor de economische prestaties van regio's. In het geval van een stijgende conjunctuur, kan verwacht worden dat regio's waarin cyclische sectoren relatief sterk vertegenwoordigd zijn sterker zullen groeien dan regio's waarin stabiele sectoren sterker vertegenwoordigd zijn. Aan de andere kant geldt dat bij een dalende conjunctuur een regio met veel cyclische sectoren ook sterker geraakt zal worden. In figuur 1.1e is het voorspelde volume van de economie in 2016, zowel voor de Regio Zwolle als landelijk, uiteengerafeld in geschatte aandelen per sector. De uiteenrafeling naar bijdragen van de verschillende sectoren geeft ook voor 2016 het beeld van een regionale economie

Figuur 1.1d

Geraamde groei in de Regio Zwolle, Nederland en Europese Unie (EU-28)

Groei brp/bbp ten opzichte voorgaande jaar in %; 2015 en 2016

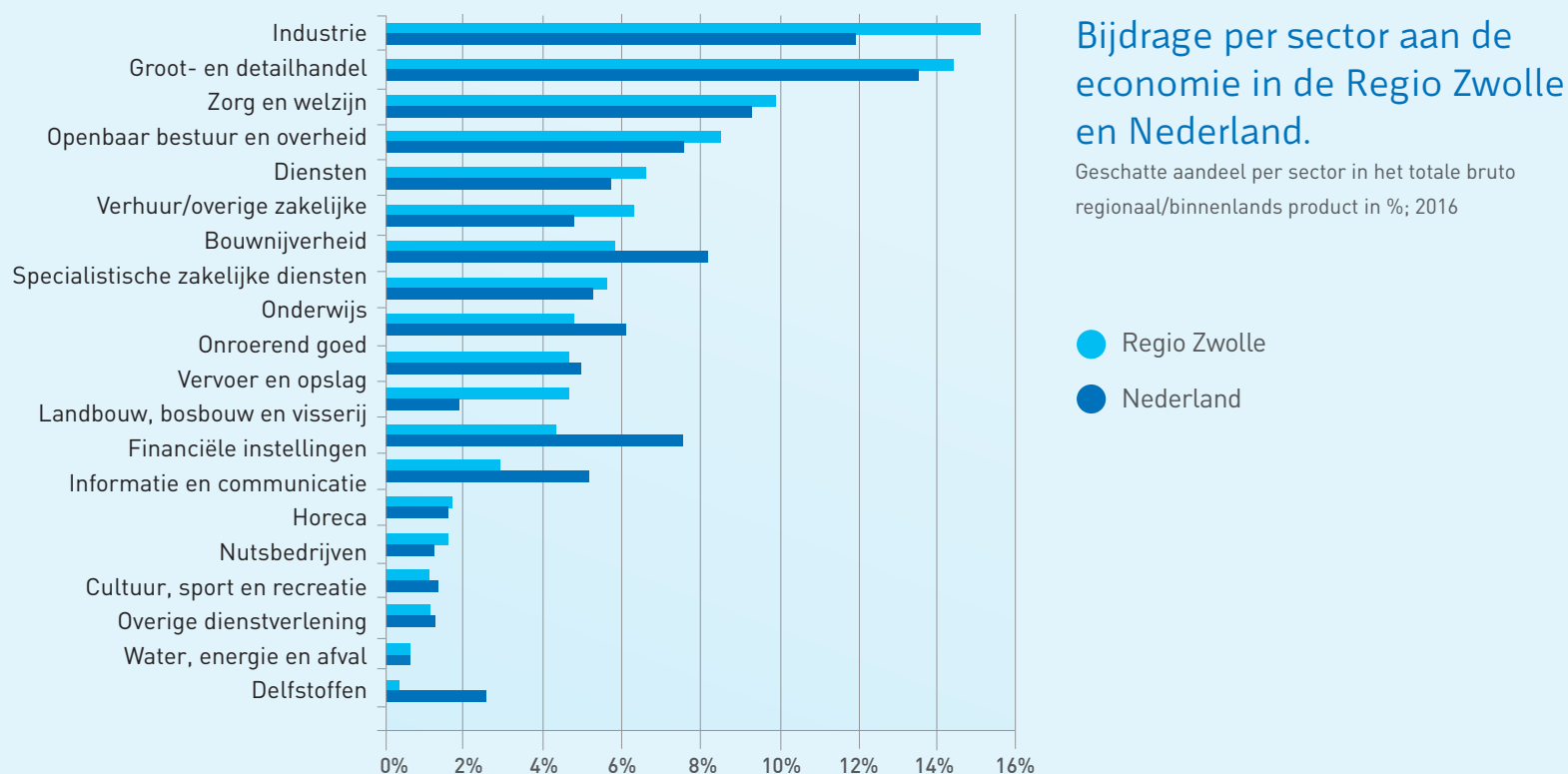

Bron: CPB, Eurostat (bewerking: Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling Ruimtelijke Economie en Windesheim, lectoraat Area Development).

die sterke gelijkenissen vertoont met de landelijke economie. Het is de verwachting dat industrie, handel en (semi-)publieke diensten als overheid en zorg de grootste bijdrage leveren aan de economie. Hierbij valt op dat de aandelen van deze sectoren in de Regio Zwolle iets hoger liggen dan landelijk; bij de industrie is het verschil zelfs 3 procentpunt. Wat verder opvalt is het verschil in de bijdrage van de agrarische sector (landbouw, bosbouw en visserij); in de Regio Zwolle is het een sector die goed is voor een aandeel van 5% in de economie terwijl dit landelijk

nog geen 2% is. Maar er is nog een aantal sectoren waar de gelijkenis met Nederland qua bijdrage aan de economie ophoudt. Specialistische zakelijke diensten, financiële instellingen en informatie en communicatie en delfstoffen zijn nationaal gezien aanzienlijke sectoren, maar voor de Regio Zwolle is hun bijdrage verhoudingsgewijs beperkt tot zeer beperkt. In sectie 2.3 van deze Regio Zwolle Monitor wordt dieper ingegaan op de karakteristieken van de sectorstructuur van de Regio Zwolle.

Figuur 1.1e

Bron: Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling Ruimtelijke Economie.

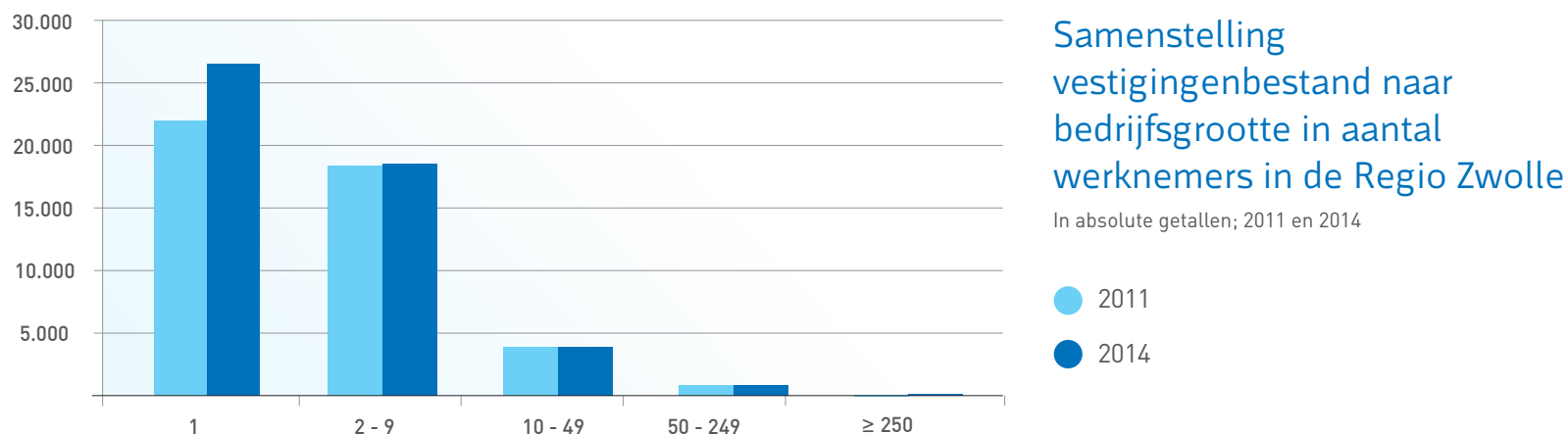
1.2 BEDRIJFSDEMOGRAFIE

Bedrijvenbestand

Op 1 januari 2014 is de omvang van het bedrijvenbestand in de Regio Zwolle bijna 50.000 (49.426) vestigingen. In figuur 1.2a is te zien dat deze bedrijven voor meer dan de helft bestaan uit bedrijven met één werkzame persoon (inclusief zelfstandigen zonder personeel (zzp)). Verder

valt op dat het aantal eenmansbedrijven in de periode 2011–2014 met circa 4% is toegenomen, terwijl de omvang van de andere categorieën in de dezelfde periode nagenoeg onveranderd is. Een vaak gegeven verklaring hiervoor is dat mensen als gevolg van de economische crisis de zelfstandigheid in zijn 'gedrukt'. Naast de eenmansbedrijven heeft het grootste deel (37%) van de bedrijven 2 tot 9 werknemers. Samen vormen deze kleinschalige bedrijven een substantieel deel van het vesti-

Figuur 1.2a

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

gingenbestand in de regio. Kijkend naar de overige MKB-bedrijven, de categorieën 10 tot 49 en 50 tot 250 werknemers, dan worden zij vertegenwoordigd door respectievelijk 7,8% en 1,5% van de bedrijven in de regio. Grote bedrijven (250 werknemers of meer) beslaan slechts 0,3% van de bedrijven wat neerkomt op 130 vestigingen.

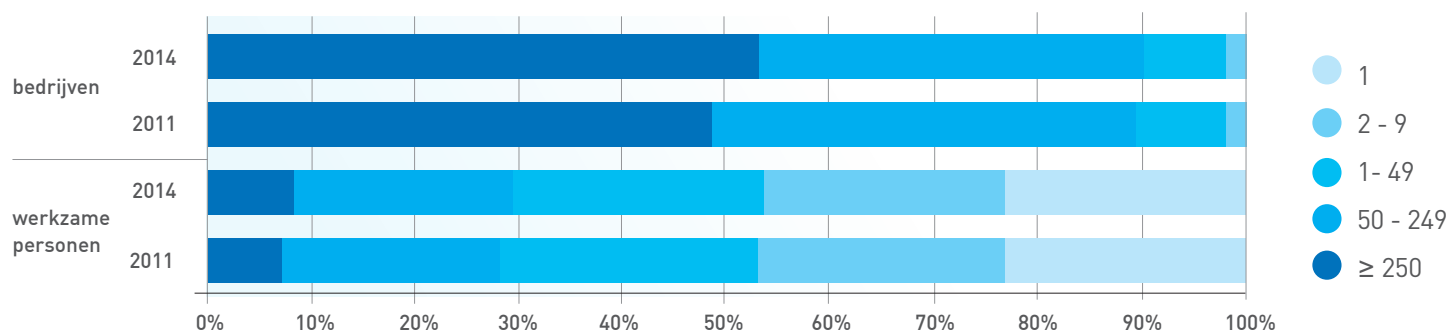
Figuur 1.2b laat zien dat in termen van werkgelegenheid de eenmans-bedrijven in 2011 7,2% en in 2014 8,5% van het totaal aantal banen

vertegenwoordigen. Maar wat vooral naar voren komt uit figuur 1.2b is het belang van het MKB voor de economie van de Regio Zwolle. Het zijn vooral de categorieën bedrijven met 2 tot 9, 10 tot 49 en 50 tot 249 werknemers die een substantiële bijdrage leveren. Zij vertegenwoordigen ruim 45% van het totaal aantal bedrijven en zijn goed voor bijna 70% van het aantal banen. Verder valt op dat minder dan één procent van de bedrijven als groot kan worden aangemerkt (≥250 werknemers), terwijl deze bijna een kwart van de werkgelegenheid vertegenwoordigen.

Figuur 1.2b

Verdeling bedrijven en werkzame personen naar grootteklasse in de Regio Zwolle

Aandelen grootteklassen in totale populatie bedrijven en werkzame personen in %; 2011 en 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF (MKB)

Welke bedrijven worden tot het MKB gerekend, en welke niet? Voor het bepalen of een onderneming valt onder het midden- en kleinbedrijf circuleren verschillende definities. In deze Monitor wordt de Europese definitie gehanteerd. In 2005 is door de Europese Commissie vastgelegd dat een onderneming als midden- en kleinbedrijf aangemerkt wordt als het bestaat uit maximaal 250 medewerkers. Binnen deze definitie van het MKB wordt onderscheid gemaakt in de volgende categorieën bedrijven:⁶

Categorie onderneming	Werknemers	Jaaromzet	of balanstotaal
Middelgroot	<250	≤ € 50 mln.	≤ € 43 mln.
Klein	<50	≤ € 10 mln.	≤ € 10 mln.
Micro	<10	≤ € 2 mln.	≤ € 2 mln.

FAMILIEBEDRIJVEN IN DE REGIO ZWOLLE

In de Regio Zwolle komen procentueel meer familiebedrijven voor dan landelijk. Het blijkt dat 76% van de bedrijven in de Regio Zwolle een familiebedrijf is. Landelijk ligt dit aandeel op 69%. Conform de definitie van de Europese Commissie wordt een onderneming als een familiebedrijf beschouwd wanneer meer dan de helft van het eigendom in handen is van één familie die actief betrokken is bij de bedrijfsvoering van de onderneming. Voor de vergelijking tussen regionale en landelijke cijfers worden hierbij eenmanszaken en coöperaties buiten beschouwing gelaten. Zo is vanwege het grote belang van familiebedrijven in de regio in september 2015 het Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven gelanceerd als onderdeel van Windesheim in Zwolle. Het doel van het Expertisecentrum is het stimuleren van de ondernemende kracht van familiebedrijven door middel van onderzoek en kennisuitwisseling.

Het hoge aandeel familiebedrijven in de Regio Zwolle kan voor een belangrijk deel worden verklaard door de samenstelling van de bedrijvenpopulatie in de regio. Familiebedrijven komen vaker voor in het midden-

en kleinbedrijf (MKB) dan in het grootbedrijf (meer dan 250 werkzame personen). In vergelijking tot de landelijke cijfers hebben MKB-bedrijven in de Regio Zwolle ook een groter aandeel in de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid.

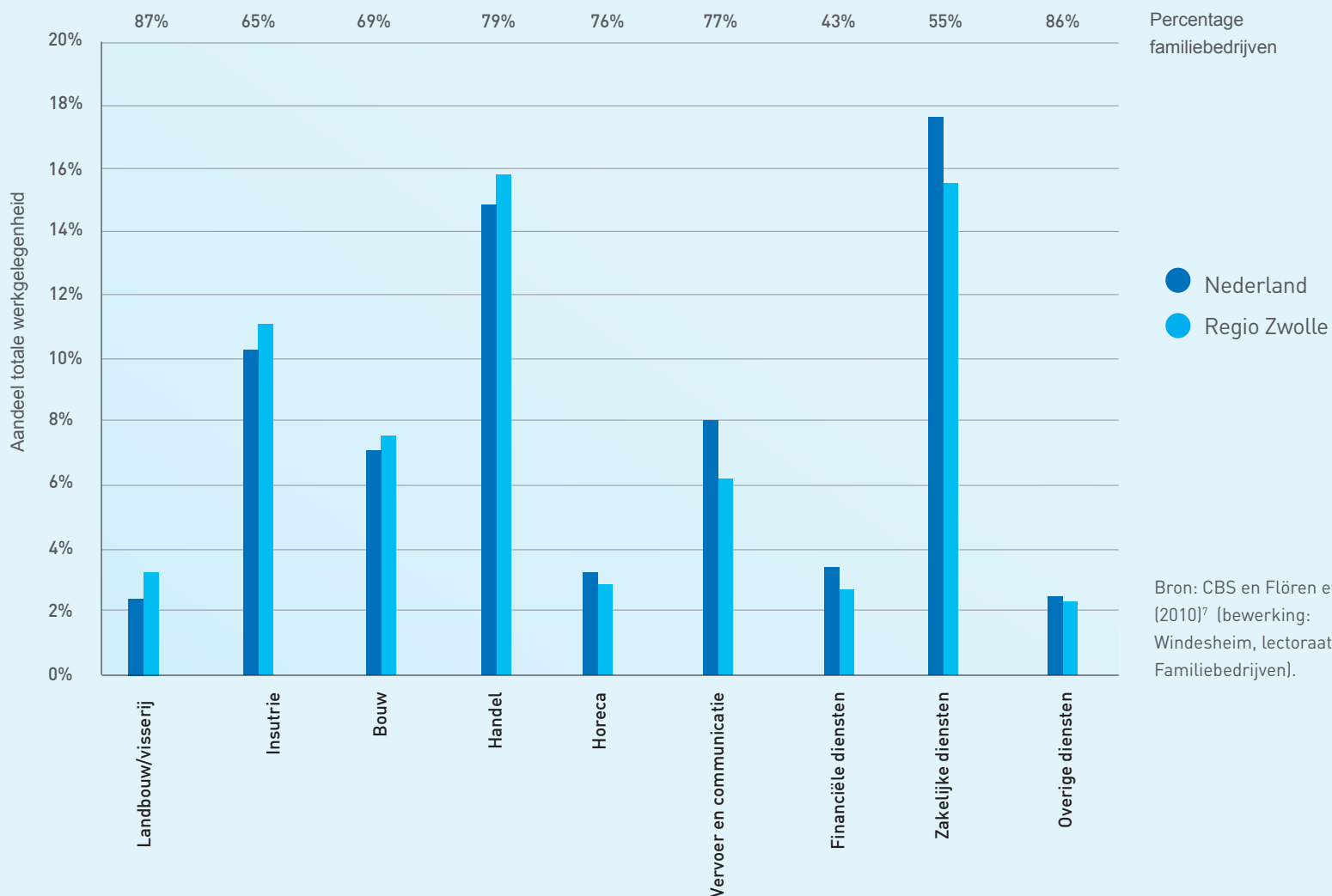
Een andere verklaring is gelegen in de regionale economische structuur (zie figuur 1.2c). In de bedrijfstakken landbouw en visserij en handel komen relatief veel familiebedrijven voor. Deze bedrijfstakken hebben in de Regio Zwolle een hoger aandeel in de werkgelegenheid dan landelijk. Daarentegen kennen de bedrijfstakken financiële- en zakelijke dienstverlening doorgaans minder familiebedrijven. Deze bedrijfstakken leveren ten opzichte van de landelijke cijfers juist een relatief lager aandeel in de totale werkgelegenheid in de Regio Zwolle.

Familiebedrijven zijn door hun economische omvang van cruciaal belang voor het behoud en het versterken van werkgelegenheid in de Regio Zwolle.

Figuur 1.2c

Percentage familiebedrijven per sector en verdeling werkgelegenheid per sector in de Regio Zwolle en Nederland

Aandelen in %; 2011

Bedrijfsdynamiek

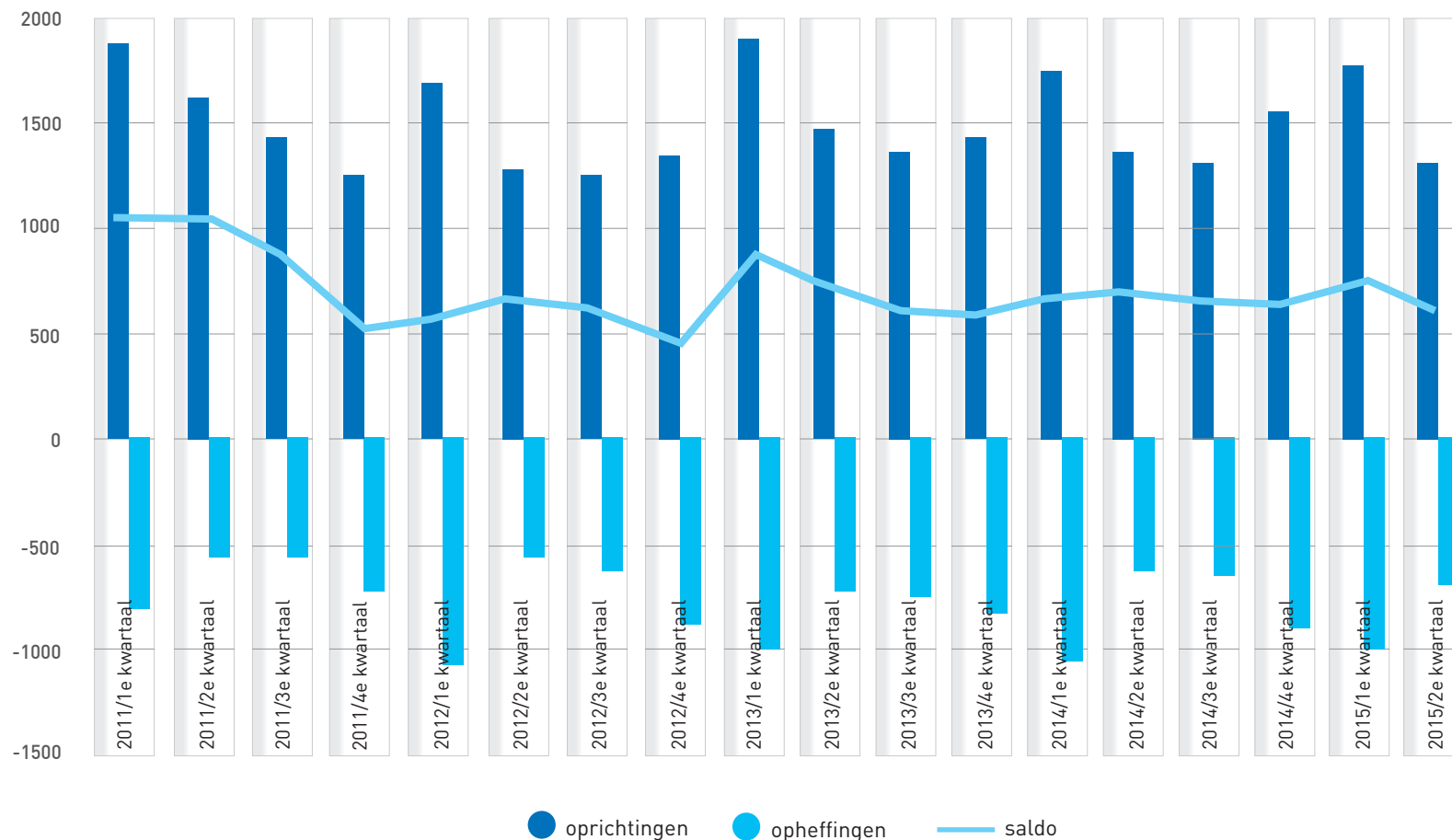
De bedrijfsdynamiek van een regio wordt afgemeten aan het aantal nieuw opgerichte bedrijfsvestigingen en het aantal bedrijfsvestigingen dat opgeheven wordt. Vanaf 2011 ligt het aantal nieuw opgerichte be-

drijfsvestigingen per kwartaal iets onder de 1.500 (zie figuur 1.2d). Na een kleine dip in de periode 2011–2012, lijkt het aantal nieuwe oprichtingen zich redelijk gestabiliseerd te hebben over de daaropvolgende jaren.

Figuur 1.2d

Oprichtingen, opheffingen en saldo Regio Zwolle

In absolute getallen; 2011–2015 (per kwartaal)

Bron: KvK Handelsregister.

Net als bij het aantal oprichtingen vertoont het aantal opheffingen ieder jaar hetzelfde verloop. Het eerste kwartaal kenmerkt zich door verhoudingsgewijs veel opheffingen, waarna in de daaropvolgende kwartalen het aantal opheffingen daalt naar ruwweg 700 per kwartaal; dit is al snel zo'n 30% lager ligt dan in het eerste kwartaal van het jaar. Als gekeken wordt naar het saldo van oprichtingen en opheffingen, dan is te zien dat dit na 2012 stabiliseert. Vanaf 2013 ligt per kwartaal het aantal opheffingen ruwweg tussen de 600 en 700. Dit is hoger dan de voorgaande anderhalf jaar, maar nog wel een stuk lager dan de gerealiseerde saldi uit het begin van 2011. Niettemin levert het een beeld op van een geconsolideerd groeiende aanwas van nieuw opgerichte bedrijven in de Regio Zwolle.

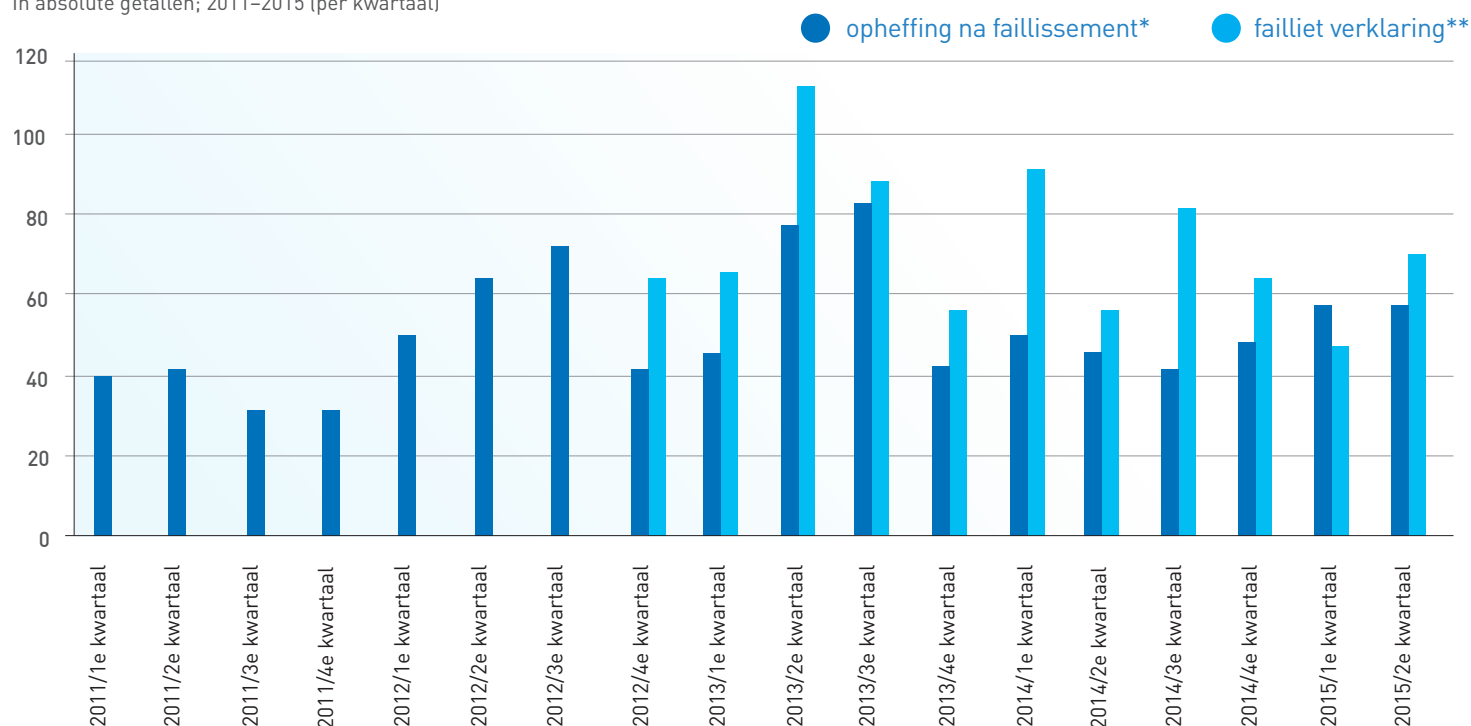
Faillissementen

In economisch slechte tijden gaan meer bedrijven failliet dan in economisch goede tijden. Dit komt overeen met het in figuur 1.2e geschatte beeld. In de eerste helft van 2015 waren er in totaal 1.702 bedrijfsopheffingen in de Regio Zwolle, waarbij het in 128 gevallen om een faillissement ging als aanleiding. De meerderheid van het aantal opheffingen is dus geen faillissement. Als gevolg van de economische crisis is het aantal faillissementen sterk gestegen, met als negatief hoogtepunt het jaar 2013. Maar daarna is de daling ingezet, zowel op landelijk niveau als in de Regio Zwolle.

Figuur 1.2e

Faillissementen in de Regio Zwolle

In absolute getallen; 2011–2015 (per kwartaal)

* Een opheffing van een vestiging nadat er in de periode voor de opheffing een failliet verklaring is geweest. Vanaf oktober 2012: opheffingen worden bepaald door de HRS (handelsregistersysteem) gebeurtenis "47 opheffing onderneming" en "13 opheffing vestiging", t/m september 2012 is code reden uitschrijving "28 opheffing (faillissement)" gebruikt. De registratiedatum van de gebeurtenis (die overeen komt met de datum uitschrijving) wordt gebruikt om te bepalen in welke periode

een opheffing wordt meegeteld.

** Vanaf oktober 2012: failliet verklaringen worden bepaald door de HRS gebeurtenis "167 opleggen insolventie" in combinatie met de tekst van de gebeurtenis "failliet verklaard", t/m september 2012 is deze informatie niet beschikbaar.

Bron: KvK Handelsregister.

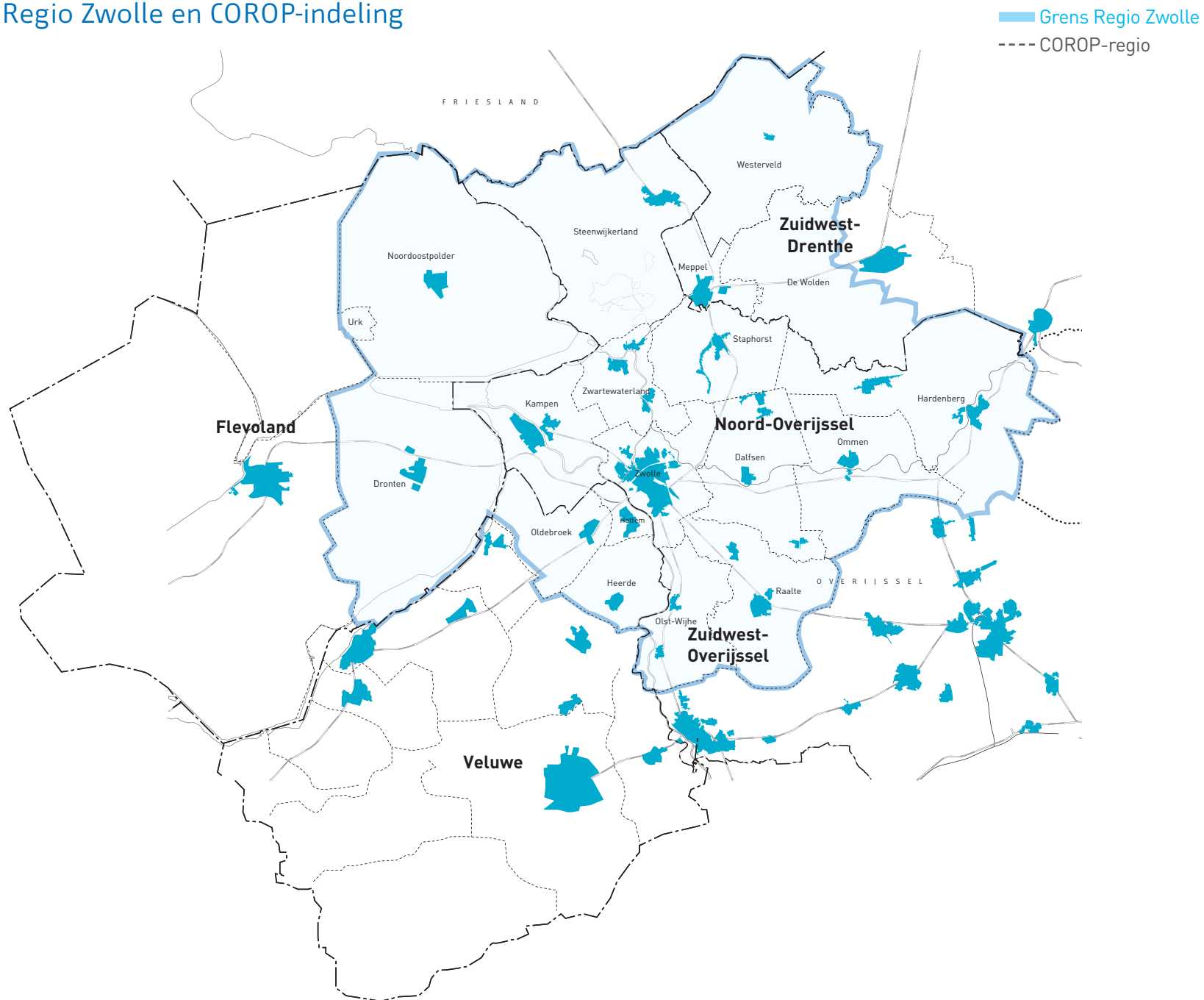
Het aantal uitgesproken faillissementen, alsmede de hoeveelheid opheffingen als gevolg van een faillissementsverklaring, daalt in de Regio Zwolle. Hiermee wordt het landelijke beeld gevolgd. In 2013 werd nog een recordaantal faillissementen genoteerd in Nederland. Het aantal uitgesproken faillissementen in 2013, steeg met 12% ten opzicht van het voorgaande jaar tot 8.275. In de Regio Zwolle werden datzelfde jaar 322 faillissementen uitgesproken. De situatie is nu anders. Landelijk zijn in de eerste twee kwartalen van 2015 3.276 bedrijven en instellingen (exclusief eenmanszaken) failliet verklaard. Dat is bijna 20% minder dan in dezelfde periode van 2014.⁸ Een vergelijkbare daling is te zien in de Regio Zwolle. Ruim 20% minder faillissementen is in de eerste helft van

2015 uitgesproken dan in dezelfde periode een jaar eerder; 147 faillissementsverklaringen in 2014 tegen 117 in 2015.

Opgemerkt dient te worden dat er een verschil is tussen het aantal uitgesproken faillissementen en het aantal bedrijven dat daadwerkelijk wordt opgeheven ten gevolge van een faillissementsverklaring. Faillissement leidt namelijk niet automatisch tot opheffing van het betreffende bedrijf; een bedrijf kan bijvoorbeeld een doorstart maken.

Figuur 1.3a

Regio Zwolle en COROP-indeling

Bron: Provincie Overijssel.

1.3 INTERNATIONALISERING

Export

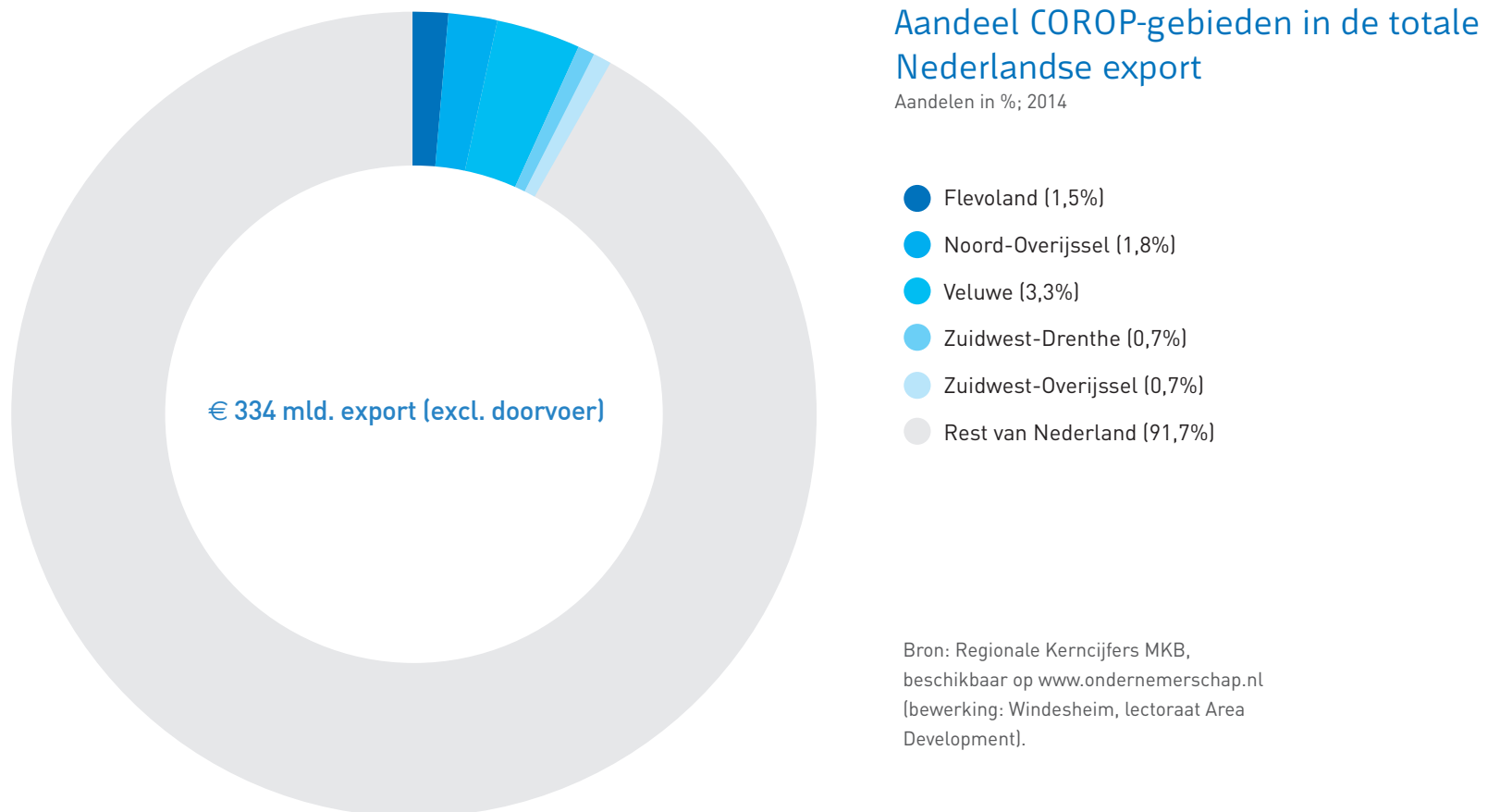
Exportgegevens zijn vaak alleen op COROP-niveau beschikbaar. Als dat het geval is, is gekeken naar alle COROP-gebieden die de Regio Zwolle gedeeltelijk of geheel overlappen, tenzij anders vermeld. Het gaat om de COROP-gebieden Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel, Zuidwest-Drenthe, Flevoland en Veluwe. Dat is een groter gebied dan enkel de negentien gemeenten die samen de Regio Zwolle vormen (zie figuur 1.3a).

De totale omzet uit export voor Nederland bedraagt in 2014 €334 miljard. Het gaat hierbij overigens om export minus doorvoer. Gezamenlijk dragen alle vijf COROP-regio's waar de Regio Zwolle in ligt 8,3% bij aan

de totale Nederlandse export gerelateerde omzet. In 2013 was dit nog 7,6%. In absolute cijfers komt het aandeel van Noord-Overijssel, het COROP-gebied dat het grootste deel van de Regio Zwolle beslaat, neer op een exportwaarde van €6 miljard in 2014. De Veluwe is daarentegen het COROP-gebied met de grootste bijdrage met een waarde van €11 miljard. Maar hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat de Veluwe zich uitstrekt tot aan Wageningen. Dit betekent dat bij de interpretatie van de exportcijfers rekening gehouden moet worden met het feit dat alleen de Regio Zwolle gemeenten Hattem, Heerde en Oldebroek onderdeel zijn van dit COROP-gebied.

Voor inzicht in de ontwikkeling van de export is onderzocht hoe de export gerelateerde omzet in de Regio Zwolle zich heeft ontwikkeld vanaf 2008 tot en met 2014. Met 2008 als basisjaar kan de groei van de

Figuur 1.3b

exportwaarde op de middellange termijn beoordeeld worden. Ondanks de relatief bescheiden bijdragen aan de totale exportwaarde in Nederland, valt op dat een groot deel van de exportwaarde gerealiseerd is in de COROP-gebieden die de Regio Zwolle overlappen een fors hogere groei doormaken dan de exportwaarde van Nederland in het geheel (zie figuur 1.3c). Vooral de ontwikkeling van de export in Flevoland en Zuidwest-Overijssel springt in het oog. In 2014 ligt het niveau van de exportwaarde met respectievelijk 35% en 33% hoger dan in 2008. Wel moet bij deze groeicijfers aangemerkt worden dat de betreffende COROP-gebieden in absolute termen een bescheiden bijdrage leveren aan de totale export. Landelijk is de waarde over dezelfde periode met 11% toegenomen. Gekeken naar de recente ontwikkelingen, valt op dat de ontwikkelingen in zowel Nederland als in voor de afzonderlijke COROP-gebieden gelijke tred met elkaar houden. Zo is in 2014 de exportwaarde in alle regio's met 5 procentpunt gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar.

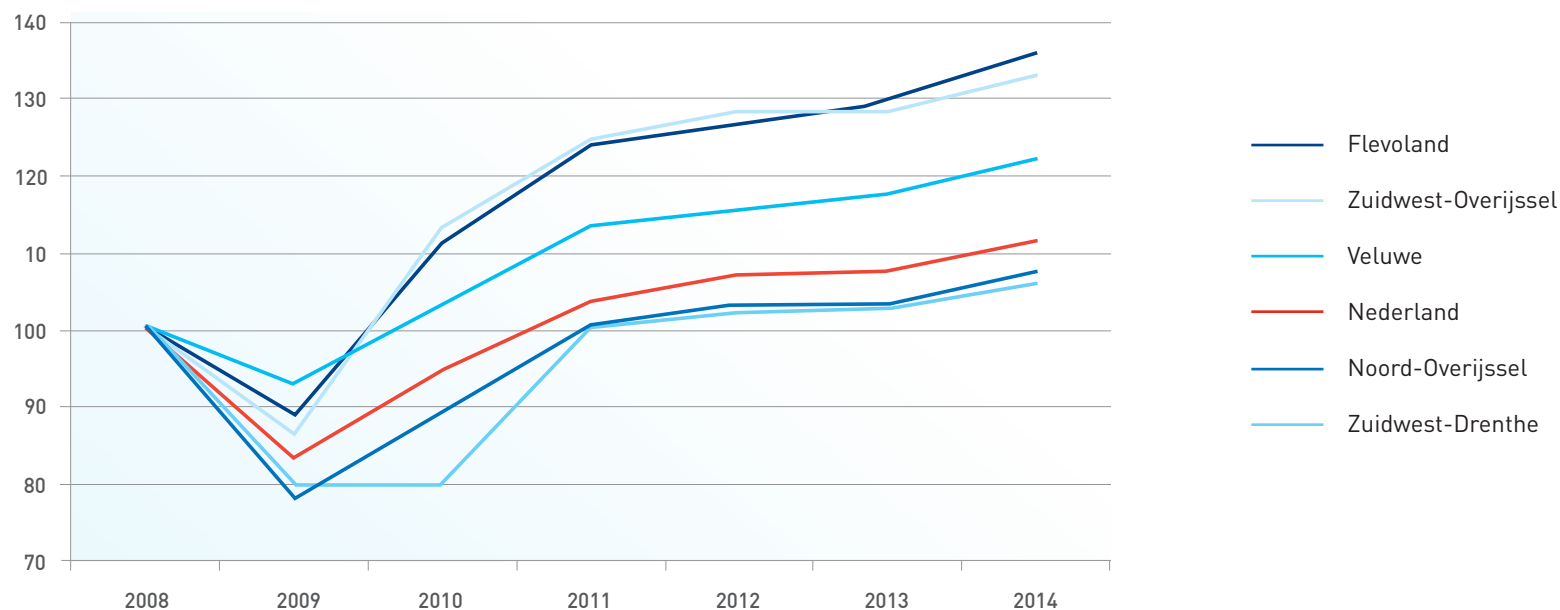
De export is een belangrijke stuwende kracht achter de ontwikkeling van de Nederlandse economie. In hoeverre dit geldt voor de Regio Zwolle is in beeld gebracht aan de hand van het aandeel export in de totale omzet (zie figuur 1.3d).

In 2014 blijkt de export als percentage van de totaal gerealiseerde omzet ruim 25% te zijn. Bescheiden uitschieters zijn Zuidwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe, met elk een exportaandeel in de totale omzet van, respectievelijk, 29% en 28%. Maar dit is steeds net iets hoger dan het landelijk gemiddelde waar 27% van de omzet afkomstig is uit de buitenlandse markt. Op basis van deze cijfers kan vastgesteld worden dat de Regio Zwolle nauwelijks afwijkt van het landelijke beeld. De buitenlandse vraag is een belangrijke factor in het huidige presenteren van de economie, ook voor de Regio Zwolle.

Figuur 1.3c

Ontwikkeling exportwaarde per COROP en Nederland

Index 2008=100; 2008-2014

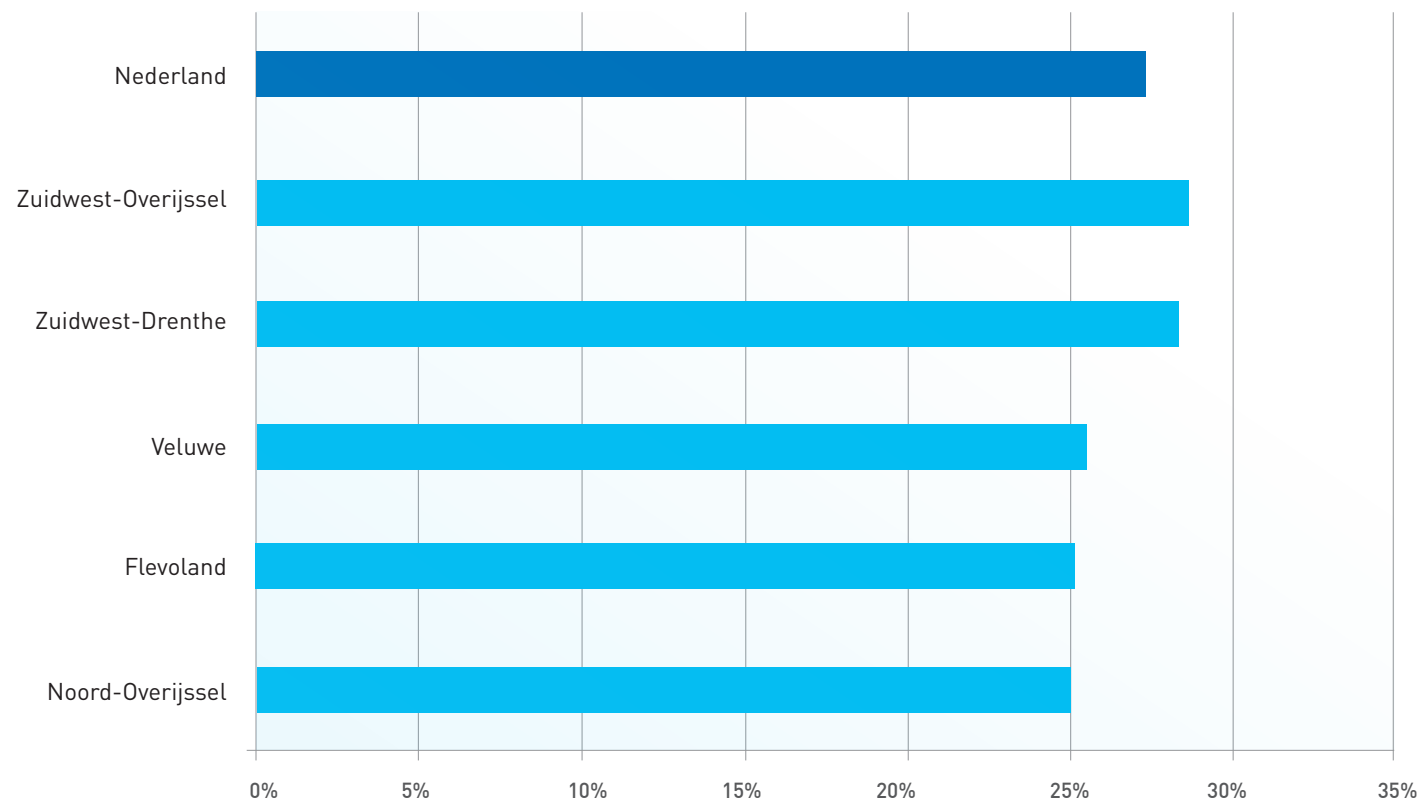

Bron: Regionale Kerncijfers MKB, beschikbaar op www.ondernemerschap.nl (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 1.3d

Export als percentage van de totale omzet per COROP en Nederland

Aandelen in %; 2014

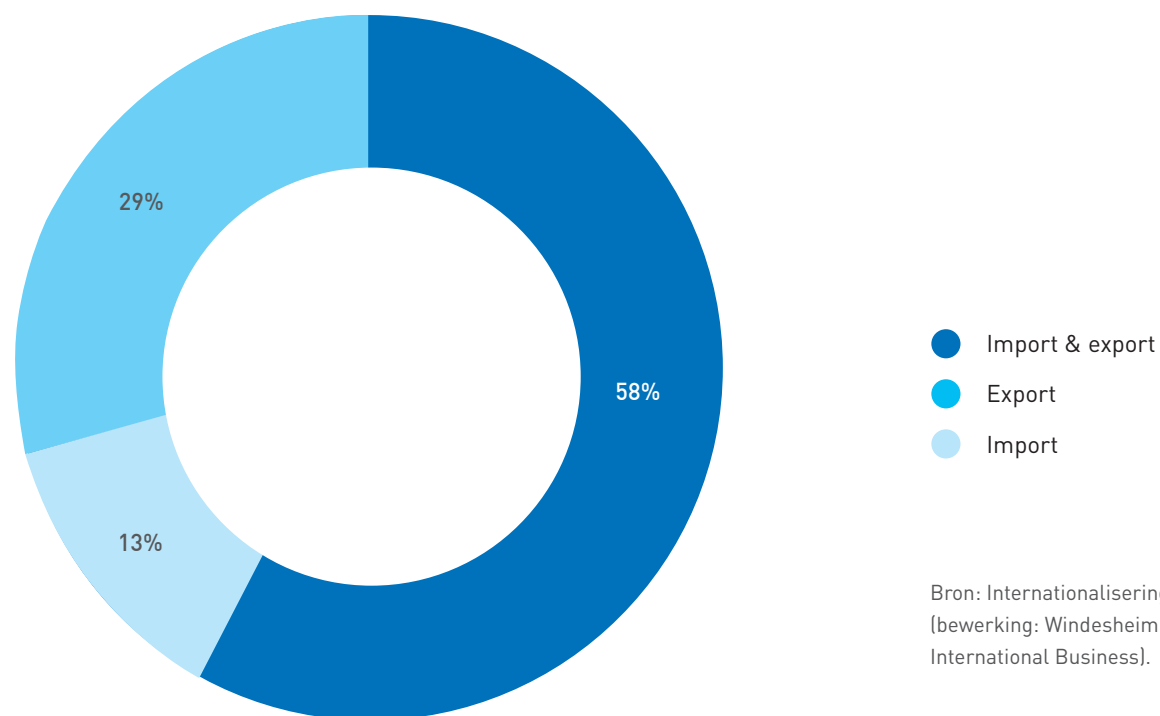
Bron: Regionale Kerncijfers MKB, beschikbaar op www.ondernemerschap.nl (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Internationale oriëntatie

In Nederland zijn ongeveer 126.000 bedrijven internationaal actief. Hiervan bevinden zich ongeveer 4.000 bedrijven in de Regio Zwolle. Op basis van een steekproef onder het bedrijfsleven in de provincies Gelderland en Overijssel, uitgevoerd ten behoeve van de Internationaliseringsmonitor (zie kader), komt naar voren dat 58% van de internationaal georiënteerde bedrijven in de Regio Zwolle⁹ zich richt op zowel import als export. De aandelen van de bedrijven die uitsluitend importeren of exporten zijn beduidend lager; 29% importeert alleen en 13% houdt het alleen op export (zie figuur 1.3e).

Verdeling internationale activiteiten in de Regio Zwolle

Aandeel bedrijven die exporteren en/of importeren in %; 2015

Bron: Internationaliseringsmonitor
(bewerking: Windesheim, lectoraat
International Business).

INTERNATIONALISERINGSMONITOR

Lectoraat International Business van Hogeschool Windesheim heeft in 2015 de stand van zaken op het gebied van internationale bedrijvigheid in de provincies Gelderland en Overijssel onderzocht. Door middel van een vragenlijst is onder meer de aard van de internationale activiteiten van het bedrijfsleven geïnventariseerd. Uit de gemeenten die gelegen zijn in de provincies Gelderland en Overijssel én onderdeel zijn van de Regio Zwolle, hebben 300 bedrijven meegedaan met de monitor. De gemeenten De Wolden, Dronten, Noordoostpolder, Meppel, Urk, en Westerveld zijn dus niet meegenomen in de steekproef. Verschillende kenmerken van het onderzoek, zoals de spreiding van de respondenten over de verschillende gemeenten, de steekproefgrootte en resultaten uit vergelijkbare onderzoeken, duiden erop dat de steekproef een representatieve afspiegeling vormt van de bedrijvenpopulatie in de regio.

1.4 INNOVATIE

Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit in een regio is een veel gebruikte maatstaf om het niveau van innovatie in de betreffende regio weer te geven. Hieraan ten grondslag ligt de veronderstelling dat innovatie leidt tot productiviteitsgroei. Innovatie kan daarom beschouwd worden als een belangrijke bron voor welvaartstoename. Het niveau van de arbeidsproductiviteit kan worden berekend als de bruto toegevoegde waarde per arbeidsjaar. Met de inzet van arbeid en kapitaal, maar bijvoorbeeld ook kennis, voegen bedrijven waarde toe. Er is gekeken naar alle COROP-gebieden die de Regio Zwolle gedeeltelijk of geheel overlappen (met 2013 als het meest actuele jaar qua databeschikbaarheid). Dit zijn Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel, Zuidwest-Drenthe, Flevoland en Veluwe (zie figuur 1.3a).

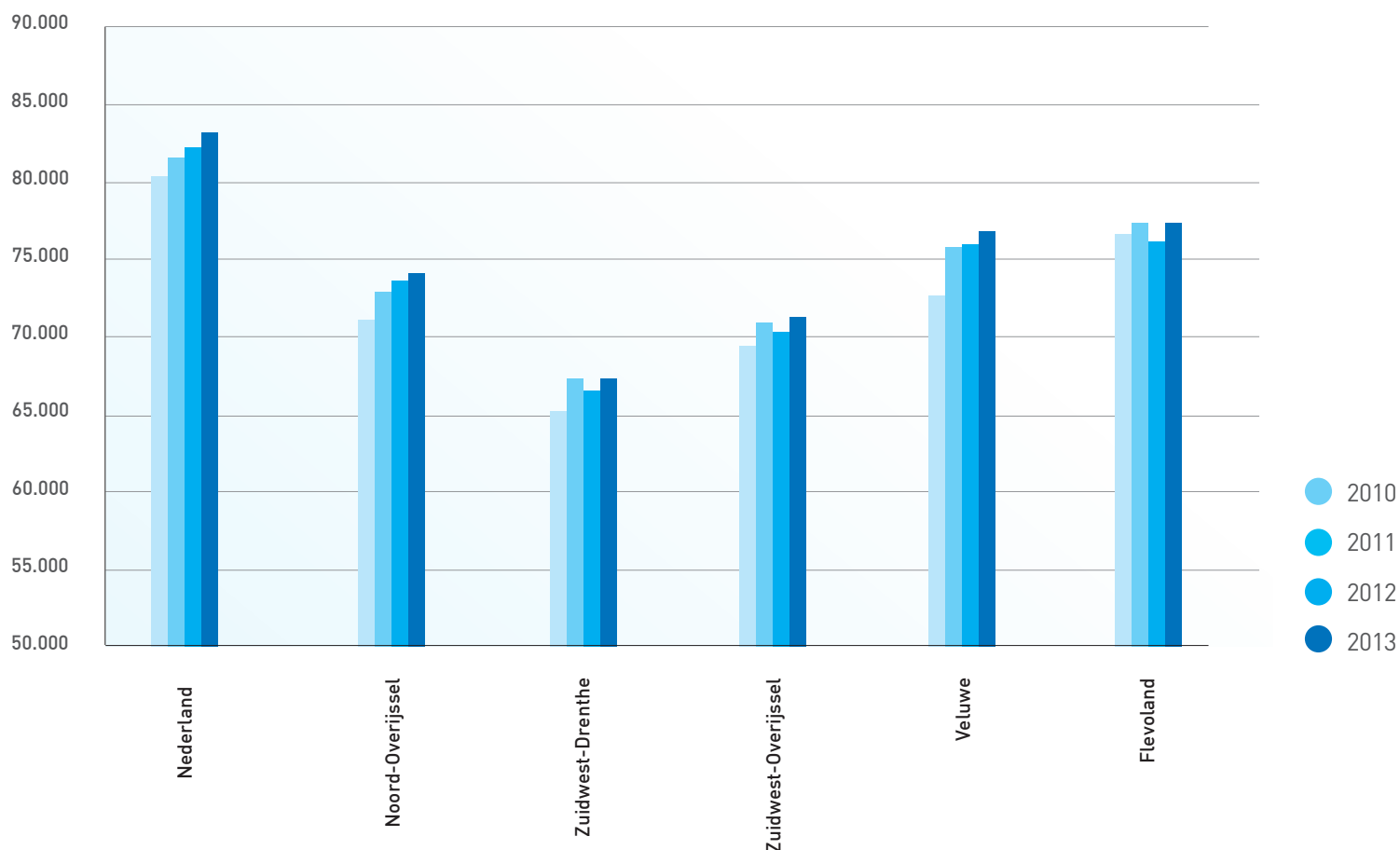
Voor de in het onderzoek meegenomen COROP-regio's ligt het niveau van de arbeidsproductiviteit ongeveer 10% onder het landelijk gemiddelde (zie figuur 1.4a). Deze neerwaartse afwijking komt grotendeels door de regionale productiestructuur. Bedrijfstakken met een relatief hoog arbeidsproductiviteitsniveau zoals de zakelijke, financiële en ICT-dienstverlening zijn in de Regio Zwolle enigszins ondervertegenwoordigd, terwijl bedrijfstakken met een relatief lage arbeidsproductiviteit, zoals de bouwnijverheid, handel en transport, bovengemiddeld aanwezig zijn.

Er zijn opmerkelijke productiviteitsverschillen tussen de COROP-gebieden die de Regio Zwolle (deels) overlappen. Flevoland heeft over alle jaren in de periode 2010–2013 het hoogste arbeidsproductiviteitsniveau behaald. De Veluwe volgt op korte afstand en levert vanwege haar grote aandeel in de toegevoegde waarde de grootste bijdrage aan de arbeidsproductiviteit van de Regio Zwolle. In de provincie Flevoland is de agrarische sector bovengemiddeld vertegenwoordigd en presteert met deze bedrijfstak op het gebied van arbeidsproductiviteit beter dan gemiddeld

Figuur 1.4a

Arbeidsproductiviteit per COROP en Nederland

Bruto toegevoegde waarde per arbeidsjaar in euro; 2010–2013

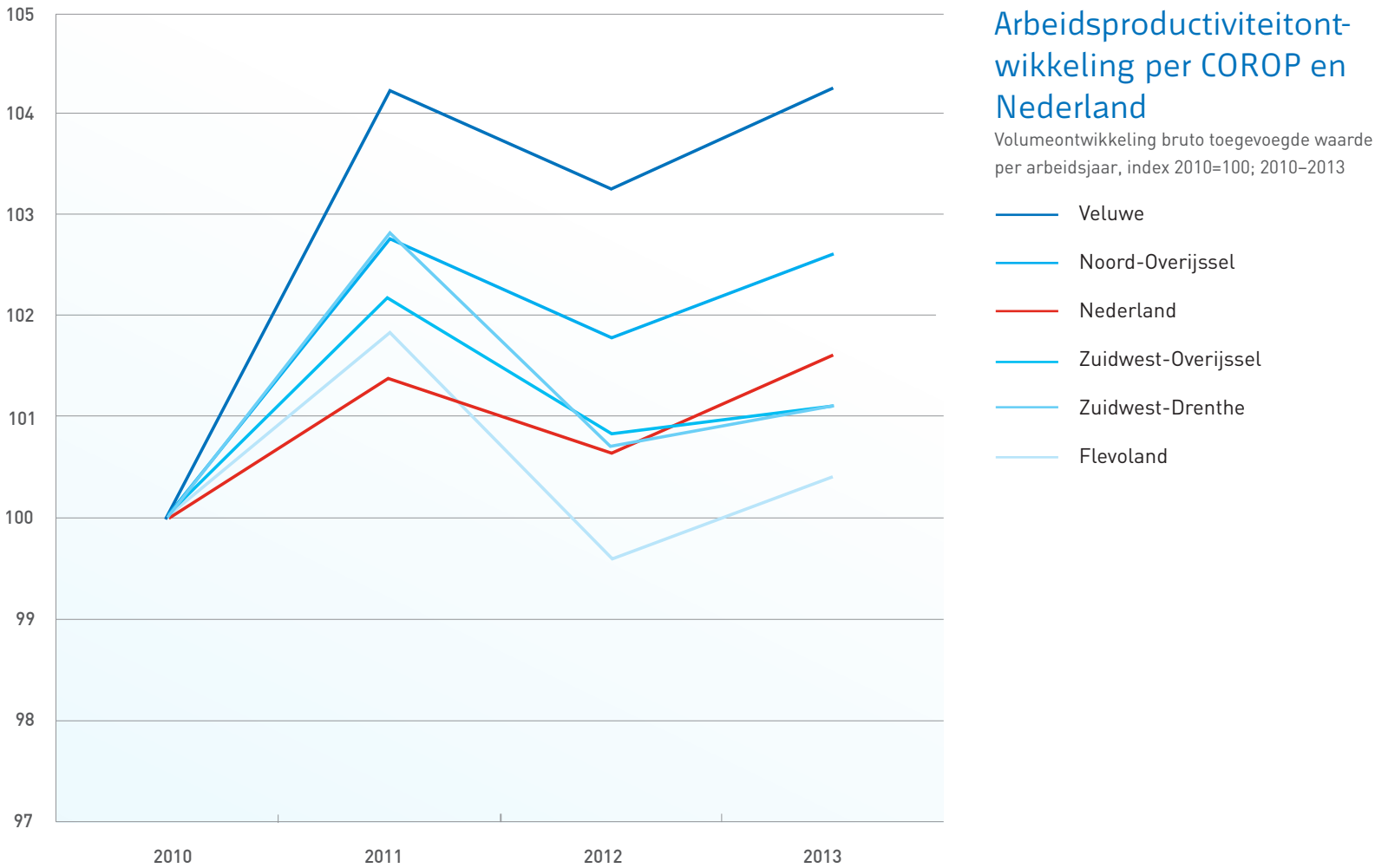
Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Familiebedrijven).

in Nederland. In 2010 lag de arbeidsproductiviteit bij de landbouw, bosbouw en visserij in Flevoland meer dan €20.000 per arbeidsjaar hoger dan het landelijke arbeidsproductiviteitsniveau voor deze bedrijfstak. Ook in andere bedrijfstakken zoals verhuur en overige zakelijke diensten presteert Flevoland beter dan andere regio's. Voor de Veluwe blijkt met name de industrie een hoger arbeidsproductiviteitsniveau op te leveren.

Arbeidsproductiviteitsontwikkeling

Naast het niveau van de arbeidsproductiviteit kan worden gekeken naar de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Hiervoor is gebruik gemaakt van een volume-indicator van de bruto toegevoegde waarde en de jaarlijkse ontwikkeling van het aantal arbeidsjaren. Een stijging van de arbeidsproductiviteit laat zien dat er gedurende een jaar per hoeveelheid input (arbeidsjaren) meer output (volume van de toegevoegde

Figuur 1.4b

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Familiebedrijven).

waarde) is ontstaan. Dit kan komen doordat bedrijven efficiënter zijn gaan produceren, bijvoorbeeld als gevolg van technologische vooruitgang, of doordat arbeid is vervangen door andere productiefactoren. In verhouding tot andere Europese landen scoort Nederland hoog op het gebied van productiviteit en werkgelegenheid. Binnen de Regio Zwolle overlappende COROP-gebieden laten de Veluwe en Noord-Overijssel vanaf 2010 een hogere arbeidsproductiviteitsontwikkeling zien dan de productiviteitsontwikkeling voor heel Nederland (zie figuur 1.4b). Op de Veluwe is de toegevoegde waarde in 2011 met 5,8% sterk gestegen terwijl het aantal arbeidsjaren met 1,5% veel minder sterk toenam. Als gevolg hiervan is de arbeidsproductiviteit flink toegenomen. In de daarop volgende jaren nam de toegevoegde waarde licht af, maar daalde ook het aantal arbeidsjaren waardoor de productiviteit nauwelijks veranderde. In Noord-Overijssel speelde zich een vergelijkbaar fenomeen af, al was de stijging van de toegevoegde waarde daar in 2011 met 4,4%

iets lager. De productiviteitsontwikkeling in Flevoland was het laagst, waardoor andere gebieden dichterbij het binnen de regio relatief hoge productiviteitsniveau van Flevoland zijn gekomen.

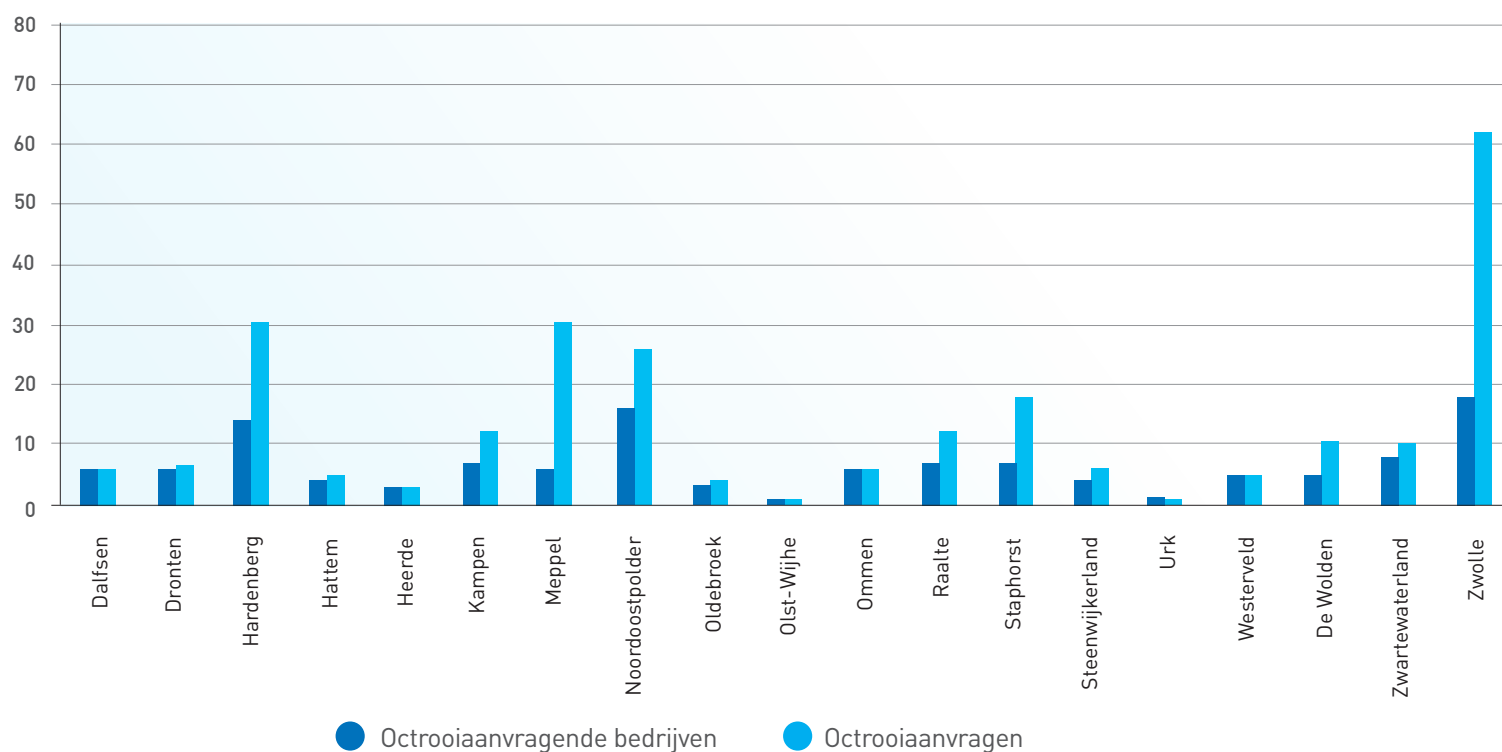
Octrooiaanvragen

Octrooien worden gezien als een belangrijke indicator voor technologische innovatie. Het is één van de weinige manieren om innovaties vast te leggen en de uitkomst van innovaties te meten. Veel onderzoeken naar regionale innovatiekracht maken gebruik van octrooiaanvragen (zie kader). Voor de periode 2008–2012 is per gemeente in de Regio Zwolle het aantal ingediende octrooiaanvragen bij Octrooicentrum Nederland, Europees Octrooibureau (EPO) en World Intellectual Property Organisation (WIPO) geïnventariseerd.¹¹ Daarnaast is het aandeel van octrooiaanvragende bedrijven en instellingen van het totaal aantal vestigingen in de betreffende gemeente bepaald.

Figuur 1.6a

Octrooiaanvragen en -aanvragers per Regio Zwolle gemeente

In absolute aantallen; 2008–2012

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Afgemeten aan het totaal door Nederlandse bedrijven en instellingen ingediende octrooiaanvragen speelt de Regio Zwolle een bescheiden rol. In de gemeten periode hebben 6.018 Nederlandse bedrijven en instellingen samen bijna 33.000 aanvragen gedaan. Hiervan zijn 127 bedrijven afkomstig uit de Regio Zwolle, samen goed voor 256 aanvragen. In figuur 1.4c is te zien dat binnen de regio Zwolle de absolute koploper is met 62 octrooiaanvragen, gevolgd door Hardenberg, Meppel en Noordoostpolder

OCTROOIAANVRAGEN ALS MAATSTAF VOOR INNOVATIE¹²

Een octrooi kan worden aangevraagd op technologische innovaties en kan alleen worden verkregen op een uitvinding. Dit kan bijvoorbeeld een onderdeel van een nieuw product zijn, maar ook een technologische verbetering van een bestaande werkwijze of productieproces. Overigens leiden niet alle vormen van innovatie tot octrooiaanvragen. Zo is bijvoorbeeld het ontwikkelen van software, het gebruik van internet (e-business) of een nieuwe marktstrategie in het algemeen niet octrooieerbaar. De basiseisen van een octrooieerbare uitvinding zijn dat het

nieuw, inventief (dat wil zeggen: het moet niet voor de hand liggen) en industrieel toepasbaar is.

Een octrooiaanvraag kost geld. Derhalve worden alleen innovaties door middel van een octrooiaanvraag vastgelegd als de aanvrager zijn vinding waardevol genoeg vindt om deze te beschermen. Het octrooirecht kan worden verkregen voor de duur van maximaal twintig jaar. Bijna elk

met ieder ongeveer 30 octrooiaanvragen.

Worden voorgenoemde aantallen afgezet tegen het totaal aantal vestigingen, dan blijkt 0,45% van de Nederlandse bedrijven en instellingen tijdens de onderzochte periode één of meer octrooiaanvragen ingediend te hebben. De Regio Zwolle presteert een stuk minder in dit opzicht. Van het totaal aantal bedrijven of instellingen in de regio heeft 0,26% één of meer octrooien aangevraagd in de periode 2008–2012.

land heeft eigen wet- en regelgeving rondom intellectueel eigendom en daarmee verscheidene instanties waar deze aanvragen kunnen worden ingediend. In Nederland kunnen octrooiaanvragen worden ingediend bij Octrooiencentrum Nederland, onderdeel van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Andere instanties waarbij voor meerdere landen tegelijk een octrooi kan worden aangevraagd zijn het Europees Octrooi-bureau (EPO) en de World Intellectual Property Organisation (WIPO).

Omdat regels, procedures en de duur voor toekenning van octrooien per octrooieregeling kunnen verschillen en het soms vele jaren duurt voordat een octrooi wordt verleend, wordt bij onderzoeken doorgaans gekeken naar octrooiaanvragen en niet naar verleende octrooien. Een andere reden is dat ook in het geval dat een octrooi niet wordt verleend er toch innovatieve activiteiten hebben plaatsgevonden. Bovendien worden aanvragen eerder gepubliceerd dan verleende octrooien. Hierbij moet gedacht worden aan een periode van twee à drie jaar.

NOTEN

- 1 De afbakening van de regio's is in de meeste gevallen conform de veelal gelijknamige COROP-gebieden, waarbij Brainport Regio Eindhoven samenvalt met COROP Zuidoost-Noord-Brabant. Uitzondering is de bestuursregio Metropoolregio Amsterdam, die bestaat uit 36 gemeenten waarmee meerdere COROP-gebieden overlapt worden (voor nadere details, zie: <http://www.metropoolregioamsterdam.nl/>).
- 2 CPB (2015) *Macro Economische Verkenningen 2016*. Den Haag; Sdu Uitgevers.
- 3 De methode om nationale groeiramingen te vertalen naar regionale groeiramingen is geïnspireerd op: Groot, S.P.T., J.L. Möhlmann en H.L.F. de Groot (2009) De Regionale Schokbestendigheid van de Nederlandse Economie, *Economische Statistische Berichten*, 994(4560), pp. 312-314.
- 4 De toegevoegde waarde per sector in de Regio Zwolle is geschat op basis van gegevens over het aantal werknemers per sector in 2014. De toegevoegde waarde per sector in de Regio Zwolle is geschat door het aantal werknemers te vermenigvuldigen met de verhouding tussen de toegevoegde waarde (uit de nationale rekeningen) en het aantal werknemers per sector in heel Nederland. Hierbij is aangenomen dat de sectorale productiviteit in de Regio Zwolle gelijk is aan die van heel Nederland.
- 5 CPB (2015) *Macro Economische Verkenningen 2016*. Den Haag; Sdu Uitgevers.
- 6 European Commission (2005) *The new SME definition; User guide and model declaration*.

Enterprise and Industry Publications.

- 7 Flören, R.H., L.M. Uhlener en M.M. Berent-Braun (2010) *Family business in the Netherlands: Characteristics and success factors*. Breukelen: Nyenrode Business Universiteit.
- 8 CBS, 'Laagste aantal faillissementen in bijna 7 jaar', *Conjunctuurbericht*, 8 september 2015.
- 9 Doordat de Internationaliseringsmonitor betrekking heeft op de provincies Gelderland en Overijssel, zijn alleen de dertien Gelderse en Overijsselse gemeenten uit de Regio Zwolle onderdeel van het onderzoek. De overige gemeenten De Wolden, Dronten, Noordoostpolder, Meppel, Urk, en Westerveld zijn dus niet in de steekproef meegenomen.
- 10 Tilford, S. en P. Whyte (2010) *Lisbon Scorecard X – The Road to 2020*. London: Centre for European Reform (CER).
- 11 Recentere data zijn nog niet beschikbaar in verband met de wettelijke geheimhoudingsperiode van 18 maanden (en in het geval van aanvragen ingediend bij de WIPO soms zelfs 30 maanden) met betrekking tot publicatie van octrooigegevens.
- 12 Voor uitgebreidere informatie over innovatieonderzoek op basis van octrooiaanvragen, zie onder andere: Poel, van der, R., Seip, M. en J. Snoei (2010) *Octrooien in Nederland. Analyse van de innovatiekracht in regio's, sectoren en grootteklassen*. Utrecht: Panteia en NL Octrooiencentrum.

A middle-aged man with a shaved head, wearing a dark blue suit, light blue shirt, and a red and blue striped tie, is sitting on a blue bicycle. He is looking directly at the camera with a slight smile. The bicycle has a headlight and the words 'provincie Drenthe' written on the frame. In the background, there is a modern building with large windows and a sign that reads 'provincie Drenthe' with a coat of arms above it.

Henk Brink: “Wat wij hebben
als regio, maak elkaar daar
sterker mee!”

SAMENWERKEN EN BETROKKENHEID: REGIODENKEN IS HIER STEVIG INGEBURGERD

“Het gaat om verbinding zoeken en kijken hoe je elkaar kunt versterken. Die bereidheid is sterk aanwezig in de Regio Zwolle.” Gedeputeerde van Provincie Drenthe Henk Brink vat in twee zinnen samen waar de kracht van de Regio Zwolle volgens hem zit. Vanuit zijn functie en persoonlijke achtergrond is de bestuurder sterk betrokken bij de regio en haar activiteiten.

Als gedeputeerde van de Provincie Drenthe is Henk Brink verantwoordelijk voor onder meer Economie, Verkeer en vervoer en Wegen en vaarwegen. In die brede portefeuilles ziet hij een grote wisselwerking tussen Overijssel en Drenthe. Er liggen veel kansen en Brink ziet daarin evenveel mogelijkheden om samen op te trekken. “Bijzonder opvallend binnen de Regio Zwolle is de enorme betrokkenheid. Overal waar ik kom voor ontmoetingen of werkbezoeken is die mentaliteit voelbaar. Het met elkaar staan voor de regio en de wil om samen te werken aan groei. We zijn echte regiodenkers.”

Port of Zwolle: sterke verbondenheid

Als voorbeeld noemt hij het gezamenlijke havenbedrijf van Meppel, Kampen en Zwolle: de Port of Zwolle, welke officieel van start ging op 7 november van dit jaar. De samenwerking, geïnitieerd door Meppel, wordt toegejuicht en gesteund door de provinciebesturen van Overijssel en Drenthe. Beide provincies zien Meppel als de poort van Drenthe. Vanuit de randstad komen hier spoor- en waterwegen binnen. In de havens vindt veel goederenoverslag plaats, bijvoorbeeld door grote agrarische spelers als FrieslandCampina. De samenwerking toont aan dat bereikbaarheid en goede logistieke verbindingen, zeker ook over water, breed worden gezien als een randvoorwaarde om economische ontwikkelingen aan te jagen.

Logistieke kracht en kansen

“Ook hier is de bereidheid om samen te werken de drijvende kracht”, aldus Brink. “Elke haven heeft zijn eigen bedrijven en behoudt zijn specifieke karakter. Het is echter de optelsom die de Regio Zwolle

“Het gaat om gezamenlijk invulling geven aan wat we samen al hebben.”

hiermee wederom sterker maakt.” Voor de regio is de bereikbaarheid over water een groot goed. Veel ondernemingen drijven handel via deze weg. Daarnaast is het een waardevolle plus voor bedrijven die zich hier willen vestigen. Ook verkeersverbindingen in en rond de regio, zoals de A28, N48 en N34, zijn van grote logistieke waarde. Bovendien vormt het spoornetwerk van Zwolle hét knooppunt van noordelijk Nederland en inmiddels is het ook nationaal één van de belangrijkste knooppunten.

Samen maken we de regio

De vele kwaliteiten van de regio zijn even waardevol als drivers. In de verschillende gemeenten was ook daarom een sterke behoefte aan een meer georganiseerd verband. Negentien regiogemeenten bundelden daarom hun krachten in het bestuurlijk samenwerkingsverband Regio-Zwolle. “Economisch en geografisch zijn we organisch met elkaar verbonden. Het gaat om het gezamenlijk invulling geven aan wat we samen al hebben. Een georganiseerde gezamenlijke agenda helpt daarbij. Die verbindende rol zie ik als taak voor ons als bestuurders. Daar zet ik mij meer dan graag voor in. Het is namelijk een hele dankbare taak, vooral omdat de bereidwilligheid zo enorm groot is binnen de Regio Zwolle.”

REGIONALE KERNGEGEVENS

De arbeidsmarkt is zich langzaam aan het herstellen

- Het werkloosheidspercentage is gedaald naar 7,0%; landelijk steeg het naar 7,3%
- De werkgelegenheid is licht gedaald in 2014, maar minder dan landelijk
- Vergeleken met Nederland is een relatief groot deel van de beroepsbevolking middelbaar opgeleid
- Ruim 70% van de werkende inwoners heeft een baan in de Regio Zwolle
- 24% van de banen in de regio wordt vervuld door werknemers van buiten de Regio Zwolle

Een regio met een breed economisch profiel

- Net als landelijk zijn industrie en handel belangrijke stuwende sectoren voor de regio
- De Regio Zwolle is onmiskenbaar een agrarische regio
- De regio heeft een duidelijk concurrentievoordeel in de regionale topsector Kunststoffen

Vraag en aanbod op de commerciële vastgoedmarkten sluiten niet goed aan op elkaar

- De woningmarkt trekt aan in 2014; gemiddelde koopsom en aantal transacties zijn aanzienlijk gestegen
- In 2014 stond gemiddeld 17% van het totale kantooroppervlak in de regio leeg
- In 2014 stond gemiddeld 8,3% van het totale winkelvloeroppervlak in de regio leeg
- Binnen de Regio Zwolle zijn grote verschillen in leegstand, zowel op de kantoren- als winkelmarkt

2.1 ARBEIDSMARKT

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in Nederland krimpt sinds enkele jaren. De vraag naar arbeid is door de recessie flink afgenomen. Opvallend is dat de Regio Zwolle zich grotendeels onttrekt aan deze tendens. In figuur 2.1a is onder andere te zien dat in de periode 2008–2012 het aantal banen gestaag groeide, maar sinds 2013 treedt ook in de Regio Zwolle lichte banenkrimp op. In 2014 bedroeg de omvang van de totale arbeidsvraag in de Regio Zwolle bijna 309.000 banen, iets minder dan het jaar ervoor. Dit neemt niet weg dat het aantal banen nog ruim boven het niveau van 2008 ligt. Een verklaring voor de vertoonde veerkracht van de Regio Zwolle kan gevonden worden in de relatief diverse samenstelling van de economie. Regio's die gespecialiseerd zijn in één

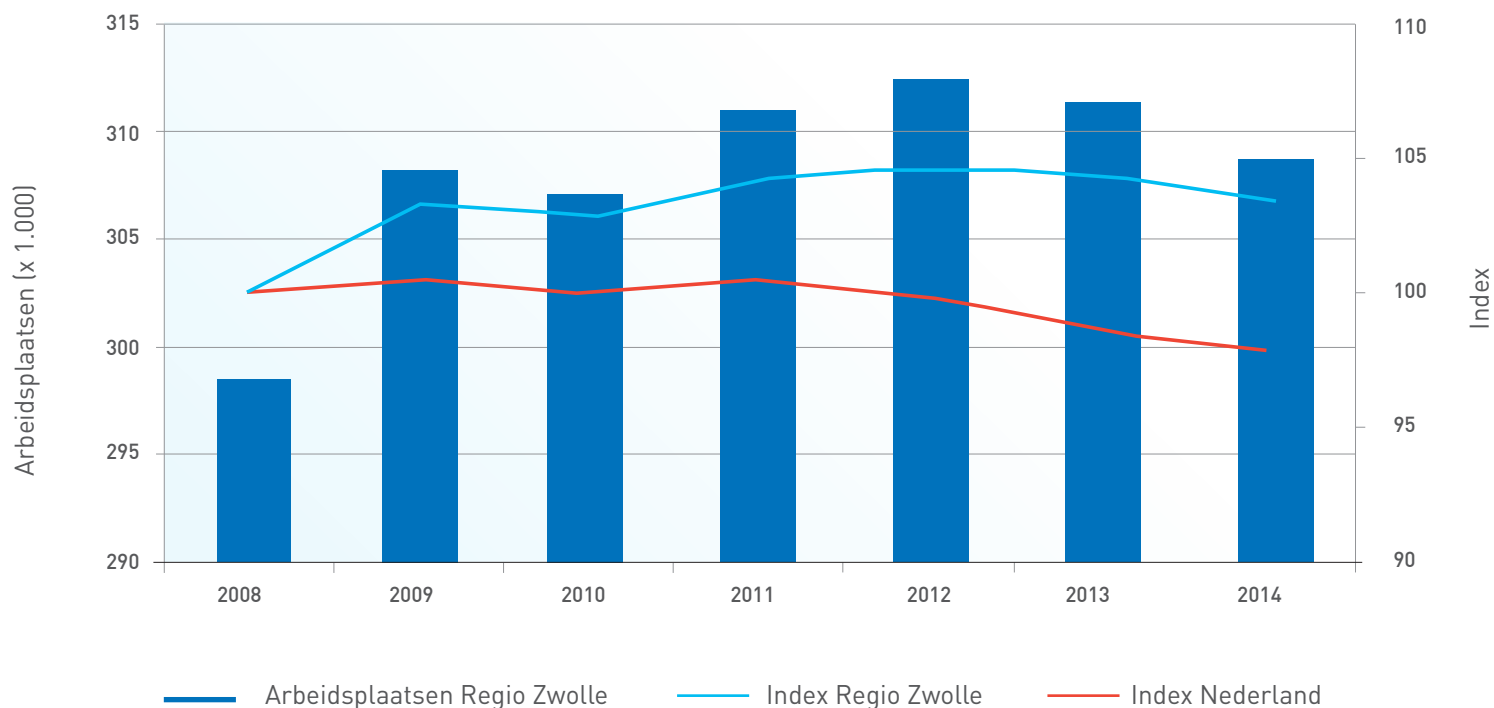
sector of enkele sectoren lopen grotere risico's bij een plotse afname van de vraag naar hun producten dan regio's met een meer gediversifieerde sectorstructuur.

Het Centraal Planbureau (CPB) voorspelt dat de werkgelegenheid in Nederland als geheel de komende jaren weer aan zal trekken, wat wordt toegedicht aan de fase waarin de conjunctuur zich bevindt.¹³ Doorgaans reageren werkgevers vertraagd op de beweging van de conjunctuur met het aannemen dan wel afstoten van werknemers. De vraag is in hoeverre de Regio Zwolle meegaat met deze beweging, of dat de ingezette daling van de arbeidsvraag met nog een jaar verlengd wordt.

Figuur 2.1a

Ontwikkeling arbeidsplaatsen in de Regio Zwolle en Nederland

In absolute getallen (x 1.000) en Index 2008=100; 2008–2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

Bevolkingsontwikkeling

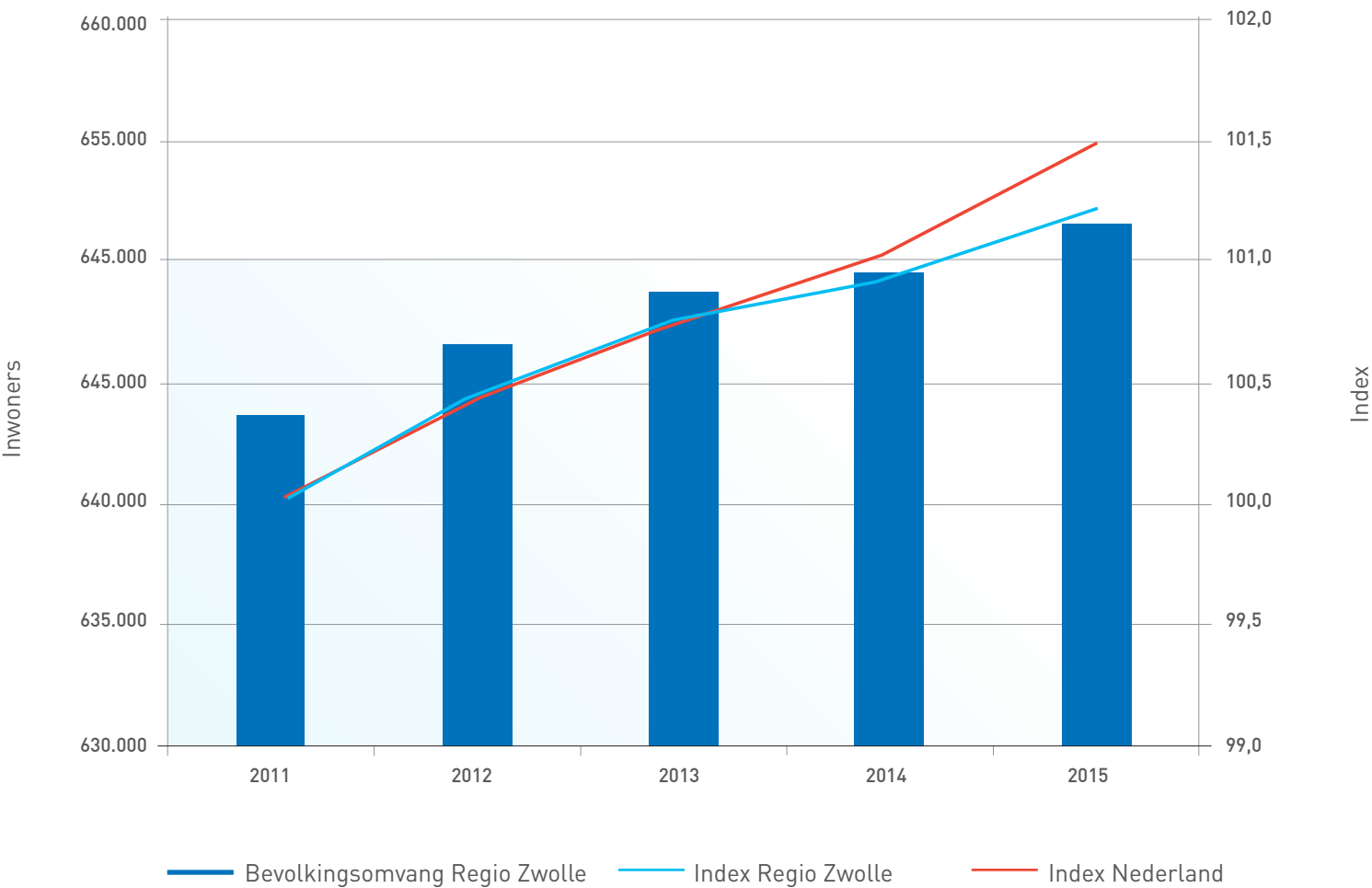
Ontwikkelingen aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt worden in belangrijke mate bepaald door demografische ontwikkelingen. De negentien gemeenten waaruit de Regio Zwolle bestaat, telden op 1 januari 2015 om precies te zijn 651.562 inwoners. Dat is 3,85% van de totale bevolking van Nederland.

De afgelopen vijf jaar ontliepen de bevolkingsgroei in de Regio Zwolle en in Nederland elkaar nauwelijks. Ten opzichte van 2011 steeg in de Regio Zwolle het inwoneraantal met 1,2 terwijl in Nederland de bevolkingsgroei 1,5% bedroeg. Gedurende de afgelopen twee jaar is de bevolking in Nederland verhoudingsgewijs iets harder gegroeid dan in de Regio Zwolle, tot die tijd lag de groeiontwikkeling op nagenoeg hetzelfde niveau (zie figuur 2.1b).

Figuur 2.1b

Bevolkingsontwikkeling Regio Zwolle en Nederland

In absolute getallen en Index 2011 = 100; 2011–2015

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

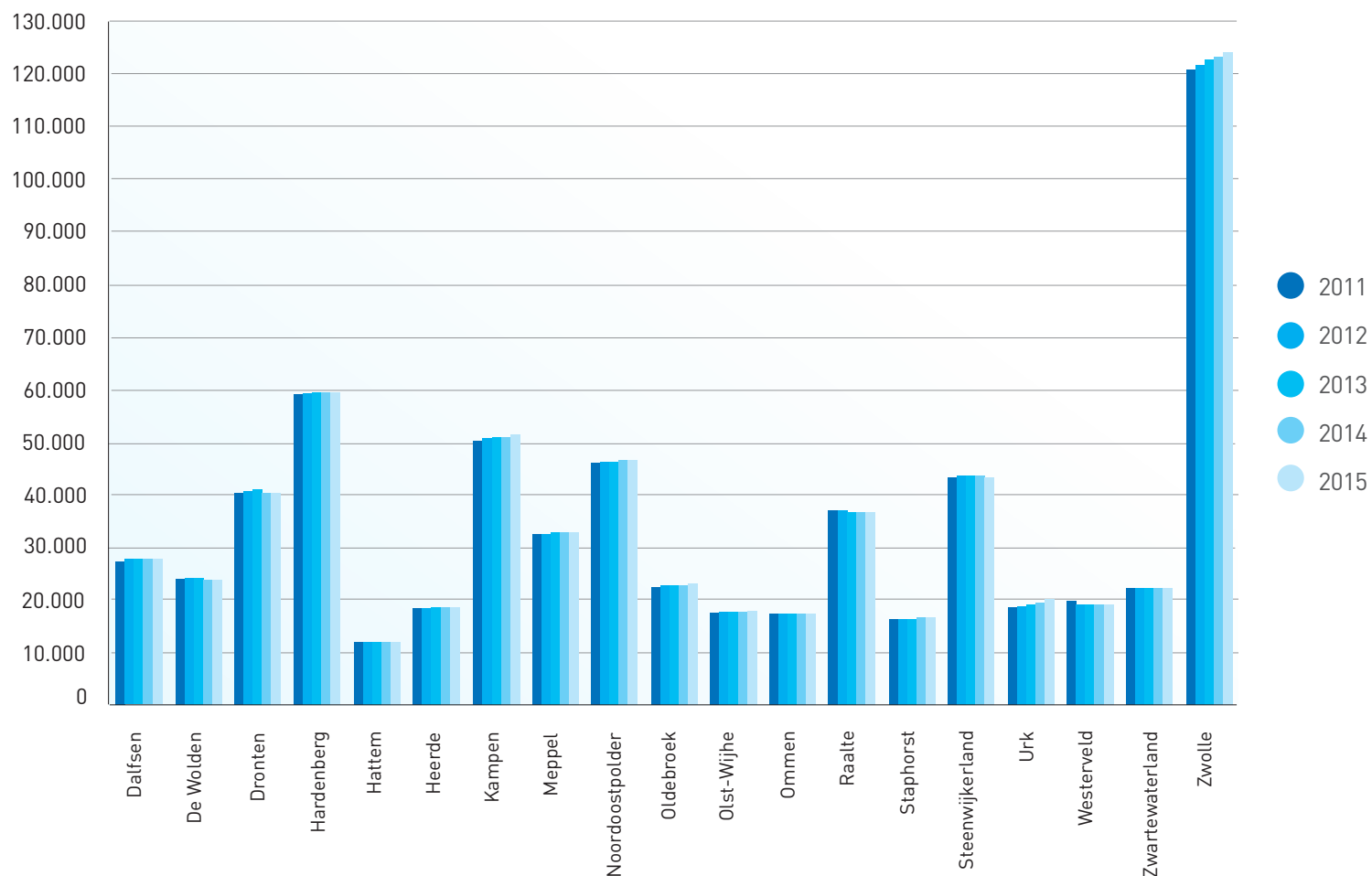
Van de negentien gemeenten die samen de Regio Zwolle vormen, is Urk met een bevolkingstoename van 5,5% verhoudingsgewijs het meest gegroeid. Gedurende de periode 2011–2015 groeide Urk van 18.500 naar ruim 19.500 inwoners. In absolute termen was de groei in de stad Zwolle het grootst; het inwonertal is in vier jaar tijd met 3.500 personen toegenomen, wat overeenkomt met een groei van 2,9%. Een andere gemeente met een noemenswaardige bevolkingsgroei is Kampen. Het aantal inwoners in deze stad is in januari 2015 toegenomen tot bijna

51.500 inwoners; een groei van ruim 2% ten opzichte van 2011. De meeste gemeenten in de Regio Zwolle laten een bescheiden tot zeer bescheiden groei van het aantal inwoners zien. Uitzondering zijn de gemeenten Raalte, Steenwijk en Westerveld. Terwijl Raalte en Steenwijk met een bevolkingsafname van respectievelijk 85 en 62 inwoners nauwelijks krimpen, is de bevolking van Westerveld gedurende de periode 2011–2015 met 280 personen geslonken (–1,5%).

Figuur 2.1c

Bevolkingsontwikkeling Regio Zwolle gemeenten

In absolute getallen; 2011–2015

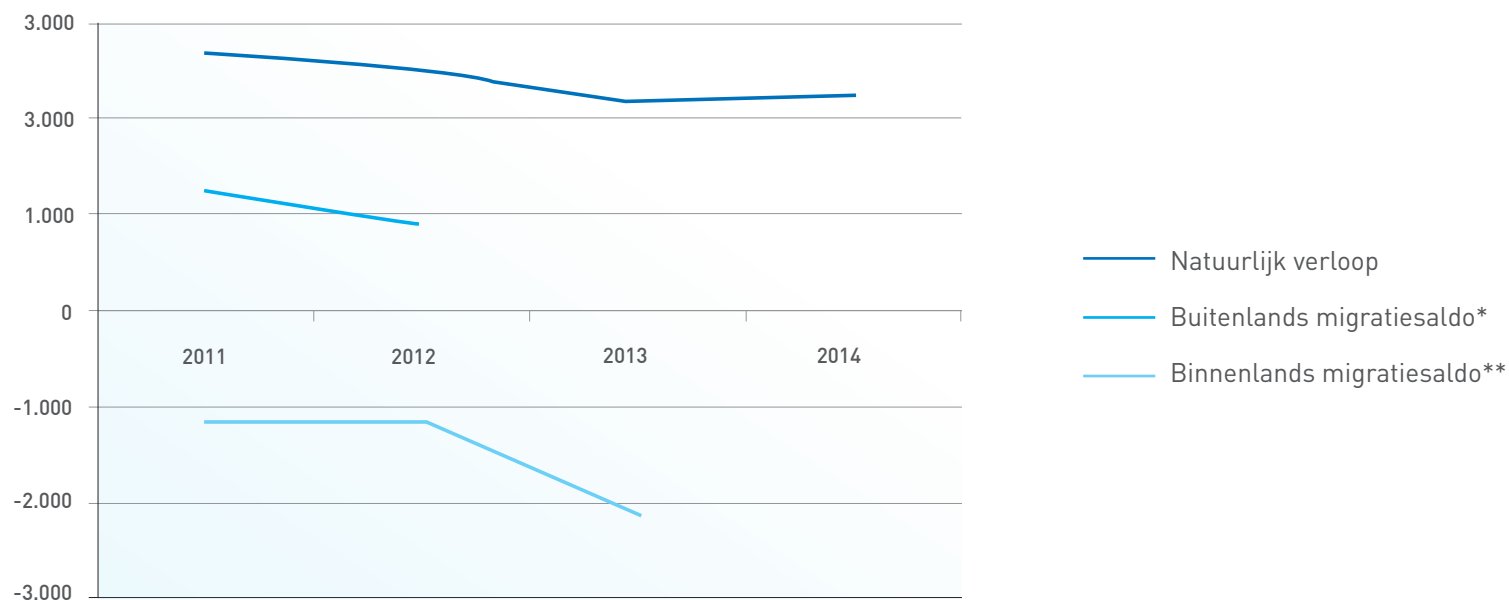

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

Figuur 2.1d

Natuurlijk verloop, buitenlands en binnenlands migratiesaldo in de Regio Zwolle

In absolute getallen; 2011–2014

* Gegevens over buitenlandse migratie van en naar de Regio Zwolle hebben peildatum ultimo december 2012

** Gegevens over binnenlandse migratie van en naar de Regio Zwolle hebben peildatum ultimo december 2013

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

De grootste bijdrage aan de bevolkingstoename in de Regio Zwolle komt van het natuurlijk verloop in de regio, het verschil tussen geboorte en sterfte, dat in 2014 overeenkomt met 2.251 personen (zie figuur 2.1d). Het saldo van de buitenlandse migratie draagt eveneens positief bij aan de bevolkingsontwikkeling van de Regio Zwolle.

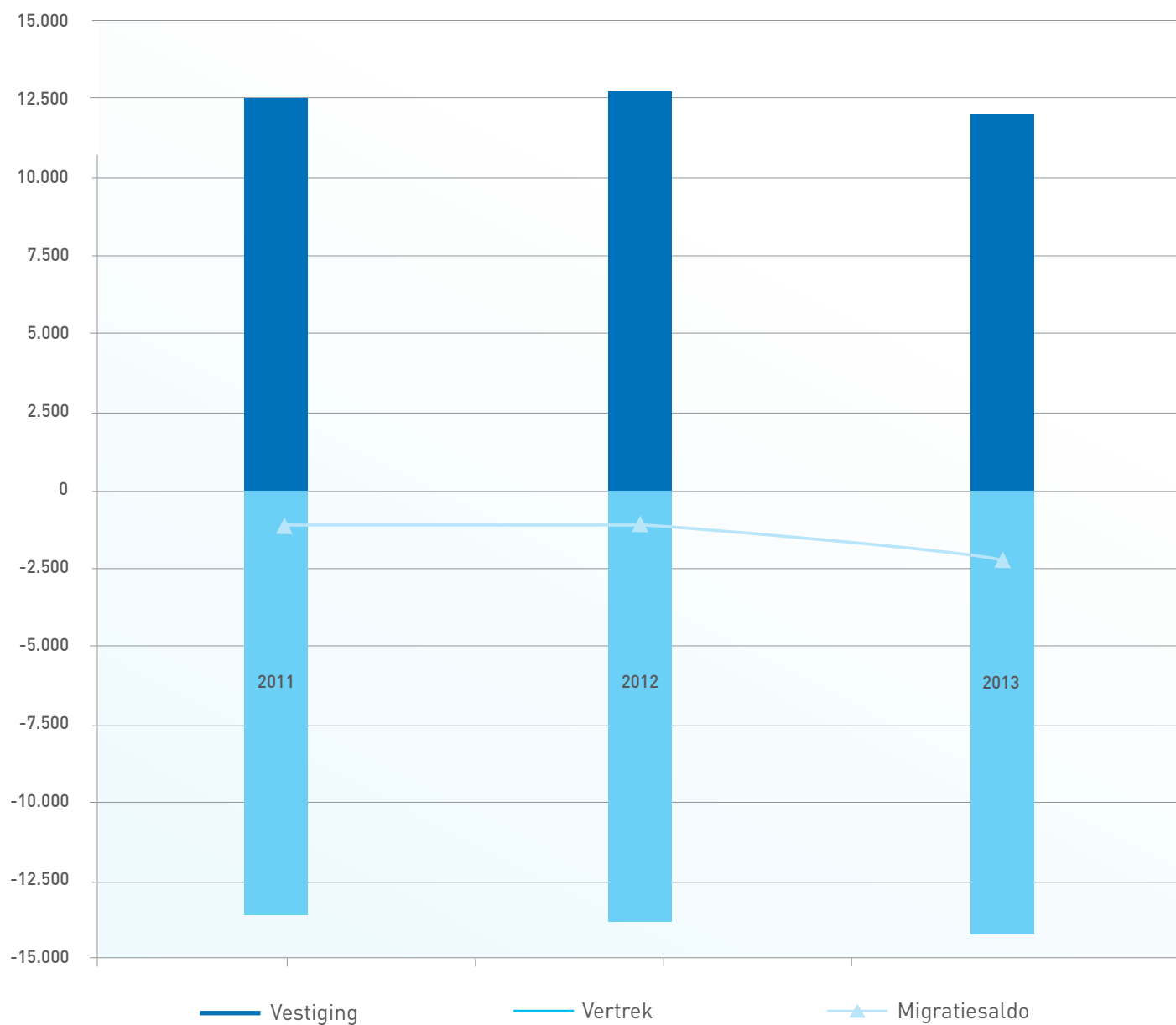
Maar wat vooral opvalt is het negatieve saldo van de binnenlandse migratie. In de periode 2011–2014 vestigden zich jaarlijks circa 12.500 mensen, afkomstig uit de rest van Nederland, in de Regio Zwolle.

Daar staat tegenover een jaarlijks vertrek van ongeveer 14.000 mensen, die naar elders in Nederland verhuizen (zie figuur 2.1e). Vooral de mate waarin het aantal vertrekkers het aantal vestigingen overstijgt in 2013 springt in het oog. Ten opzichte van het jaar ervoor is het binnenlands migratie saldo bijna verdubbeld van ruim –1.100 naar –2.100. De Regio Zwolle lijkt een regio te zijn die het qua bevolkingsgroei de laatste jaren vooral moet hebben van natuurlijke aanwas en buitenlandse immigratie.

Figuur 2.1e

Vestiging, vertrek en binnenlands migratiesaldo bevolking Regio Zwolle

In absolute getallen; 2011–2013

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

OPBOUW ARBEIDSMARKT

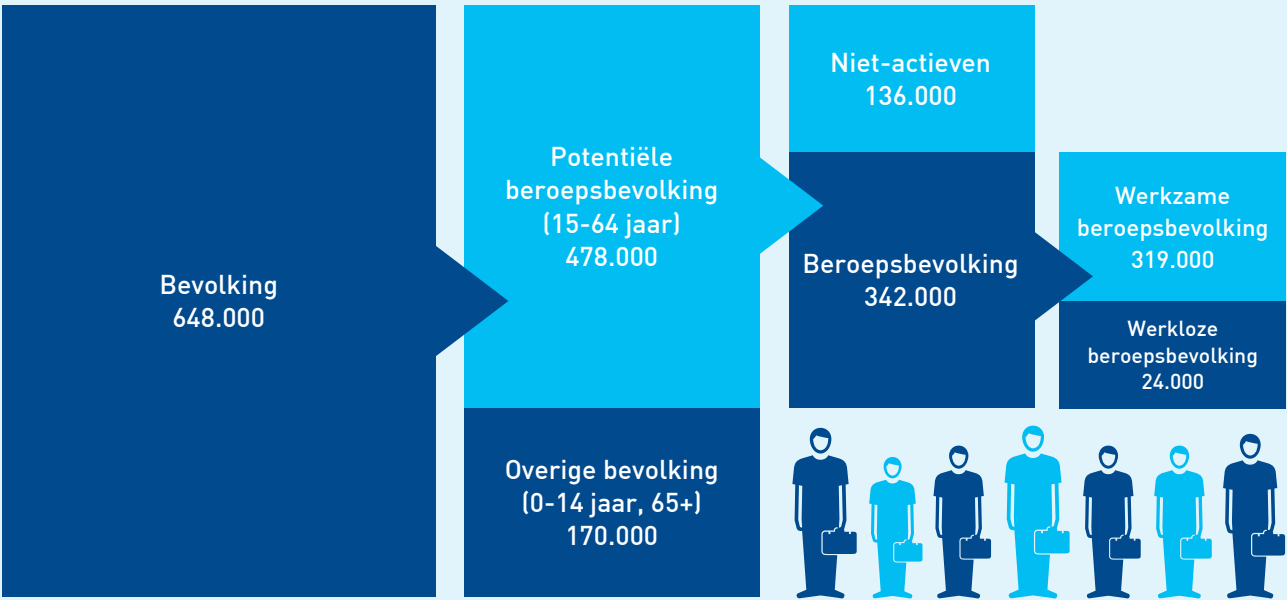
In figuur 2.1f wordt de opbouw van de arbeidsmarkt in de Regio Zwolle schematisch weergegeven. Dit is gedaan in een aantal voor de arbeidsmarkt relevante categorieën. Alle mensen tussen de 15 en 64 jaar worden tot de potentiële beroepsbevolking gerekend. Zij zouden in potentie kunnen werken. Kinderen onder de 15 jaar (leerplicht) en ouderen vanaf 65 jaar (pensioen) zijn hiervan vrijgesteld. Zij zijn ingedeeld in de categorie overige bevolking. Van de potentiële beroepsbevolking werkt een groot deel of is werkloos (dat wil zeggen: wenst en zoekt werk). Samen vormen deze twee groepen de beroepsbevolking; het feitelijke arbeidsaanbod. Niet-actieven zijn de mensen die niet kunnen werken (bijvoorbeeld door

ziekte of zorgtaken), die niet willen werken, of die niet verwachten werk te vinden. Analyse van de arbeidsmarkt wordt doorgaans gedaan met een aantal verhoudingsgetallen. De werkloosheid wordt uitgedrukt in een percentage: het aantal werklozen gedeeld door de beroepsbevolking. De bruto participatiegraad is het aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking. Zo wordt duidelijk hoe groot het deel van de bevolking is dat in potentie zou kunnen werken maar dit niet doet, wil of kan. Een andere maat voor arbeidsdeelname is de netto participatiegraad. Hiermee wordt aangegeven hoeveel procent van de potentiële beroepsbevolking een baan heeft.

Figuur 2.1f

Opbouw arbeidsmarkt Regio Zwolle

In absolute getallen (x 1.000); 2014

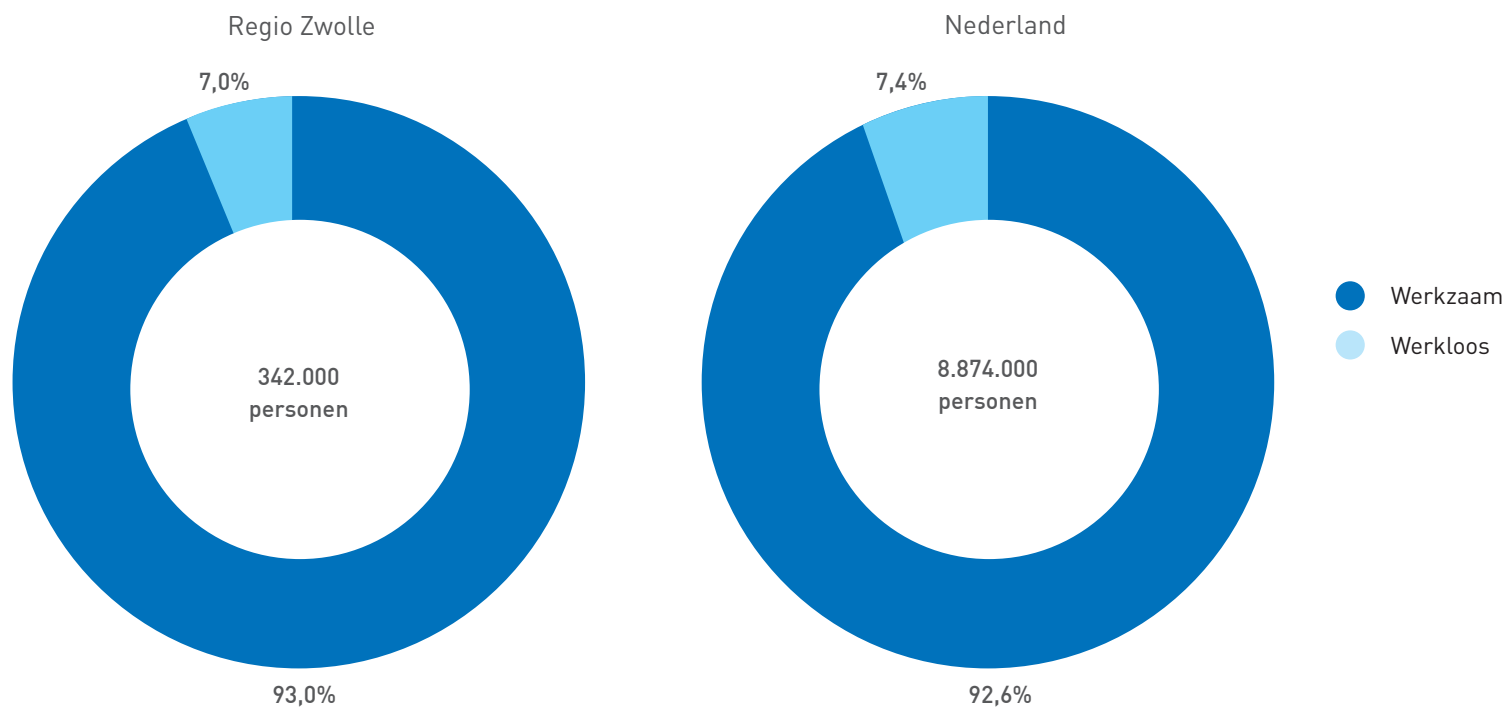

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 2.1g

Werkzame en werkloze beroepsbevolking in de Regio Zwolle en Nederland

Aandelen van de beroepsbevolking in %; 2014

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

De werkzame beroepsbevolking in de Regio Zwolle bestaat in 2014 uit 318.000 personen, dit is bijna 4% van de totale Nederlandse werkzame

beroepsbevolking. In vergelijking met Nederland heeft in de Regio Zwolle een iets groter deel van de beroepsbevolking een baan; 93% tegen 92,6% (zie figuur 2.1g).

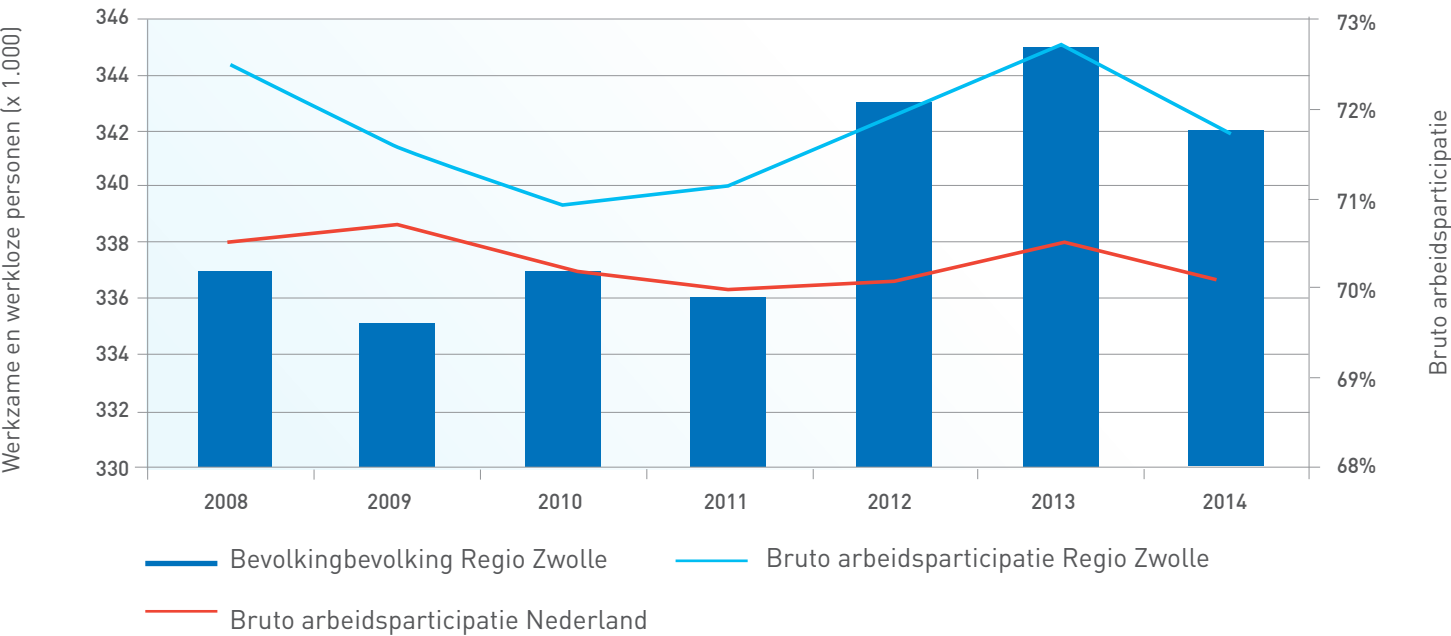
Als gekeken wordt naar het totale arbeidsaanbod in de Regio Zwolle in 2014 (342.000 personen) dan valt op dat dit, ten opzichte van het jaar ervoor, met 3.000 personen aanzienlijk gedaald is. Deze daling is ook terug te zien in de ontwikkeling van de bruto arbeidsparticipatie. Dit neemt niet weg dat in de Regio Zwolle verhoudingsgewijs meer personen deelnemen aan de arbeidsmarkt dan in Nederland als geheel. Uitgedrukt in

bruto arbeidsparticipatiegraad, het aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking, bedraagt in 2014 de arbeidsparticipatie in de Regio Zwolle 71,8% tegen 70,1% in Nederland. Maar in beide gevallen geldt dat de stijging van de voorgaande jaren is omgezet in een daling, in de Regio Zwolle net iets sterker dan in Nederland. De werkloosheid in de Regio Zwolle komt eind 2014 uit op 7,0% van de

Figuur 2.1h

Beroepsbevolking en bruto arbeidsparticipatie in de Regio Zwolle en Nederland

In absolute getallen (x 1.000) en aandeel (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking in %; 2008–2014

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

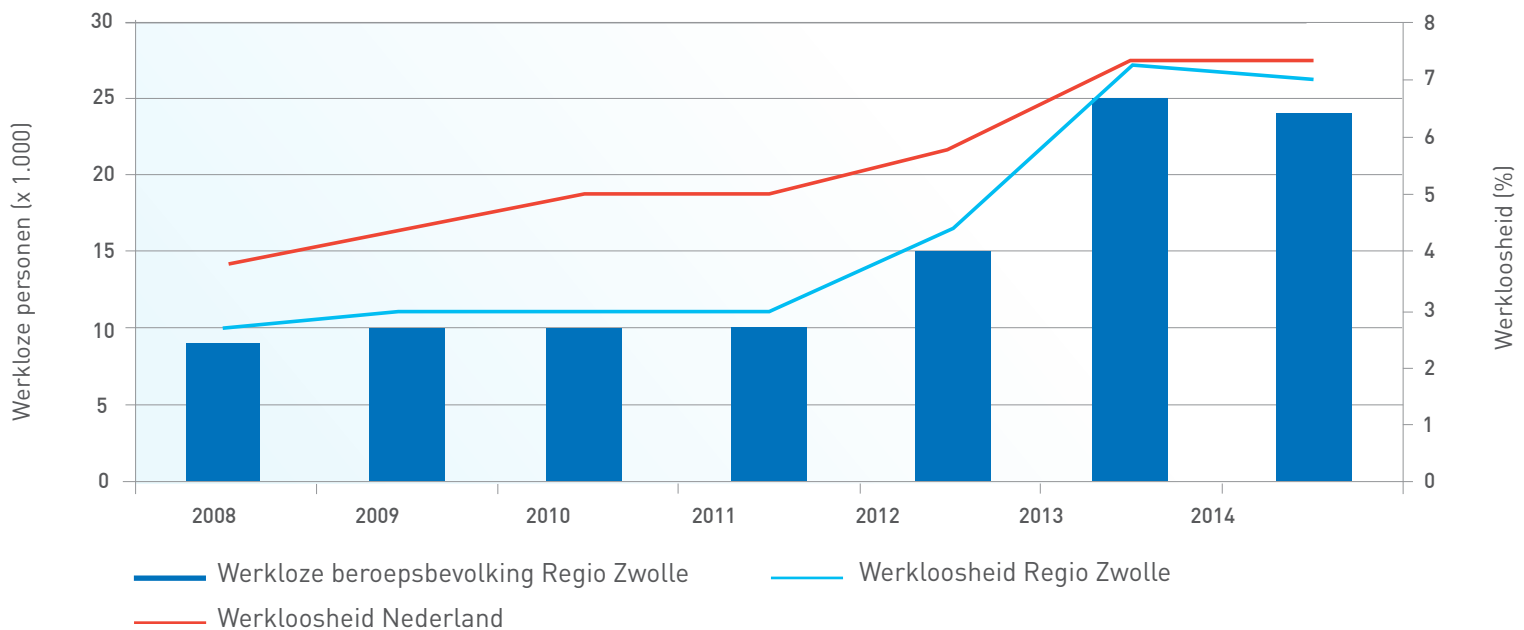
beroepsbevolking (zie figuur 2.1i). Ondanks de afnemende arbeidsvraag presteert de arbeidsmarkt in de Regio Zwolle beter dan de Nederlandse arbeidsmarkt (werkloosheid van 7,4%). Het is zelfs zo dat het werkloosheidspercentage in Nederland het laatste jaar licht gestegen is, terwijl in de Regio Zwolle de daling is ingezet. In vergelijking met 2013 is het aantal personen dat een baan zoekt met 1.000 afgenomen. Gezien de lagere

werkgelegenheid en de daling van de bruto arbeidsparticipatie, valt de lagere werkloosheid gedeeltelijk te verklaren door terugtrekking van de arbeidsmarkt. De werkloosheid is immers nog steeds fors hoger dan het niveau van voor de crisis. Mensen zijn vaker langdurig werkloos, wat op den duur ontmoedigt om actief te blijven op de arbeidsmarkt. Binnen de Regio Zwolle laat de ontwikkeling van het werkloosheids-

Figuur 2.1i

Werkloze beroepsbevolking en werkloosheidspercentage in de Regio Zwolle en Nederland

In absolute getallen (x 1.000) en aandeel werkloze personen van de beroepsbevolking in %; 2008–2014

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

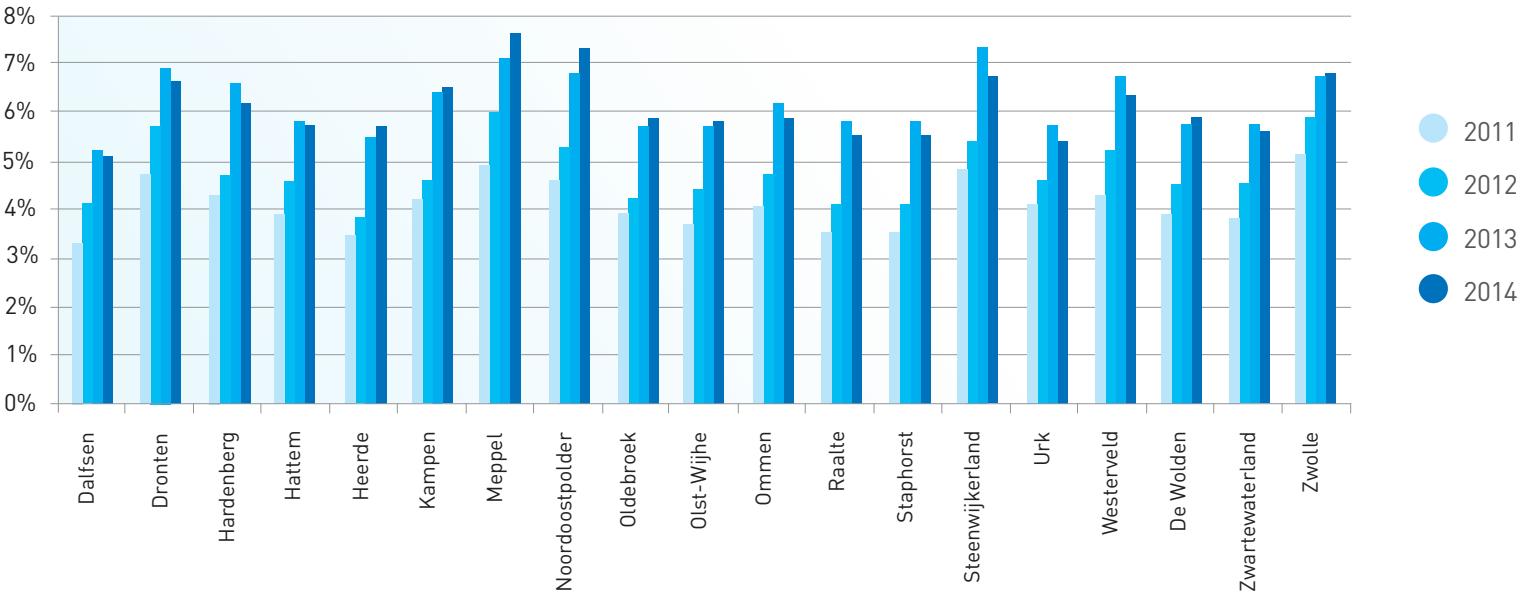
percentage een gevarieerd beeld zien. Van alle gemeenten zien de gemeenten Meppel en Noordoostpolder zich als enigen geconfronteerd met een werkloosheid van boven de 7%, het gemiddelde werkloosheidpercentage van de Regio Zwolle. In beide gemeenten is de werkloosheid met 0,5% toegenomen ten opzichte van 2013; in Meppel is de werkloosheid gestegen tot 7,6% en in Noordoostpolder tot 7,3%. De

gemeente Zwolle blijft met een werkloosheid van 6,8% onder het regionaal gemiddelde. Niettemin stijgt ook in deze grote gemeente de werkloosheid. Gekeken naar werkloosheidsdaling in de regio springt met name Steenwijkerland eruit. In 2013 bedroeg de werkloosheid nog 7,3%; een jaar later is het gedaald tot 6,7%. Dalfsen blijft de gemeente met de laagste werkloosheid in de regio.

Figuur 2.1j

Werkloosheid per Regio Zwolle gemeente

Aandeel werkloze personen in de totale beroepsbevolking in %; 2011–2014

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

Participatie naar opleiding, leeftijd en geslacht

Arbeidsparticipatie en werkloosheid zijn uitgesplitst naar opleidingsniveau, leeftijd en geslacht. Het verschaft inzicht in wie werken, wie niet werken én waar het potentiële arbeidsaanbod zich bevindt. Het beeld dat naar voren komt uit figuur 2.1k is dat de samenstelling van de arbeidsmarktdeelname (werkzame en werkloze personen) in de

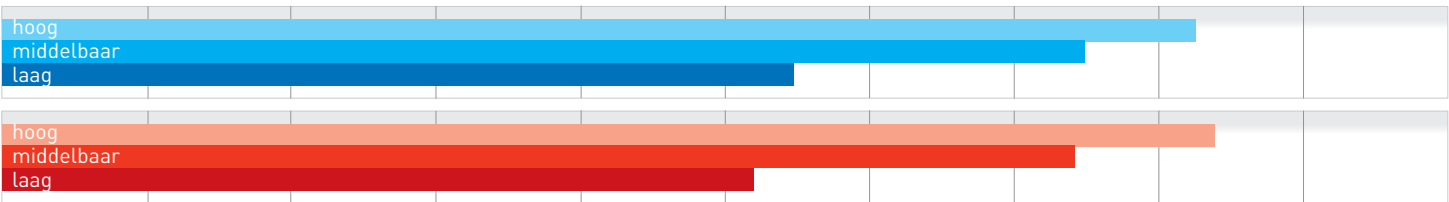
Regio Zwolle sterke gelijkenissen vertoont met het landelijke arbeidsaanbod. Vooral ten aanzien van de arbeidsparticipatie naar geslacht; de bruto arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen in de Regio Zwolle is nagenoeg gelijk aan de landelijke bruto participatiegraden voor deze groepen. Enig verschil zit echter in de arbeidsparticipatie naar opleidingsniveau. Het aandeel laagopgeleiden dat actief is, is in de Regio

Figuur 2.1k

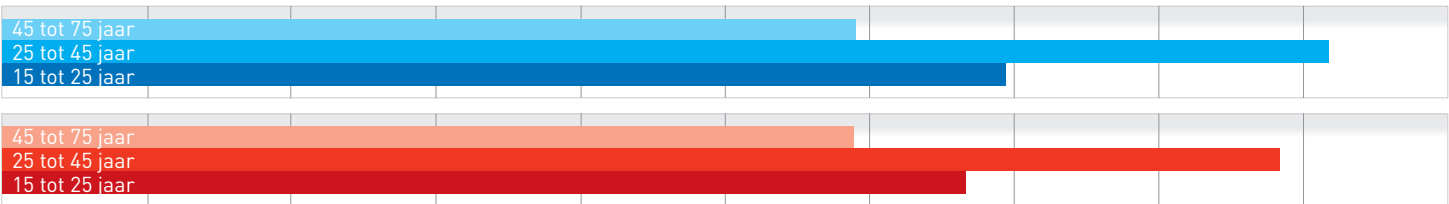
Bruto arbeidsparticipatie naar opleidingsniveau, leeftijd en geslacht in de Regio Zwolle en Nederland

Aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking in betreffende categorie in %; 2014

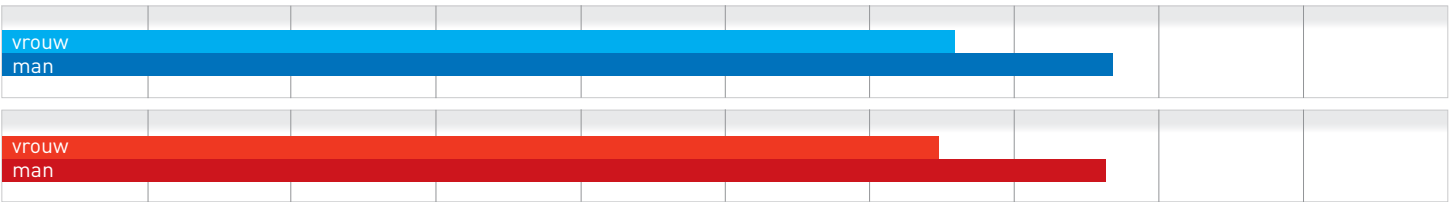
Opleidingsniveau

Leeftijd

Geslacht

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

Regio Zwolle

Nederland

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

Zwolle 55%, terwijl dit landelijk 52% is. Een verschil in dezelfde orde van grootte tussen de Regio Zwolle en landelijk zit in het aandeel jongeren (15–25 jaar) dat actief is. In de Regio Zwolle ligt dit met 70% net iets hoger dan het landelijke gemiddelde van 67%. Een ander beeld dat sterk naar voren komt is dat de beroepsbevolking van de Regio Zwolle verhoudingsgewijs uit veel middelbaar opgeleiden bestaat (zie figuur 2.1l). Door ontwikkelingen zoals toenemende auto-

matisering en robotisering veranderen de inhoud en perspectieven van banen die in zekere mate bestaan uit gestandaardiseerde werkzaamheden. Hierdoor is het de arbeidsmarktpositie van met name middelbaar geschoolde werknemers die onder druk komt te staan. Laag en middelbaar opgeleiden samen beslaan ruim 70% van de beroepsbevolking. Afgezet tegen Nederland is dit fors. Gemiddeld genomen is 65% van de beroepsbevolking laag dan wel middelbaar opgeleid.

Figuur 2.1l

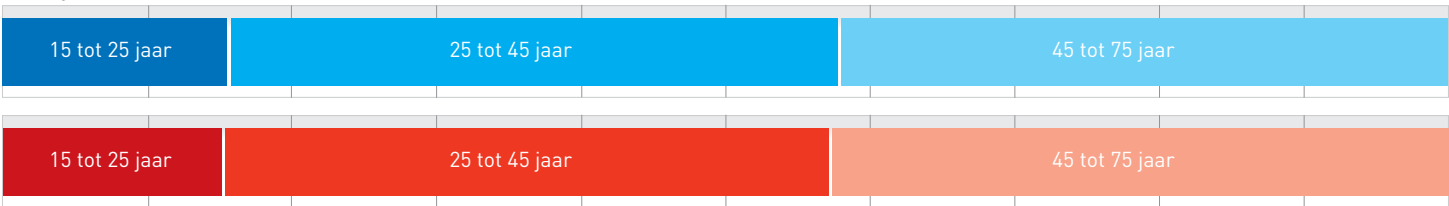
Samenstelling beroepsbevolking in de Regio Zwolle en Nederland

Verdeling naar opleidingsniveau, leeftijd en geslacht in %; 2014

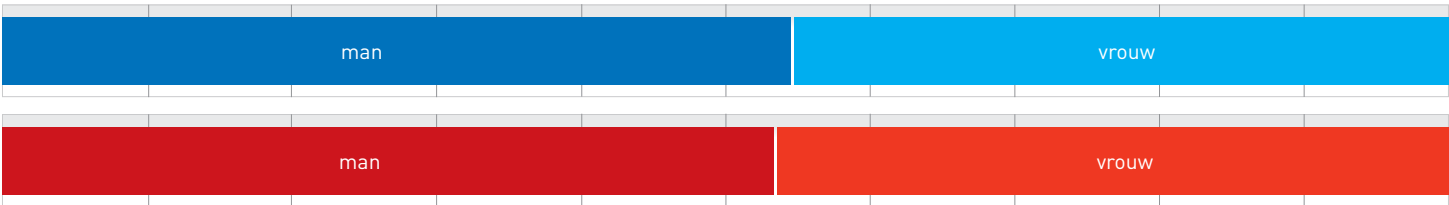
Opleidingsniveau

Leeftijd

Geslacht

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

- Regio Zwolle
- Nederland

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

Gekeken naar het deel van de beroepsbevolking dat werkloos is, valt wederom het verschil in samenstelling naar opleidingsniveau op (zie figuur 2.1m). Afgezet tegen Nederland, kenmerkt de werkloosheid in de Regio Zwolle zich door een bovengemiddeld aandeel laag en middelbaar opgeleiden. Dit is deels te verklaren door de bovengemiddelde aanwezigheid van deze groepen in de beroepsbevolking. Verder is te zien dat het aandeel werklozen dat laag opgeleid is net zo groot is als het aandeel middelbaar

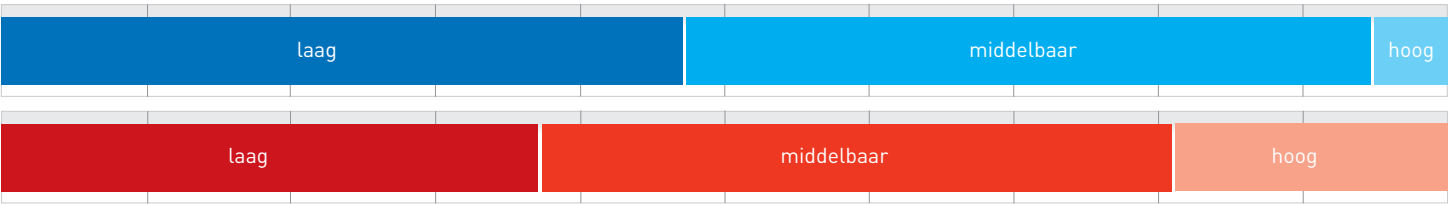
opgeleiden. Het zijn dus vooral de laagopgeleiden die in de Regio Zwolle de aansluiting missen. Ten aanzien van de hoogopgeleide werklozen geldt het omgekeerde. Dit aandeel is namelijk lager dan op grond van het aantal hoogopgeleiden in de beroepsbevolking valt te verwachten. Verder is in figuur 2.1m te zien dat de werkloze beroepsbevolking in de Regio Zwolle iets ouder is dan landelijk. Met name de groep 15 tot 25 jaar is ondervertegenwoordigd in de werkloosheidscijfers, afgezet tegen Nederland.

Figuur 2.1m

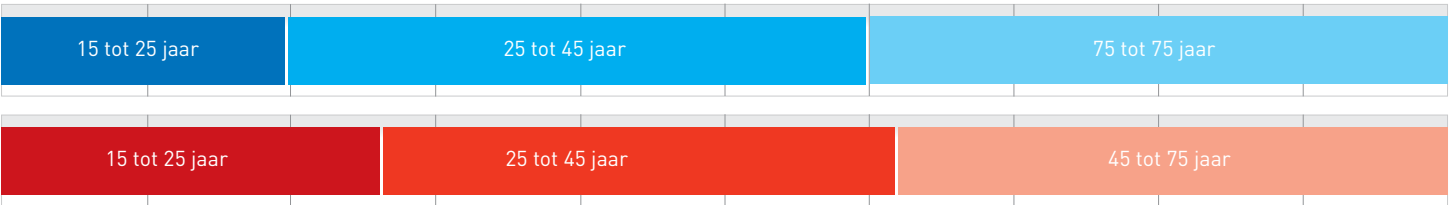
Samenstelling werkloze beroepsbevolking in de Regio Zwolle en Nederland

Verdeling naar opleidingsniveau, leeftijd en geslacht in %; 2014

Opleidingsniveau

Leeftijd

Geslacht

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

Regio Zwolle

Nederland

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

DE REGIO ZWOLLE IN PERSPECTIEF (III): ARBEIDSPARTICIPATIE EN WERKLOOSHEID

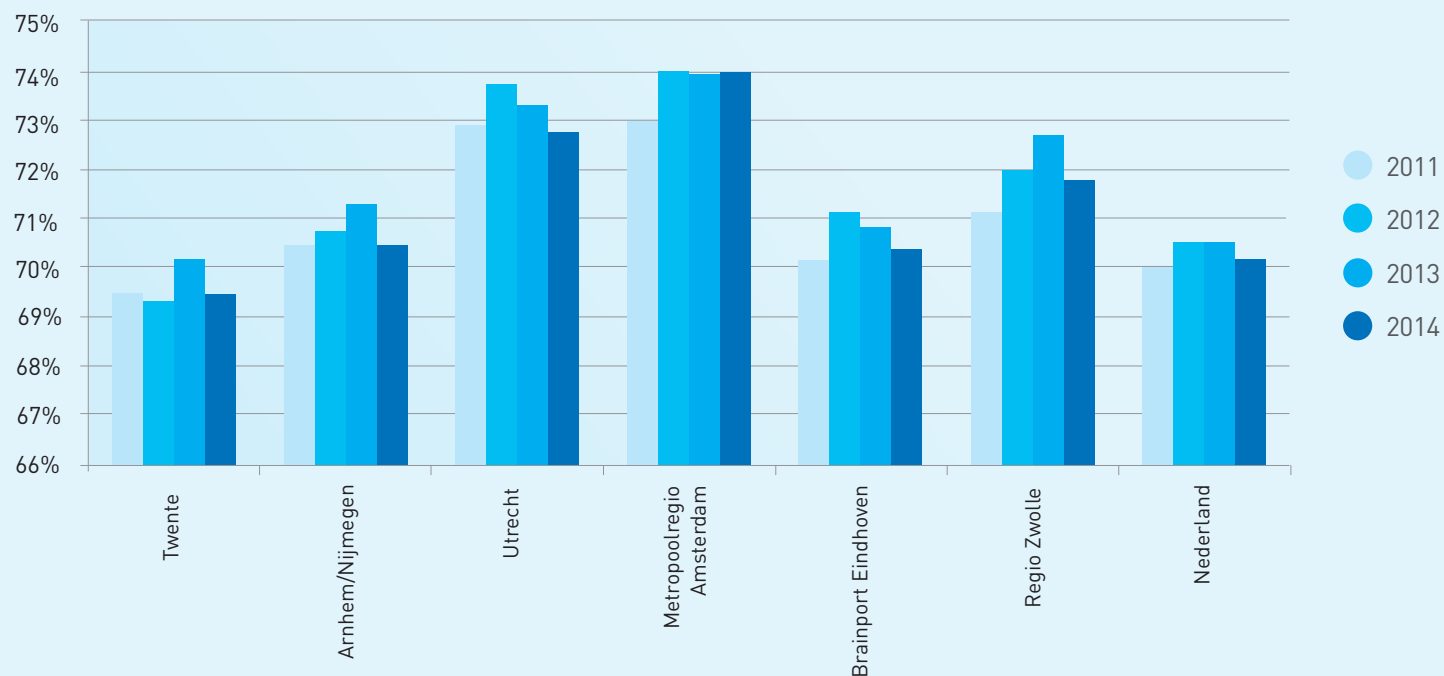
Ook voor de arbeidsmarkt is de Regio Zwolle de maat genomen. Dit is gedaan door middel van een regionale vergelijking van twee arbeidsmarktindicatoren, namelijk arbeidsparticipatie en werkloosheid. De regio's waarmee de Regio Zwolle vergeleken is zijn de niet-Randstedelijke tech-regio's Twente en Brainport Regio Eindhoven en de regio Arnhem-Nijmegen. De Randstedelijke regio's waarmee een vergelijking wordt gemaakt zijn Utrecht en Metropoolregio Amsterdam.¹⁴

De arbeidsparticipatie is in de Regio Zwolle relatief hoog. Samen met de Randstedelijke regio's Amsterdam en Utrecht vormt de Regio Zwolle de top drie in arbeidsdeelname. Opvallend is dat in de Regio Zwolle verhoudingsgewijs meer personen deelnemen aan de arbeidsmarkt dan in Nederland als geheel. Uitgedrukt in bruto arbeidsparticipatiegraad, het aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking, bedraagt in 2014 de arbeidsparticipatie in de Regio Zwolle 71,8% tegen 70,1% in Nederland. Afgezien van Metropoolregio Amsterdam, laten alle geselecteerde regio's ten opzichte van het voorgaande jaar een daling zien in 2014. Voor de Regio Zwolle geldt dat de afgenomen

Figuur 2.1n

Bruto arbeidsparticipatie regionaal vergeleken

Aandeel van (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking in %; 2011-2014

Bron: CBS, Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

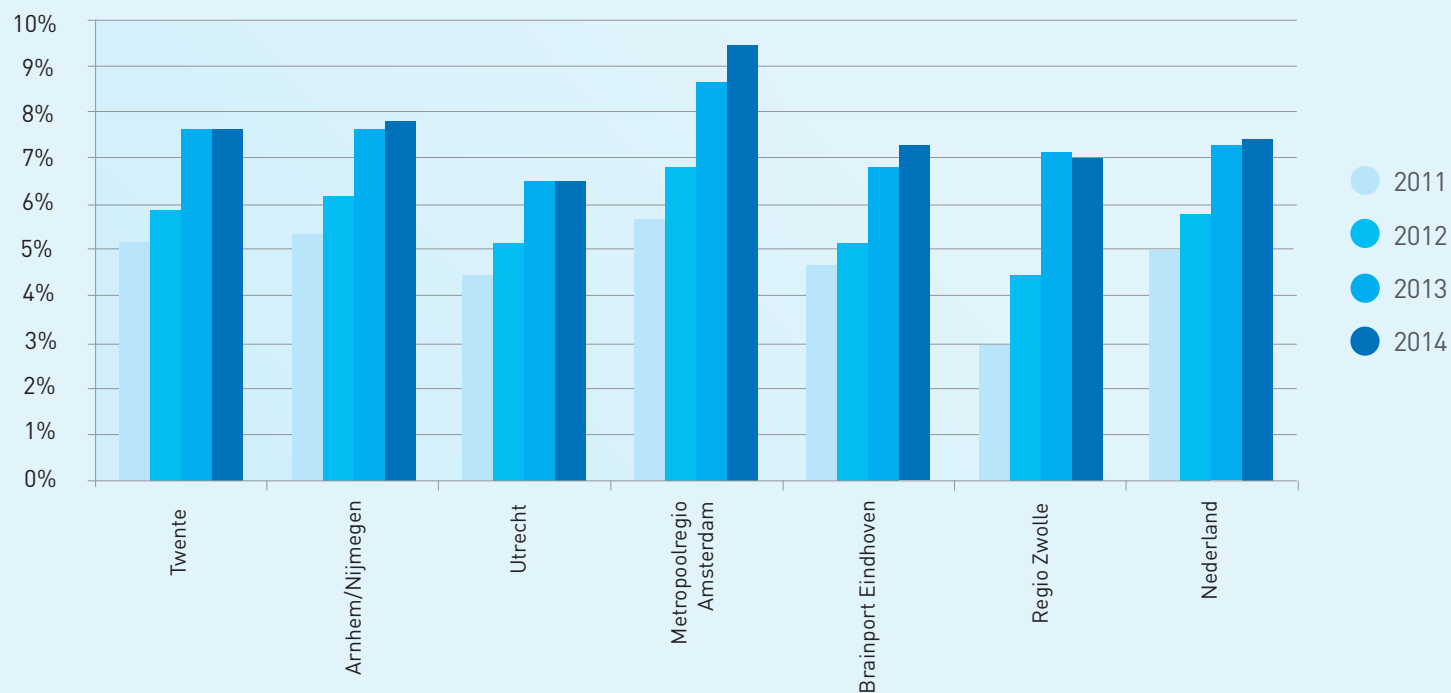
arbeidsparticipatie veroorzaakt wordt door een (werkzame en werkloze) beroepsbevolking die in omvang iets harder gedaald is dan dat de potentiële beroepsbevolking is toegenomen. De afname van het aantal actieven op de arbeidsmarkt is te verklaren door de ontmoedigende werking van de crisis. Het aantal mensen dat langdurige werkloos is is toegenomen, wat op den duur ertoe leidt dat mensen zich terugtrekken van de arbeidsmarkt.¹⁵

Wat betreft werkloosheid neemt de Regio Zwolle een unieke positie in. Het is de enige regio waar het werkloosheidspercentage in 2014 gedaald is, zowel in vergelijking met Nederland in zijn geheel als met de afzonderlijke regio's. Met een werkloosheidspercentage van 7% zijn de prestaties van de regionale arbeidsmarkt vergelijkbaar met die van Brainport (7,3%) en Nederland als geheel (7,4%). Alleen Utrecht presteert in dit opzicht beter (6,5% werkloosheid). Maar voor alle regio's geldt dat de werkloosheid nog fors boven het niveau ligt van voor de crisis.

Figuur 2.10

Werkloosheid regionaal vergeleken

Aandeel werkloze personen van de beroepsbevolking in %; 2011–2014

Bron: CBS, Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

2.2 PENDEL

Inkomende en uitgaande pendel

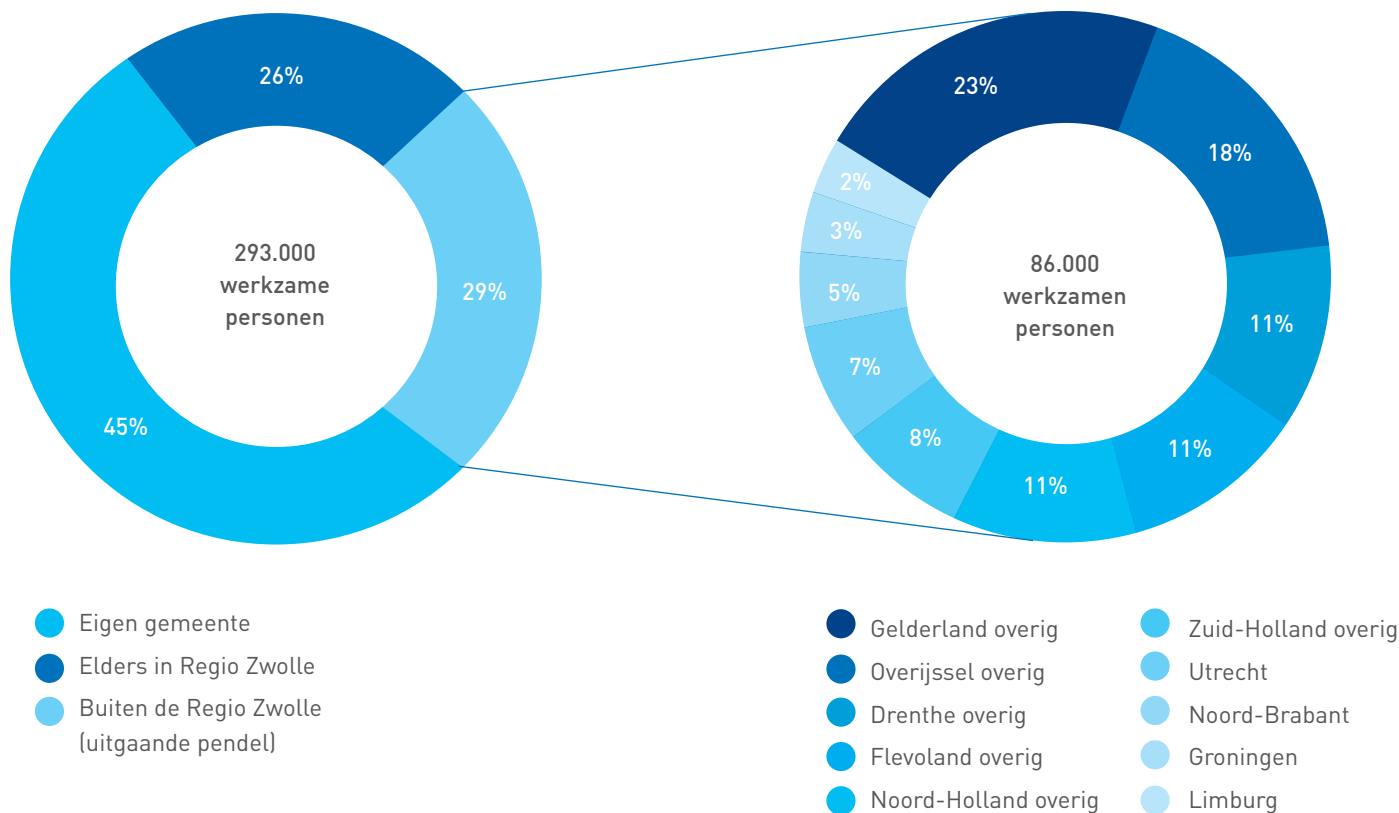
Pendel is één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar aan te laten sluiten. Lokale mismatches tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt kunnen door pendel (deels) worden tenietgedaan. Voor de Regio Zwolle valt de balans van arbeidsvraag en -aanbod negatief uit. De figuren 2.2a en 2.2b laten zien dat 65.000 werkzame personen buiten de Regio Zwolle wonen maar dat zij er wel werken. Daar staan 86.000 'uitgaande' werkzame inwoners tegenover (inwoners die buiten de Regio Zwolle werken). Per saldo levert dit een negatieve woon-werkbalans van 21.000 personen op.

Ruim 70% van de werkzame beroepsbevolking woonachtig in de Regio Zwolle blijkt ook binnen de Regio Zwolle te werken. Hiervan werken 75.000 inwoners in de eigen woongemeente, terwijl 132.000 werkende inwoners elders in de Regio Zwolle werken. Blijft over een groep van 86.000 personen die buiten de Regio Zwolle werkt (zie figuur 2.2a). Van deze uitgaande pendel werkt bijna een kwart in het overige deel van de provincie Gelderland, dat niet deel uitmaakt van de Regio Zwolle. Hierna volgen Overijssel, Drenthe en Flevoland als werkprovincies voor werknemers uit de Regio Zwolle. Ook hier gaat het om de gedeelten van de betreffende provincies die geen deel uitmaken van de Regio Zwolle. Opvallend is het relatief grote aandeel van Noord-Holland. Een verklaring is de bovenregionale aantrekkingskracht

Figuur 2.2a

Werkregio van werkzame personen woonachtig in de Regio Zwolle

Verdeling van werkzame inwoners uit de Regio Zwolle naar werkbestemming in %; 2013

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

van Amsterdam als werklocatie. Andersom is te zien dat in de Regio Zwolle 31% van de banen vervuld wordt door werknemers van buiten de regio (zie figuur 2.2b). De provincie Overijssel (de overige gemeenten, die geen onderdeel zijn van de Regio Zwolle) is de grootste bron van werknemers van buiten de regio, op de voet gevolgd door Gelderland en Drenthe. Wat vooral opvalt is dat de Regio Zwolle een relatief grote aantrekkingskracht heeft op werknemers uit de noordelijke provincies Friesland en Groningen. Daarentegen is Flevoland als aan-

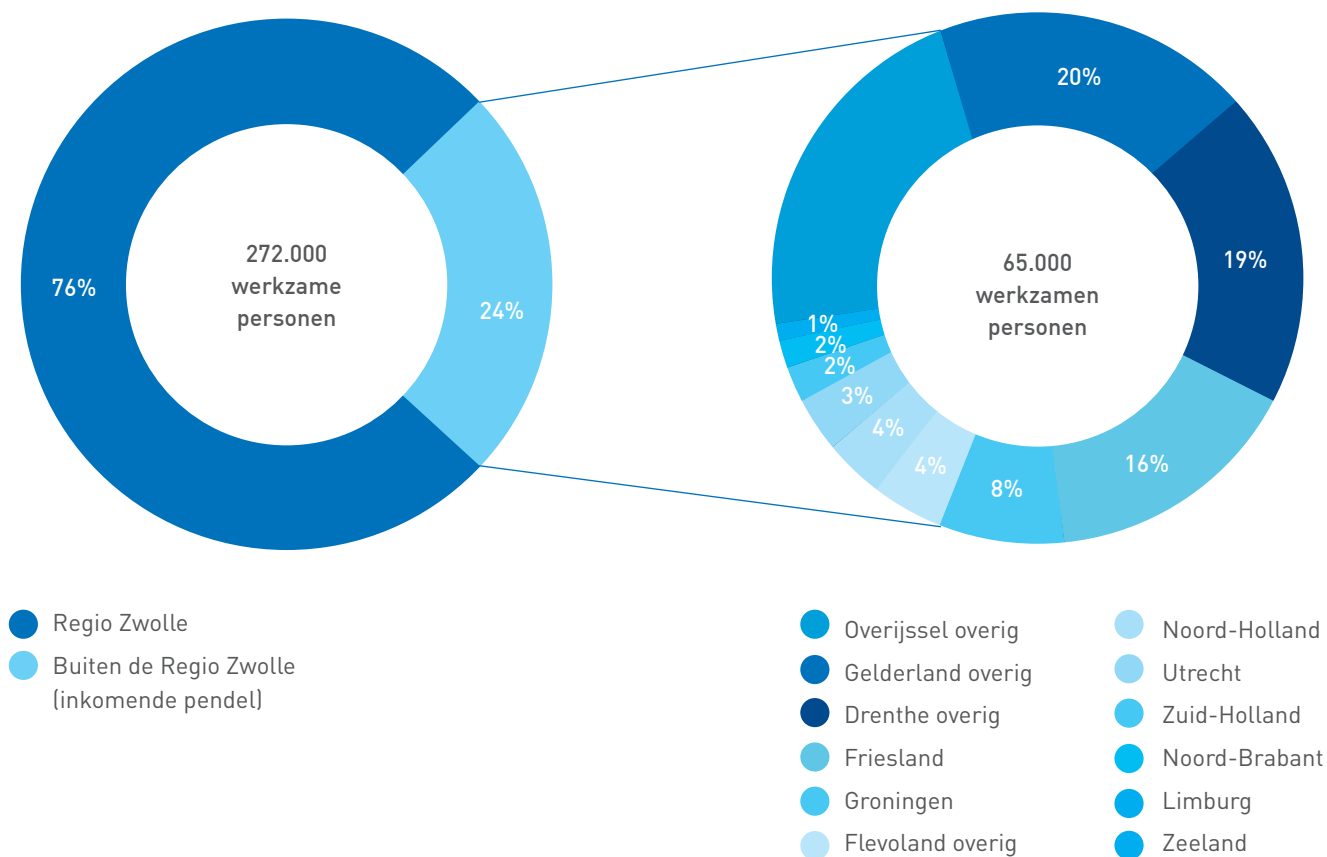
grenzende provincie een stuk minder georiënteerd op de Regio Zwolle als het om werk gaat.

Toch vinden per saldo de grootste forensenstromen binnen de Regio Zwolle plaats. Dit duidt op een toereikende omvang, in geografisch opzicht, van de regionale arbeidsmarkt. Inwoners uit de verschillende gemeenten kunnen zich relatief eenvoudig verplaatsen naar werk in andere delen van de Regio Zwolle, en zijn bereid om de woon-werkafstand met bijbehorende reistijd te accepteren.

Figuur 2.2b

Woonregio van in de Regio Zwolle werkzame personen

Verdeling van in de Regio Zwolle werkzame personen naar woonregio in %; 2013

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

De in figuur 2.2c weergegeven woon-werkbalans geeft aan in welke mate de vraag naar en het aanbod van arbeid in de gemeenten met elkaar overeenkomen. Het percentage mensen dat in dezelfde gemeente woont en werkt is daar een indicatie van. Inkomende pendel geeft aan dat er vraag is naar arbeid die niet door werkenden uit de eigen regio vervuld wordt, of dat de woningmarkt in de eigen gemeente niet aansluit op de voorkeur van de werkenden.¹⁶ Voor de Regio Zwolle geldt dat de meeste werkzame personen te vinden zijn in Zwolle, op ruime afstand gevolgd door Hardenberg, Meppel, Kampen en Noordoostpolder. Van de in Zwolle werkzame personen is 60% afkomstig van buiten de gemeentegrenzen. Deze inkomende pendel bedroeg in 2013 naar schatting 56.900 personen, waarvan er 25.000 van buiten de Regio Zwolle afkomstig waren. De overige 31.900 werkenden wonen elders in de Regio Zwolle. Dit laatste cijfer geeft aan dat de gemeente Zwolle een vraag naar arbeid heeft die niet door de Regio Zwolle kan worden vervuld en dat er woonvoorkeuren zijn waarin de Regio Zwolle niet voorziet. De tweede werkgelegenheidsconcentratie, Hardenberg, trok in 2013 elke dag een inkomende pendel van slechts 7.300. Het merendeel van de arbeidsplaatsen in Hardenberg wordt namelijk vervuld door personen die ook in Hardenberg woonachtig zijn. Een andere gemeente die opvalt qua hoeveelheid werknemers die in de eigen gemeente werken is Urk; 76% van de werknemers is daar tevens woonachtig.

Woon-werkbalans Regio Zwolle

Afgezien van Meppel en Zwolle, hebben alle gemeenten een negatief pendelsaldo (inkomende minus uitgaande pendel). Dat zijn de gemeenten waarin de woonfunctie overheerst, in vergelijking met de functie werken. In absolute zin liggen de verschillende negatieve pendelsaldi ruwweg tussen de 400 en 7.800 personen. Dronten en Steenwijkerland zijn koplopers als het gaat om de hoeveelheid uitgaande forenzen dat de inkomende forenzen overstijgt. Zo had Dronten in 2013 ruim 12.000 uitgaande werkzame personen, waarvan maar ongeveer een zesde in de Regio Zwolle werkt. Van de ruim 11.000 uitgaande pendelaars uit Steenwijkerland werkt ruim 60% in de Regio Zwolle.

Figuur 2.2c

Woon-werkbalans Regio Zwolle

Aantal werkzame personen (x 1.000); 2013

	Dalfsen	Dronten	Hardenberg	Hattem	Heerde	Kampen	Meppel	Noordoostpolder	Oldebroek	Olst-Wijhe	Ommen	Raalte	Staphorst	Steenwijkerland	Urk	Westerveld	De Wolden	Zwartewaterland	Zwolle
Arbeidsplaatsen	8,4	10	21,5	3,2	6,1	18,9	19	16,9	6,6	4,4	5,8	13,5	5,8	11,2	6,6	6,6	4,5	8,6	95,3
Woont in eigen gemeente	4,1	5,7	14,2	1,2	2,9	11,2	6,2	10,1	2,6	2	2,5	7,7	2,9	6,8	5	2,1	2,2	4,4	38,4
Inkomende pendel	4,3	4,3	7,3	2	3,2	7,7	12,8	6,8	4	2,4	3,3	5,8	2,9	4,4	1,6	4,5	2,3	4,2	56,9
- Waarvan uit de Regio Zwolle	3	1,8	2	1,3	1,3	5,5	7,4	3	2,6	1	1,7	2,2	2	2,1	0,9	1,5	0,8	3,3	31,9
- Waarvan buiten Regio Zwolle	1,3	2,5	5,3	0,7	1,9	2,2	5,4	3,8	1,4	1,4	1,6	3,6	0,9	2,3	0,7	3	1,5	0,9	25
Werkzame beroepsbevolking	13,1	17,8	27	5,1	8,2	23,8	15	19,6	10,3	8,2	7,6	17,7	7,2	18	8,3	7	10,1	10,2	60,1
Werkt in eigen gemeente	4,1	5,7	14,2	1,2	2,9	11,2	6,2	10,1	2,6	2	2,5	7,7	2,9	6,8	5	2,1	2,2	4,4	38,4
Uitgaande pendel	9	12,1	12,8	3,9	5,3	12,6	8,8	9,5	7,7	6,2	5,1	10	4,3	11,2	3,3	4,9	7,9	5,8	21,7
- Waarvan naar de Regio Zwolle	6,7	2,1	4,8	2,3	1,9	7,6	4,7	3,4	3,2	2,5	2,9	4,1	3,2	6,7	1,5	2,1	3,7	4,2	7,7
- Waarvan buiten de Regio Zwolle	2,3	10	8	1,6	3,4	5	4,1	6,1	4,5	3,7	2,2	5,9	1,1	4,5	1,8	2,8	4,2	1,6	14
Inkomend - Uitgaand	-4,7	-7,8	-5,5	-1,9	-2,1	-4,9	4	-2,7	-3,7	-3,8	-1,8	-4,2	-1,4	-6,8	-1,7	-0,4	-5,6	-1,6	35,2
Woont/werkt in eigen gemeente (%)	49%	57%	66%	38%	48%	59%	33%	60%	39%	45%	43%	57%	50%	61%	76%	32%	49%	51%	40%
Woont in de Regio Zwolle (%)	36%	18%	9%	41%	21%	29%	39%	18%	39%	23%	29%	16%	34%	19%	14%	23%	18%	38%	33%
Woont buiten de Regio Zwolle (%)	15%	25%	25%	22%	31%	12%	28%	22%	21%	32%	28%	27%	16%	21%	11%	45%	33%	10%	26%

Bron: CBS (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 2.2d

Woon-werkverkeer tussen gemeenten in de Regio Zwolle en daarbuiten

Aantal werkzame personen (x 1.000); 2013

Woongemeente	Werkgemeente	Dalfsen	Dronten	Hardenberg	Hattem	Heerde	Kampen	Meppel	Noordoostpolder	Oldebroek	Ommen	Raalte	Olst-Wijhe	Staphorst	Steenwijkerland	Urk	Westerveld	De Wolden	Zwartewaterland	Zwolle	Buiten Regio Zwolle	Totaal vraag
Dalfsen		4,1	0	0,2	0,1	0	0,2	0,2	0	0	0,1	0,4	0,5	0,2	0	0	0	0	0,2	4,6	2,3	13,1
Dronten		0	5,7	0	0	0	0,7	0	0,3	0,1	0	0	0	0	0	0,1	0	0	0	0,9	10	17,8
Hardenberg		0,6	0	14,2	0,1	0	0,1	0,4	0	0	0	1	0,2	0,1	0,1	0	0,2	0,1	0,1	1,8	8	27
Hattem		0	0	0	1,2	0,3	0,1	0	0	0,2	0	0	0	0	0	0	-	0	0	1,7	1,6	5,1
Heerde		0	0	0	0,2	2,9	0,1	0	0	0,2	0,1	0	0	0	0	-	-	-	0	1,3	3,4	8,2
Kampen		0,1	0,5	0	0,2	0,1	11,2	0,1	0,4	0,7	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0	0,7	4,5	5	23,8
Meppel		0,1	0	0,1	0	0	0,1	6,2	0,1	0	0	0	0	0,5	0,5	0	0,3	0,3	0,3	2,4	4,1	15
Noordoostpolder		0	0,5	0	0	0	0,7	0,2	10,1	0	0	0	0	0	0,3	0,7	0	0	0,2	0,8	6,1	19,6
Oldebroek		0	0,2	0	0,3	0,3	0,4	0	0	2,6	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	1,9	4,5	10,3
Olst-Wijhe		0,1	0	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	2	0	0,8	0	0	-	-	0	0	1,2	3,7	8,2
Ommen		0,5	0	0,8	0	0	0	0	0	0	0	2,5	0,2	0,1	0	0	0	0	0	1,3	2,2	7,6
Raalte		0,4	0	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,5	0,1	7,7	0	0	-	0	0	0	2,6	5,9	17,7
Staphorst		0,4	0	0,1	0	0	0,1	0,9	0	0	0	0	0	2,9	0,1	0	0	0,1	0,3	1,2	1,1	7,2
Steenwijkerland		0,1	0,1	0	0	0	0,3	1,6	1,1	0	0	0	0	0,2	6,8	0	0,7	0,1	0,5	2	4,5	18
Urk		0	0,2	0	0	-	0,2	0	0,7	0	0	-	0	0	0,1	5	0	-	0,2	0,1	1,8	8,3
Westerveld		0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0,1	0,4	0	2,1	0,2	0	0,4	2,8	7
De Wolden		0,1	0	0,4	0	0	0	1,6	0	0	0	0	0	0,3	0,1	-	0,3	2,2	0,1	0,8	4,2	10,1
Zwartewaterland		0,1	0	0	0	0	1	0,2	0,1	0	0	0	0	0,2	0,2	0	0	0	4,4	2,4	1,6	10,2
Zwolle		0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	1,3	1	0,3	1,2	0,3	0,2	0,5	0,2	0,2	0	0	0	0,6	38,4	14	60,1
Buiten Regio Zwolle		1,3	2,5	5,3	0,7	1,9	2,2	5,4	3,8	1,4	1,4	1,6	3,6	0,9	2,3	0,7	3	1,5	0,9	25		
Totaal aanbod		8,4	10	21,5	3,2	6,1	18,9	19	16,9	6,6	4,4	5,8	13,5	5,8	11,2	6,6	6,6	4,5	8,6	95,3		

Bron: CBS [bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development].

Woon-werkverkeer tussen gemeenten in de Regio Zwolle en daarbuiten.

Figuur 2.2d geeft een indruk van de pendelstromen in 2013, waarin de werkzame beroepsbevolking en de arbeidsplaatsen met elkaar in verband zijn gebracht. Hiermee wordt inzicht gegeven in de onderlinge verwevenheid van de Regio Zwolle gemeenten. Zwolle, Hardenberg, Meppel, Kampen en Noordoostpolder bieden de meeste werkgelegenheid. In Zwolle overstijgt het aantal arbeidsplaatsen (95.000) de hoeveelheid werkende mensen die er wonen (60.000). Van de 60.000 werkzame personen die in Zwolle wonen, werken er 38.000 in Zwolle zelf. Zwolle is daarmee qua werk in belangrijke mate op de eigen stad gericht.

Ter illustratie: in Kampen en Oldebroek werken iets meer dan 1.000 Zwollenaars, maar in de overige gemeenten werken niet veel Zwollenaars. Het grootste gedeelte van de Zwollenaars dat buiten hun eigen stad werkt, werkt buiten de Regio Zwolle (14.000).

Omgekeerd geldt dat er verschillende gemeenten zijn in de Regio Zwolle waarvan een groot deel van de inwoners in Zwolle werkt. Vooral Dalfsen en Kampen vallen op als gemeenten die een belangrijke bron van arbeidsaanbod zijn voor de stad Zwolle.

2.3 ECONOMISCHE STRUCTUUR

Regio's laten zich doorgaans typeren door een beperkt aantal economische activiteiten waarin zij specifiek uitblinken. Dit zijn de activiteiten waarin zij sterk zijn. Deze specialisatie in bepaalde sectoren heeft te maken met de aanwezigheid van comparatieve voordelen. Met andere woorden, unieke lokale productiefactoren, zoals personeelskwalificaties,

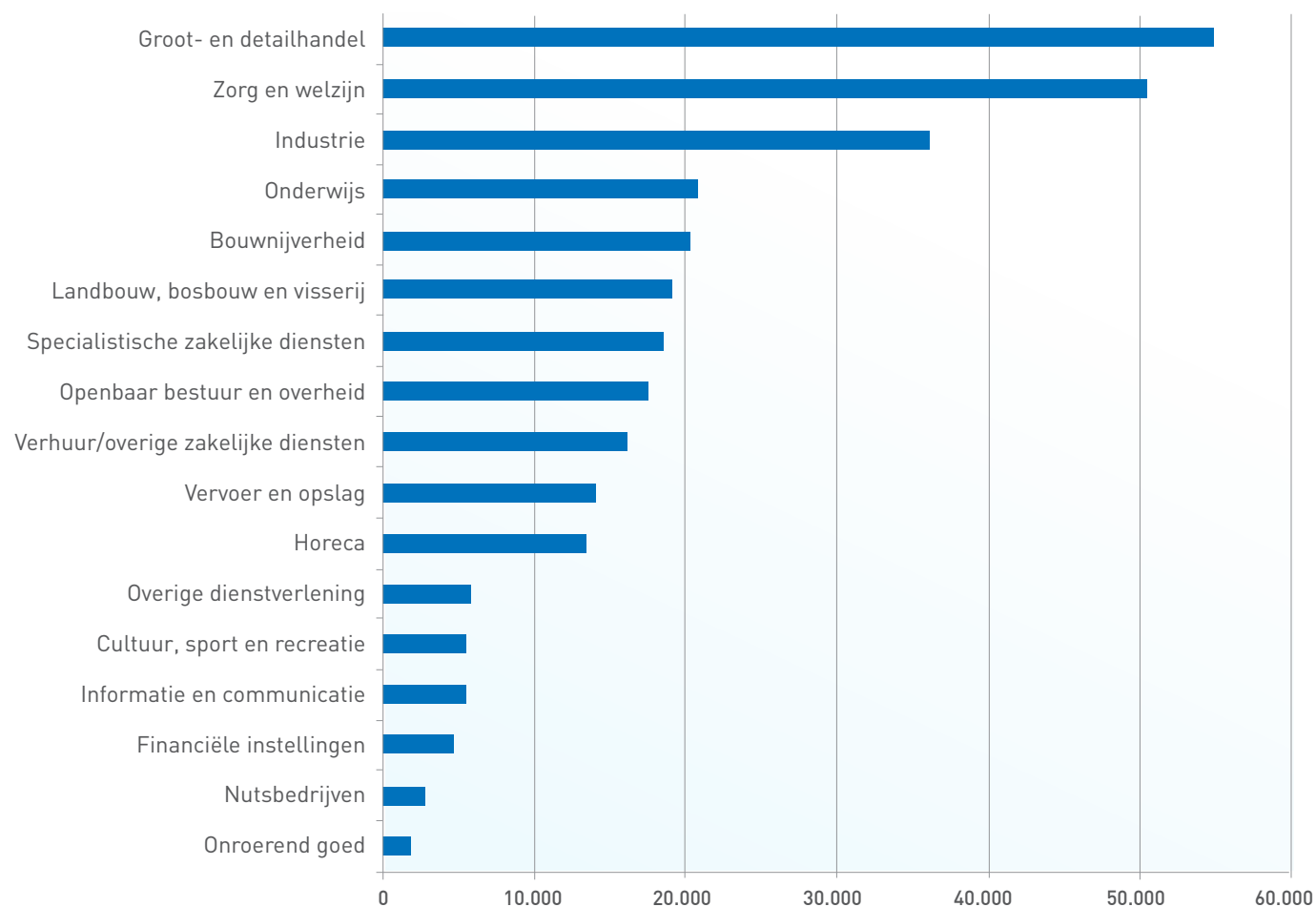
aanwezigheid van grondstoffen, geografische ligging, et cetera, bepalen de mate waarin een regio in staat is bepaalde goederen en diensten efficiënter te produceren dan elders. Een hoge mate van specialisatie in een bepaalde sector is een uiting van regionale productievoordelen en daarmee van concurrentiekracht.

Op verschillende indelingsniveaus – in zeventien sectoren (volgens de standaard classificatie van economische activiteiten¹⁷), in negen topsec-

Figuur 2.3a

Samenstelling economische structuur van de Regio Zwolle in zeventien sectoren

Aantal werkzame personen per sector; 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

toren, in vijf regionale topsectoren – wordt de economische sectorstructuur van de Regio Zwolle uitgelicht. Op basis hiervan wordt aangegeven welke sectoren, in vergelijking met Nederland, belangrijk zijn voor de Regio Zwolle.

Sectorstructuur van de Regio Zwolle

De economie van de Regio Zwolle biedt plaats bijna 50.000 bedrijfsvestigingen. Al deze bedrijven samen zorgen voor 308.756 arbeidsplaatsen. Als gekeken wordt naar de verdeling van arbeidsplaatsen over verschillende sectoren (volgens de standaard classificatie van economische activiteiten) dan is deze vrijwel onveranderd ten opzichte van de voorgaande jaren (zie figuur 2.3a). De meeste mensen werken in de groot- en detailhandelssector; met bijna 55.000 werknemers neemt deze sector 18% van de werkgelegenheid in de Regio Zwolle voor zijn rekening. Een andere grote sector is zorg en welzijn; met ruim 50.000 arbeidsplaatsen heeft een aandeel van 16% in de totale werkgelegenheid. De top drie van sectoren, in termen van aantal banen, wordt gecompleteerd door de industrie. De ruim 36.000 industriële banen zorgen voor 12% van de werkgelegenheid. Commerciële dienstverlening en nijverheid maken dus de dienst uit als het gaat om de verschaffing van werk.

Maar de grootte van de afzonderlijke sectoren zegt nog weinig over de mate van specialisatie van de betreffende sector, en dus de concurrentiekracht ten opzichte van de rest van Nederland. Hiervoor is de specialisatiegraad per sector (locatiequotiënt) berekend. De specialisatiegraad drukt de relatieve positie uit die elke sector in de Regio Zwolle inneemt ten opzichte van de Nederlandse economie. Het is de verhouding tussen het sectorale aandeel in de regionale economie in vergelijking met het nationale aandeel. In dit geval gaat het om het aandeel vestigingen en banen. De specialisatiegraad geeft zodoende aan de relatieve over- of ondervertegenwoordiging van een sector in de economie in de Regio Zwolle (in termen van vestigingen dan wel banen). Een specialisatiegraad hoger dan 1 zegt dat de betreffende sector relatief oververtegenwoordigd is, ofwel dat er sprake is van een sterke concurrentiepositie op dit terrein. In figuur 2.3b wordt de specialisatiegraad van de verschillende sectoren (op basis van het aantal banen en vestigingen) en de absolute omvang van deze sectoren (in banen) voor 2014 weergegeven. De horizontale positie van de bollen drukt de mate van specialisatie op basis van het aantal vestigingen uit, de verticale positie de mate van specialisatie op basis van het aantal banen. Verder weerspiegelt de grootte van de bollen de absolute omvang van de betreffende sectoren in aantal banen. Het beeld dat zich opdringt uit figuur 2.3a is dat de economische structuur van de Regio Zwolle vrij sterk lijkt op de structuur van Nederland als geheel; het merendeel van de sectoren ligt qua specialisatiegraad rond de 1. Weinig sectoren in de Regio Zwolle zijn relatief sterk oververtegenwoordigd dan wel sterk ondervertegenwoordigd. Maar hoewel niet uitgesproken groot qua aantal banen, is er één sector overduidelijk bovengemiddeld aanwezig in de Regio Zwolle: de agrarische sector (landbouw, bosbouw en visserij). Het aandeel van de agrarische sector

in de regionale economie is hoog in vergelijking met het aandeel van de agrarische sector in de nationale economie. Dit geldt zowel voor het aantal banen als voor het aantal vestigingen. Voor de overige sectoren gepositioneerd in het kwadrant rechtsboven geldt eveneens dat ze qua aantal banen en vestigingen, hoewel in veel mindere mate dan landbouw, bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn in de Regio Zwolle. Dit zijn sectoren waarin de regio een (licht) concurrentievoordeel heeft. Minstens zo belangrijk ten aanzien van sommige van deze sectoren is de omvangrijkheid ervan. Wat al eerder in figuur 2.3a signaleerd werd, is dat groot- en detailhandel en industrie toonaangevende sectoren zijn in termen van aantal banen. Gelet hierop, en hun relatieve oververtegenwoordiging ten opzichte van Nederland, maakt dat de groot- en detailhandel en de industrie belangrijke sectoren zijn voor de Regio Zwolle.

In het kwadrant linksonder bevinden zich de sectoren die ondervertegenwoordigd zijn in de regio. Voor informatie en communicatie en financiële instellingen geldt dat ze naast relatief ondervertegenwoordigd zijn, klein zijn in absolute omvang. De Regio Zwolle heeft nauwelijks concurrentievoordelen ten aanzien van deze sectoren. Opvallend binnen dit kwadrant is de positie van zorg en welzijn. Vanwege het grote aantal banen is het een belangrijke sector voor de regio. Maar op basis van het aantal vestigingen is deze sector relatief ondervertegenwoordigd, afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in de aanwezigheid van het Isala ziekenhuis, dat één van de grootste werkgevers van de regio is; dit zorgt voor verhoudingsgewijs veel banen en weinig vestigingen. Deze dominantie, en tegelijkertijd afhankelijkheid, van één grote speler maakt de structuur ook enigszins kwetsbaar. Een andere sector die in de regio op veel (beleidsmatige) belangstelling kan rekenen, maar zich desondanks in het kwadrant linksonder bevindt, is vervoer en opslag. Binnen deze sector vallen onder andere de bedrijfstakken goederen- en personenvervoer en logistieke dienstverlening. Met een omvang van ruim 14.000 banen valt deze sector in de dezelfde grootteorde als openbaar bestuur en overheid en verhuur/overige zakelijke diensten. Op basis hiervan kan gesteld worden dat qua vervoer en opslag de Regio Zwolle niet een voortrekkersrol inneemt; het presteert vrij gemiddeld in vergelijking met de rest van Nederland.

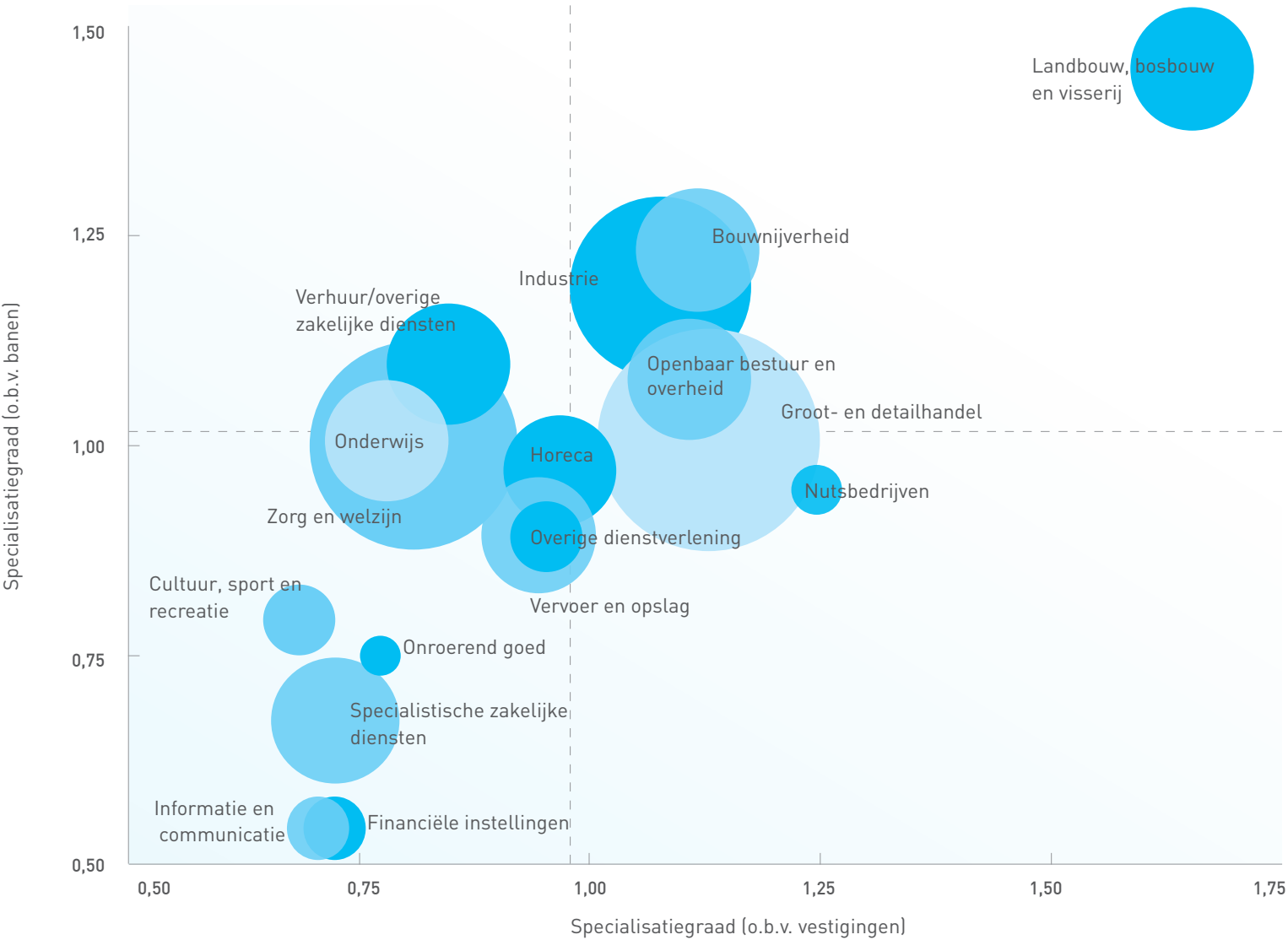
Nationale topsectoren

Agro & Food, Chemie, Creatieve Industrie, Energie, High Tech Systemen en Materialen (HTSM), Life Sciences & Health, Logistiek, Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (TenU), en Water zijn zogeheten topsectoren. Deze negen sectoren zijn aangewezen door de rijksoverheid en bedrijfsleven als speerpunten voor het nationale economisch beleid. Het zijn kennisintensieve sectoren waarin Nederland wereldwijd een vooraanstaande rol speelt. Met het Topsectorenbeleid beogen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid, door samenwerking aan kennis en innovatie, deze positie nog sterker te maken.¹⁸

Figuur 2.3b

Economische specialisatie van de Regio Zwolle (standaard bedrijfsindeling)

Specialisatiegraad (o.b.v. vestigingen en banen) en absolute omvang (arbeidsplaatsen); 2014

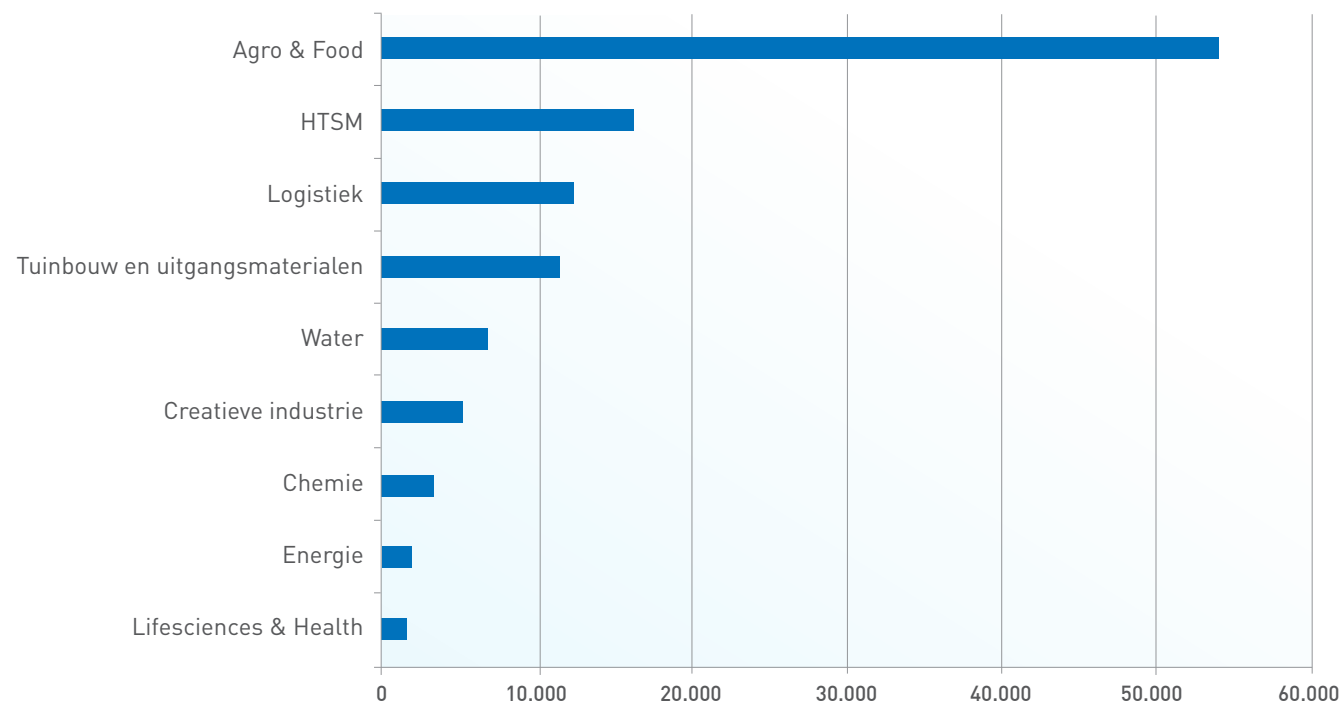
* De specialisatiegraad van Landbouw, bosbouw en visserij 2,6 (vestigingen) en 2,3 (banen). Omwille van de leesbaarheid van de figuur zijn de assen ingekort, waardoor de positie van de bijbehorende bol niet de werkelijke mate van specialisatie van de sector Landbouw, bosbouw en visserij weergeeft.

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 2.3c

Samenstelling economische structuur van de Regio Zwolle in nationale topsectoren

Aantal werkzame personen per topsector; 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

Conform de landelijke definities van topsectoren zijn in 2014 ongeveer 112.000 mensen in de Regio Zwolle werkzaam in een topsector. Hierbij moet opgemerkt worden dat enkele banen toebedeeld zijn aan verschillende topsectoren, er is in sommige gevallen sprake van enige overlap. Bij HTSM en Chemie komt dit voor, maar ook bij Agro & Food en Tuinbouw en uitgangsmaterialen. Niettemin bedraagt het aandeel van de topsectoren circa 35% van de totale regionale werkgelegenheid. Dit is vergelijkbaar met de landelijke verhoudingen waarbij het aandeel van de topsectoren in de totale werkgelegenheid is ingeschat op 34%.¹⁹ Agro & Food is met 54.000 arbeidsplaatsen de grootste werkgever binnen de topsectoren in de Regio Zwolle; deze sector neemt bijna de helft van de totale werkgelegenheid in de topsectoren voor zijn rekening. Agro & Food omvat meer dan alleen de bedrijven in de sector landbouw, bosbouw en visserij. Met 19.000 banen draagt landbouw uiteraard voor een belangrijk deel bij aan de Agro & Food topsector (zie figuur 2.3a), maar het zijn vooral de bedrijven in de toeleverende industrie en (voedsel)verwerkende industrie waar veel

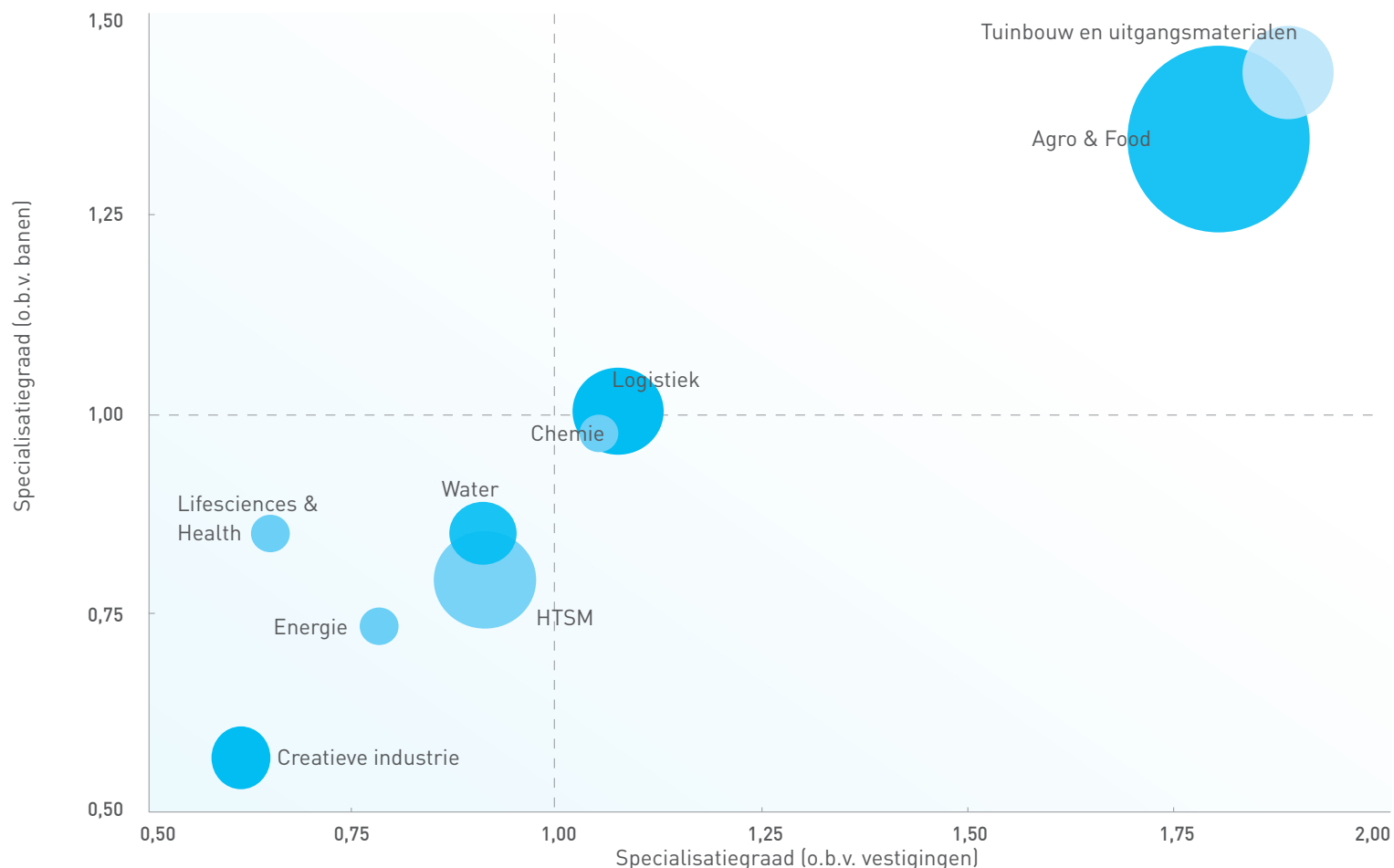
mensen werkzaam zijn. Op ruime afstand volgen de overige topsectoren, waarvan High Tech Systemen en Materialen (HTSM) het grootst is. Dat deze sector de op-één-na grootste topsector is hangt direct samen met de sterke vertegenwoordiging van de industriële sector in de Regio Zwolle (zie figuren 2.3a en 2.3b). HTSM bestaat namelijk voor een belangrijk deel uit typisch industriële bedrijfstakken, zoals metaalindustrie en vervaardiging van machines en apparaten en transportmiddelen. Daarnaast omvat deze topsector activiteiten die vallen onder de sectoren informatie en communicatie en specialistische dienstverlening. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om speur- en ontwikkelingswerk en ontwikkeling van software.

Om meer inzicht te krijgen in de relatieve positie van de topsectoren in de Regio Zwolle ten opzichte van de Nederlandse structuur in topsectoren, zijn ook hier de specialisatiegraden (op basis van vestigingen en banen) berekend. Figuur 2.3d geeft weer in welke mate de Regio Zwolle gespecialiseerd is als het om topsectoren gaat, gecombineerd met de absolute

Figuur 2.3d

Economische specialisatie Regio Zwolle (nationale topsectoren)

Specialisatiegraad en absolute omvang (arbeidsplaatsen); 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

omvang van de betreffende topsectoren (weerspiegelt in de grootte van de bollen). Het zal niet verrassen dat Agro & Food relatief oververtegenwoordigd is, de corresponderende bol bevindt zich rechts bovenin het kwadrant rechtsboven. Een andere bovengemiddeld aanwezige sector is Tuinbouw en Uitgangsmaterialen. Het is een brede sector geworteld in de tuinbouw met bedrijfstakken die lopen van groenten, fruit en bomen tot aan bloemen, bollen en uitgangsmaterialen (pootgoed, plantgoed en zaaizaad).²⁰ De mate van specialisatie in deze sectoren geeft aan dat de Regio Zwolle onmisken-

baar een agrarische regio is. Een andere sector die zich in het kwadrant rechtsboven bevindt is Logistiek. Anders dan vervoer en opslag (zie figuur 2.3b) richt deze topsector zich alleen op transport, opslag en distributie van goederen en personenvervoer per spoor.²¹ Afgezet tegen de nationale sectorstructuur in topsectoren, wijkt de positie van de topsector Logistiek in de Regio Zwolle nauwelijks af van de nationale sectorverdeling. Afgaande op de berekende specialisatiegraden, dan heeft de Regio Zwolle een comparatief voordeel noch een comparatief nadeel in de logistiek.

Verder valt op dat HTSM zich in het kwadrant linksonder bevindt. Hoewel redelijk omvangrijk als topsector in de regio, heeft HTSM een beneden gemiddeld aandeel in zowel de werkgelegenheid als in de bedrijfspopulatie. Een verklaring is dat naast de relatief sterk vertegenwoordigde typische industriële activiteiten, voor een deel ook de ondervertegenwoordigde activiteiten zoals specialistische dienstverlening en ICT tot de topsector HTSM behoren.

Regionale topsectoren

In het recentelijk opgestelde Werkplan Economie 2015-2020 is gezamenlijk door bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen een aantal regionale topsectoren voor de Regio Zwolle vastgesteld.²² Er wordt

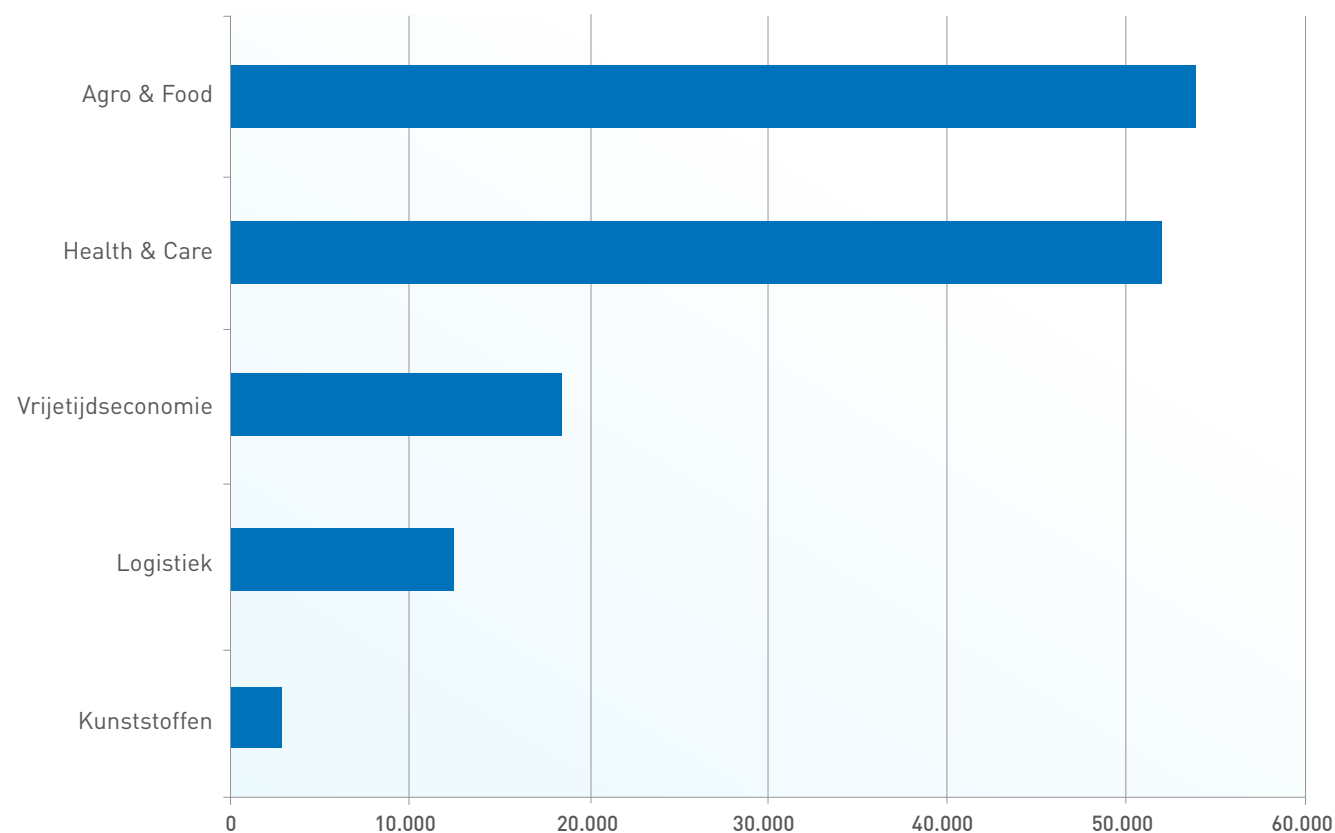
ingezet op vijf als sterk en kansrijk geachte sectoren in de Regio Zwolle, namelijk Agro & Food, Health & Care, Kunststoffen, Logistiek en Vrijetijdseconomie. Deze sluiten qua afbakening aan op de nationale topsectoren, maar kennen in sommige gevallen een eigen definitie passend bij het regionale schaalniveau en de economische structuur van de regio. In 2014 zijn ruim 139.000 mensen in de Regio Zwolle werkzaam in één van de vijf regionale topsectoren. Dat komt overeen met 45% van de totale regionale werkgelegenheid.

In figuur 2.3e zijn de aandelen per regionale topsector in de totale werkgelegenheid, die door deze sectoren samen gecreëerd wordt, afgebeeld. Met 54.000 arbeidsplaatsen is het belang van de sector Agro & Food

Figuur 2.3e

Samenstelling economische structuur van de Regio Zwolle in regionale topsectoren

Aantal werkzame personen per topsector; 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

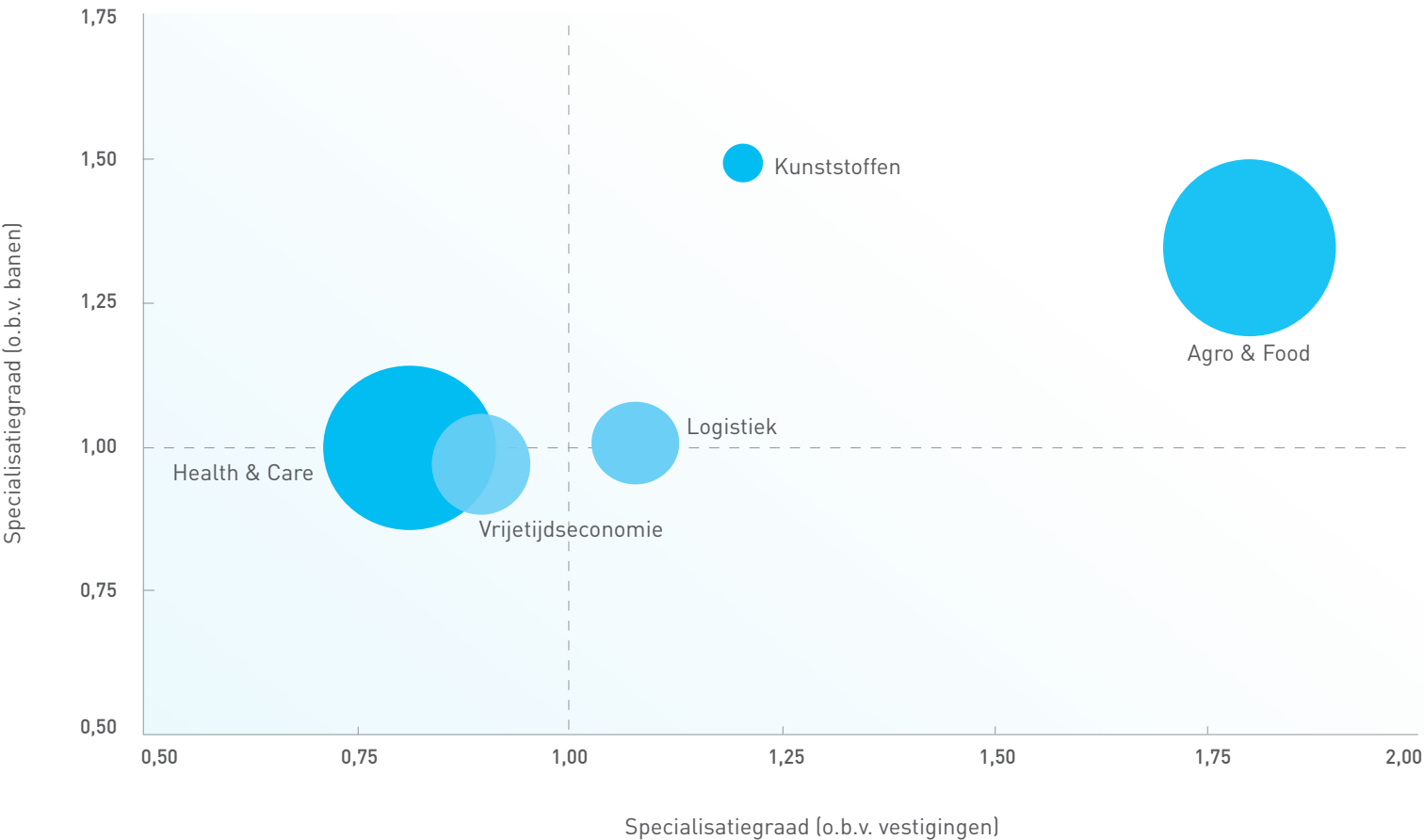
voor de Regio Zwolle evident. De Regio Zwolle speelt op dit gebied een voortrekkersrol. Met bijna 52.000 arbeidsplaatsen is de regionale topsector Health & Care eveneens een omvangrijke sector. Omdat de regio een bredere focus op Health & Care voorstaat dan de landelijke topsector Life sciences & Health, valt het aantal arbeidsplaatsen in de regionale topsector op het gebied van health hoger uit dan nationaal. Daarnaast ziet de Regio Zwolle vooral care als belangrijke asset. Activiteiten onder de noemer care zijn formeel ingedeeld in de sector zorg en welzijn. Met ruim

50.000 werknemers is dit een sector van belang in de regio (zie figuur 2.3a). De vrijetijdseconomie is voor Regio Zwolle een belangrijke economische sector. Het is een brede sector die zijn basis vindt in recreatie en toerisme, maar ook afhankelijk is van (historische) steden, landschapswaarde en aanwezig natuurschoon. Onder Vrijetijdseconomie vallen deelsectoren zoals cultuur, recreatie, logiesverstrekking, sport en handel in sport- en reisartikelen.²³ Bij elkaar levert dit bijna 19.000 banen op; 13% van de werkgelegenheid die voortkomt uit regionale topsectoren. Net als

Figuur 2.3f

Economische specialisatie Regio Zwolle (regionale topsectoren)

Specialisatiegraad en absolute omvang (arbeidsplaatsen); 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

Agro & Food sluit de regionale topsector Logistiek aan op definities van de nationale topsectoren. Uitgaande van deze definitie zorgt de logistiek in de Regio Zwolle voor ruim 12.000 banen. De kleinste regionale topsector in termen van werkgelegenheid is Kunststoffen. Vanuit het perspectief van de nationale topsectorenindeling valt Kunststoffen onder Chemie; een sector die niet ruim vertegenwoordigd is in de Regio Zwolle. Van de in totaal 3.275 arbeidsplaatsen in de Regio Zwolle die geschaard worden onder deze nationale topsector, valt de grote meerderheid van 2.539 banen binnen Kunststoffen.²⁴

In figuur 2.3f is afgebeeld in welke mate de Regio Zwolle gespecialiseerd is in een bepaalde regionale topsector, op basis van het aantal vestigingen en banen. Het geeft inzicht in de concurrentiekracht van de Regio Zwolle op het vlak van deze sectoren, ten opzichte van de rest

van Nederland. Health & care, Vrijtijdseconomie en Logistiek blijken sectoren te zijn niet sterk over- dan wel ondervertegenwoordigd zijn in de Regio Zwolle, afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur. Omdat Agro & Food in termen van de nationale en regionale topsectoren op dezelfde wijze is afgebakend, is het ook als regionale topsector in hoge mate relatief oververtegenwoordigd. De meest in het oog springende regionale sector is Kunststoffen. Hoewel klein in absolute zin, is het relatief gezien sterk oververtegenwoordigd in aantal vestigingen en vooral banen. De Regio Zwolle biedt overduidelijke comparatieve voordelen voor de sector Kunststoffen. Een initiatief als het Polymer Science Park (PSP) draagt hier aan bij. Dit innovatiecentrum voor toegepaste kunststoftechnologie is voortgekomen uit een regionaal initiatief van het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om de positie van Kunststoffen in de Regio Zwolle te versterken.

2.4 VASTGOEDMARKT

Woningmarkt

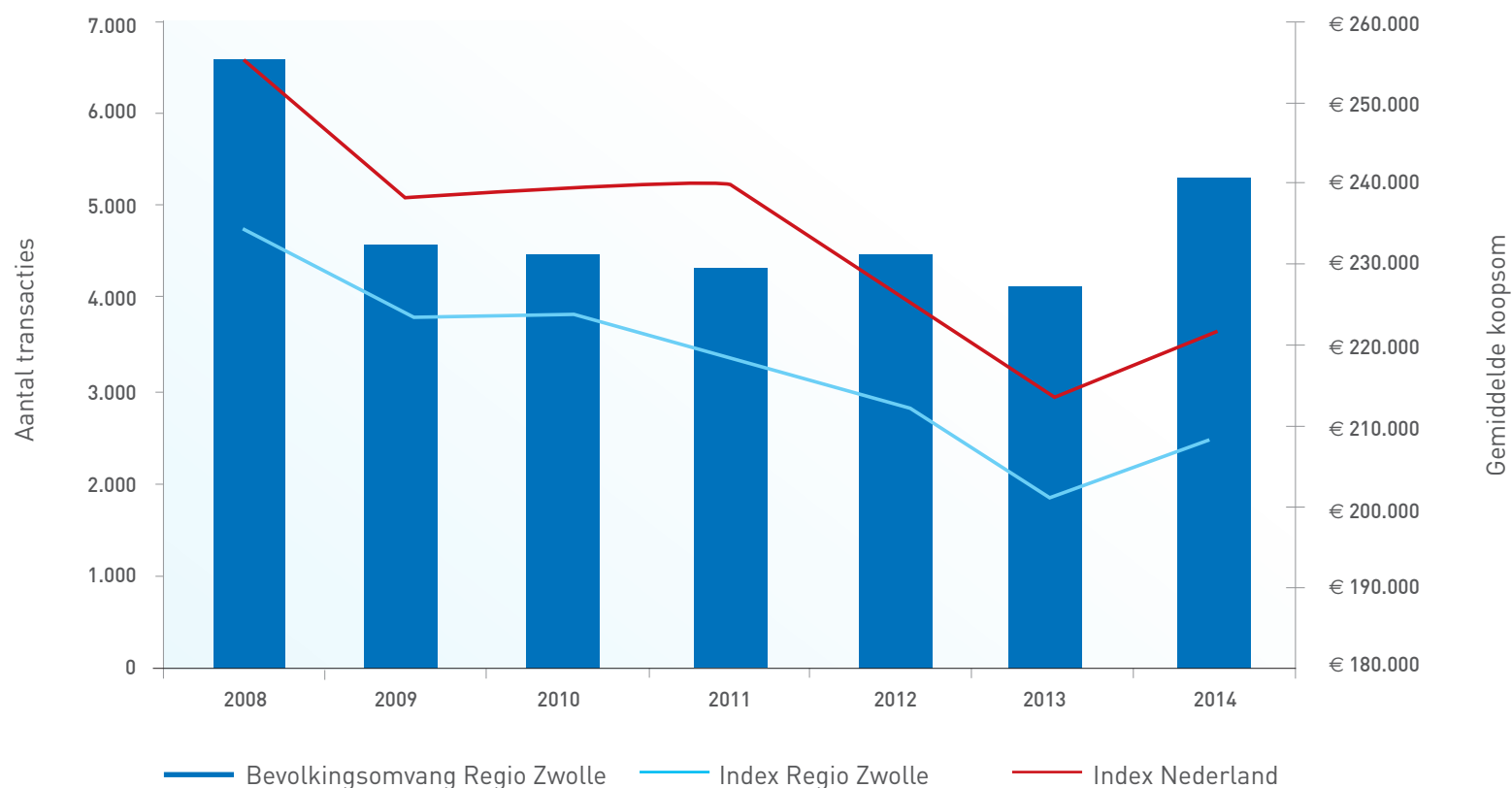
In 2014 lijkt er een einde te zijn gekomen aan de periode van jaarlijks dalende woningprijzen. Net als in de rest van Nederland, is de gemiddelde koopsom in de Regio Zwolle aanzienlijk gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar. Met een gemiddelde stijging van €13.000 stegen

de woningprijzen in Nederland harder dan in de Regio Zwolle, waar de gemiddelde stijging €7.000 bedroeg. Dat de koopwoningmarkt weer aantrekt is vooral ook te merken aan het toegenomen aantal transacties. Vanaf het begin van de crisis (derde kwartaal 2008) nam het aantal transacties af van bijna 7.000 transacties per jaar naar ongeveer 4.500 in 2009. De jaren daarna bleef dit aantal tot en met 2013 nagenoeg gelijk. In 2014 vindt dan eindelijk de kentering plaats en zijn de woningtransac-

Figuur 2.4a

Ontwikkeling gemiddelde koopsom en aantal woningtransacties in de Regio Zwolle en Nederland

In absolute aantallen; 2008-2014

Bron: Kadaster.

ties gestegen tot een niveau van ruim 5.300 per jaar. De belangrijkste aanjager van het herstel op de woningmarkt vormt de historisch lage hypotheekrente. Een andere oorzaak voor de opleving in 2014 kan gevonden worden in de verhoogde schenkingsvrijstelling. Omdat deze regeling afliep eind 2014, zorgde het nog voor een extra boost aan woningverkoop. Verder werd de schenkingsregeling ook aangewend om extra af te lossen op de reeds uitstaande hypotheek. Mede daar-

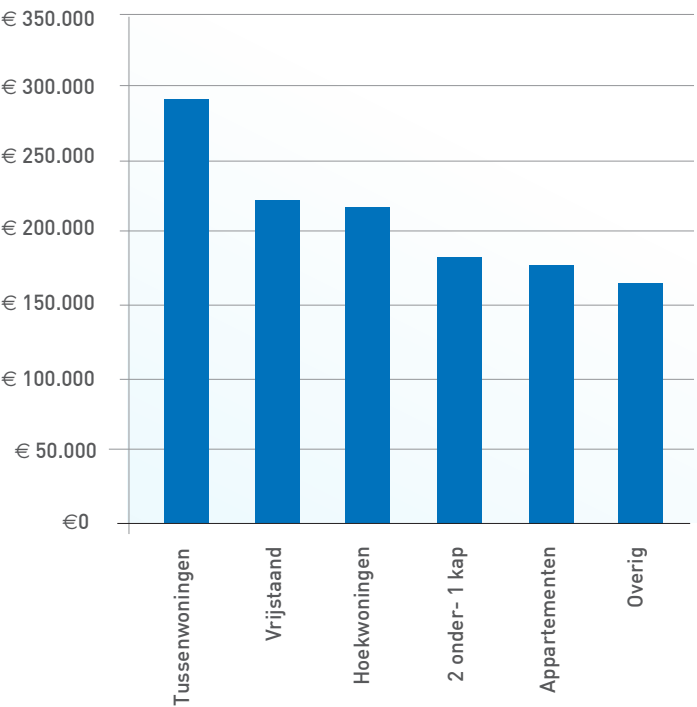
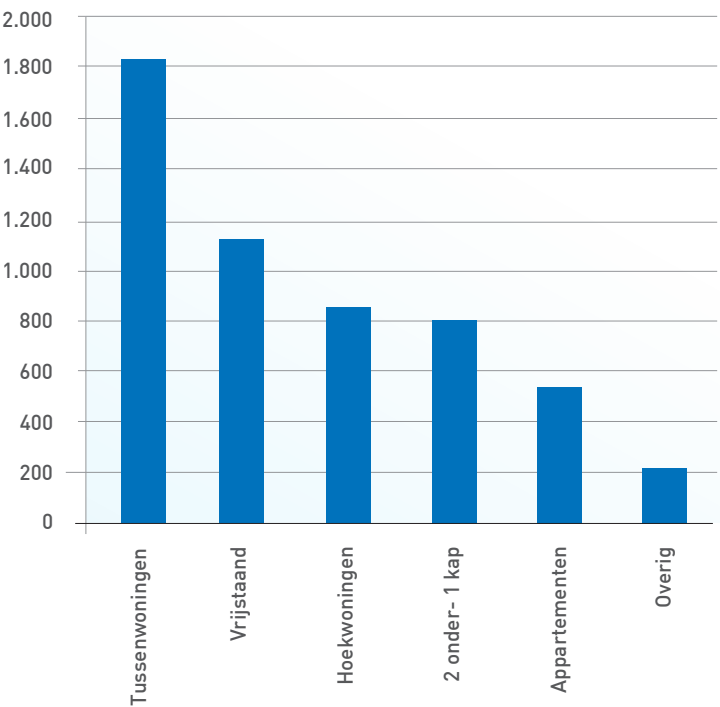
door daalde de totale hypotheekschuld van Nederlandse huishoudens in 2014 verder.²⁵

Figuur 2.4b zoomt in op de samenstelling van de in 2014 verkochte woningen in de Regio Zwolle. Daarin is te zien dat tussenwoningen veruit het populairst waren in 2014. Van de ruim 5.300 woningtransacties in de Regio Zwolle ging het in 1.800 gevallen om een tussenwoning. Op

Figuur 2.4b

Aantal woningtransacties en gemiddelde koopsom per woningtype in de Regio Zwolle

In absolute aantallen; 2014

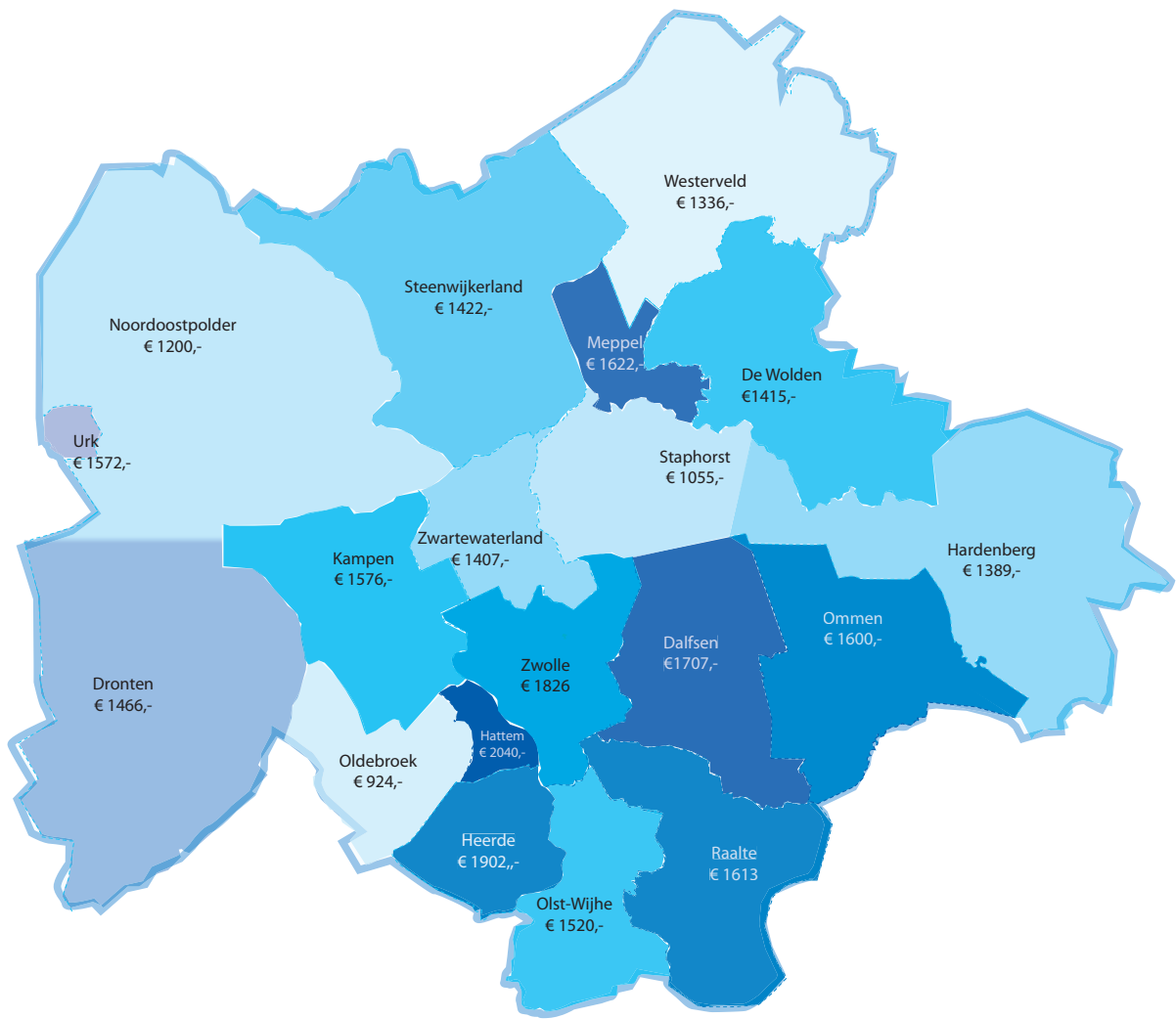

Bron: Kadaster.

Figuur 2.4c

Gemiddelde koopsom per Regio Zwolle gemeente

Gemiddelde woningprijs per m2; 2014

Bron: Kadaster.

geruime afstand volgen de andere woningtypen. In termen van woningprijzen brachten de vrijstaande woningen het meeste op in 2014. Figuur 2.4c geeft een indruk van de variatie aan woningtransactieprijzen binnen de Regio Zwolle in 2014. Hiervoor is per gemeente de gemiddelde koopsom per vierkante meter bepaald. In de Regio Zwolle bedroeg in 2014 de gemiddelde koopsom per vierkante meter iets meer dan €1.500. Het nationale gemiddelde lag op ruim €1.800 per vierkante meter. Uit de kaart is op te maken dat gemiddeld genomen de woningen in Oldebroek het goedkoopst zijn per vierkante meter (€924). Daarentegen werd in buurgemeente Hattem in 2014 per vierkante meter woning het meest betaald, namelijk ruim €2.000. Andere 'duurdere' gemeenten in termen van vierkante meterprijs zijn Heerde, Zwolle en Dalfsen.

Kantorenmarkt

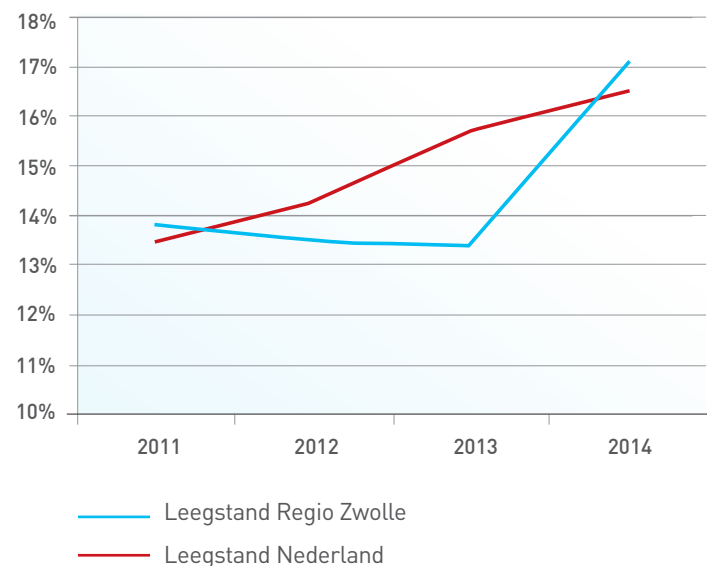
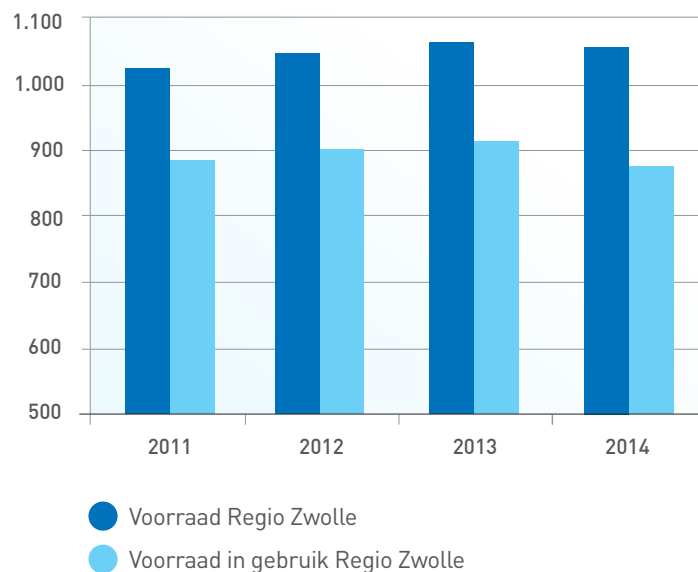
De negentien gemeenten van de Regio Zwolle zijn samen goed voor 2% van de nationale kantorenvorraad. De belangrijkste kantoorge-

meenten zijn Zwolle en Meppel. Met respectievelijk een voorraad van 772.000 m² en 86.000 m², ligt ruim 80% van het totale kantooroppervlak in deze steden. Gekeken naar de totale kantorenvorraad in de Regio Zwolle is dit al jaren redelijk constant. Tot en met 2013 gold dit ook voor de hoeveelheid van deze voorraad die daadwerkelijk gebruikt werd. Hierdoor stond gedurende die periode gemiddeld ongeveer 13% van de voorraad in de regio leeg (zie figuur 2.4d). Vergeleken met Nederland als geheel was dit een relatief beperkt overaanbod; in de periode 2011–2013 groeide het leegstandspercentage van ongeveer 13% naar bijna 16%. Maar in 2014 is de regio geconfronteerd met een flinke afname van het in gebruik zijnde kantooroppervlak; ten opzichte van het voorgaande jaar is het areaal kantooroppervlakte in gebruik met bijna 43.000 m² afgenomen. Bij de ongeveer gelijkblijvende voorraad is de gemiddelde leegstand boven het gemiddelde landelijk niveau van 16,5% uitgekomen. In 2014 is de gemiddelde leegstand in de Regio Zwolle opgelopen tot 17,1%, wat overeenkomt met een oppervlakte van 180.000 m² ongebruikte kantoorruimte.

Figuur 2.4d

Vorraad kantoorruimte en leegstand in de Regio Zwolle en Nederland*

Vorraad (in gebruik) x 1.000 m² en leegstand als aandeel van de voorraad in %; 2011–2014

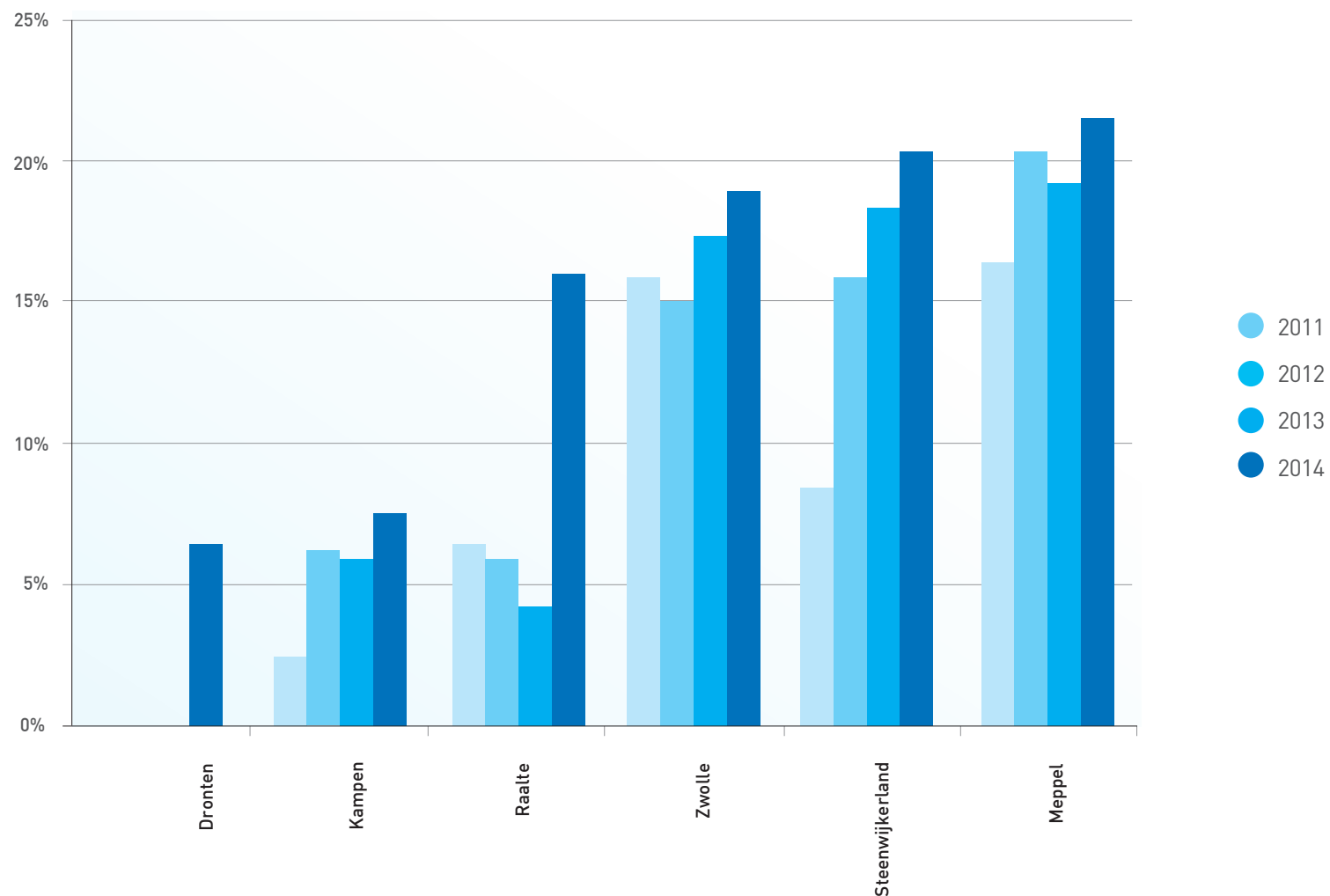
*Alleen kantoorpanden met minimaal 500 m²verhuurbare vloeroppervlakte zijn geregistreerd.

Bron: Bak, NVM, Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 2.4e

Kantorenleegstand per Regio Zwolle gemeente^{*,**}

Aandeel van de kantorenvoorraad in %; 2011–2014

* Alleen gemeenten met een leegstand hoger dan 5% zijn verwerkt in de figuur.

** Alleen kantoorpanden met minimaal 500 m² verhuurbare vloeroppervlakte zijn geregistreerd.

*** In Dronten is van 2011 t/m 2013 geen leegstand geregistreerd.

Bron: Bak/Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

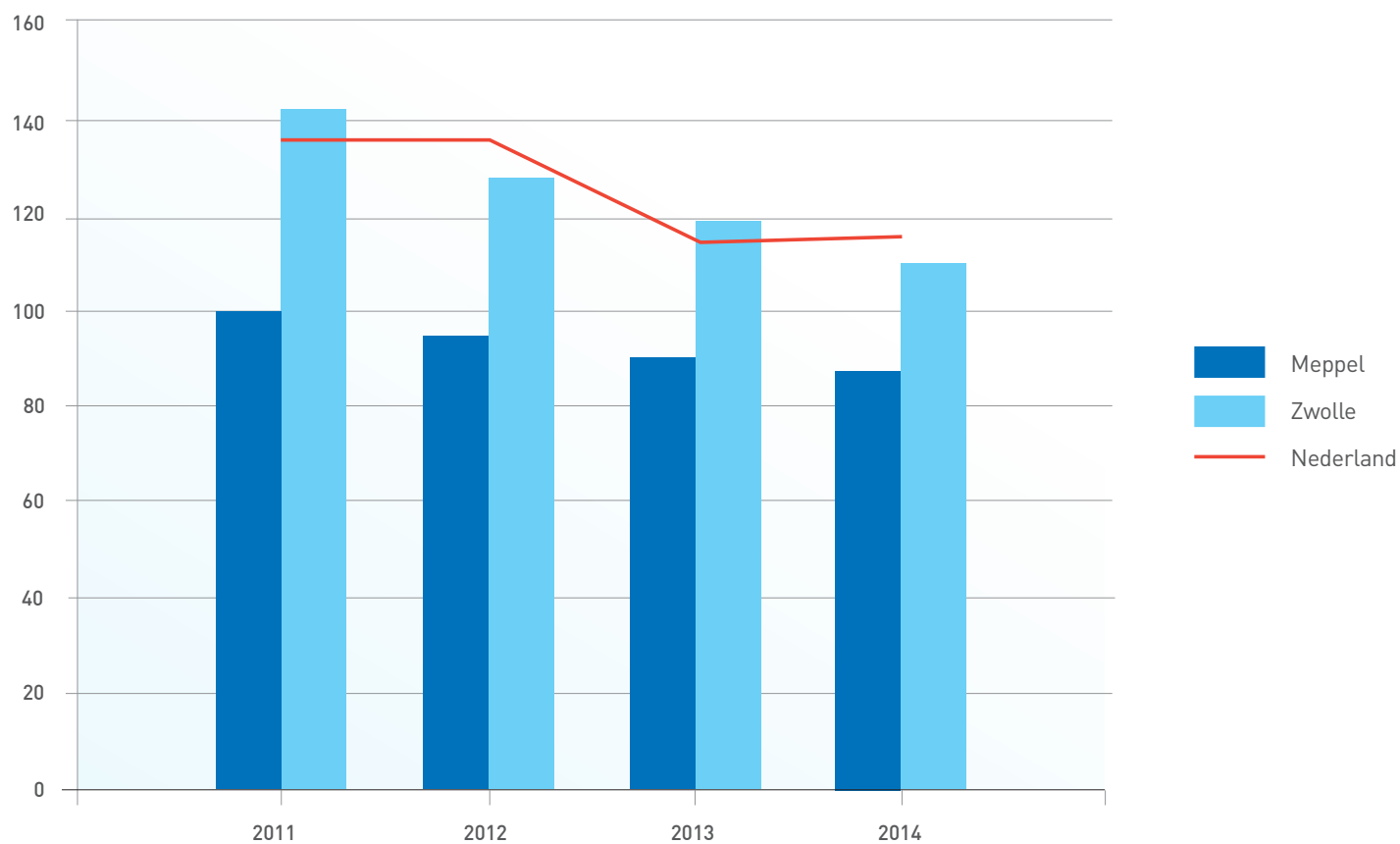
Binnen de Regio Zwolle zijn er forse verschillen ten aanzien van leegstand. In figuur 2.4e is de ontwikkeling van de kantorenleegstand in verschillende gemeenten binnen de regio afgebeeld. Het betreft alleen de gemeenten waarvan de leegstand als structureel aangemerkt kan worden; oftewel met een leegstand van meer dan 5%. In een 'gezonde' kantorenmarkt wordt namelijk een leegstand van circa 5% en lager aangemerkt als tijdelijke frictieleegstand. Niet verrassend is dat een aanzienlijk deel van de leegstand zich in de grootste kantoorgemeenten manifesteert; in Zwolle en Meppel. Wel opvallend is de omvang van de leegstand. Met percentages van 19% (Zwolle) en bijna 22%

(Meppel) is de leegstand in 2014 relatief een stuk hoger dan het landelijk gemiddelde van 16,5%. Een gemeente die eveneens met jaarlijkse oplopende leegstandspercentages te maken heeft is Steenwijkerland. Met een oppervlakte van 26.000 m² is de totale voorraad kantoorruimte betrekkelijk klein. Maar hiervan staat wel ruim 20% leeg, wat duidt op een overduidelijk mismatch tussen vraag en aanbod van kantoor gerelateerde activiteit. Een dergelijke mismatch is ook te zien in Raalte. Ten opzichte van de voorgaande jaren is in 2014 de leegstand meer dan verdubbeld. Was op een voorraad van ongeveer 27.000 m² de leegstand eerst rond de 5%, in 2014 is dit gestegen naar 16%.

Figuur 2.4f

Huurprijsniveau kantoorruimte in de Regio Zwolle en Nederland

Mediane huurprijs per m²; 2011–2014

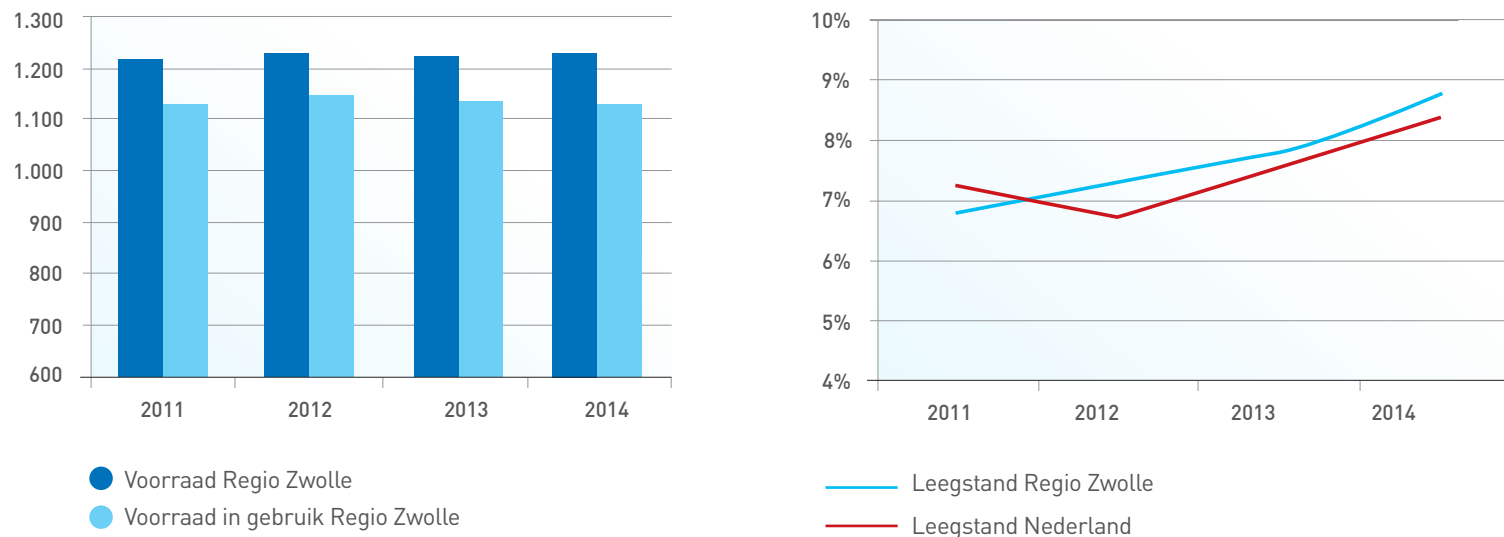

Bron: FGH Bank (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 2.4g

Voorraad winkelruimte en leegstand in de Regio Zwolle en Nederland*

Voorraad (in gebruik) x 1.000 m² en leegstand als aandeel van de voorraad in %; 2011–2014

Bron: Locatus/Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Gezien de toenemende leegstand dan wel het overaanbod van kantoorruimte in de Regio Zwolle, is het te verwachten dat huurprijzen zich aanpassen. Voor een indruk van het verloop van huurprijzen in de regio toont figuur 2.4f de huurprijsontwikkeling, per vierkante meter kantoorvloeroppervlakte in Meppel, Zwolle en Nederland. Hoewel de huurprijsniveaus in de belangrijkste kantoorgemeenten van de regio ongeveer €30 per m² van elkaar verschillen, houden ze qua ontwikkeling gelijke tred. Mede door het overaanbod van kantoorruimte passen de prijzen zich naar beneden aan. Maar uiteindelijk blijft de leegstand onveranderd hoog. Dit duidt op zowel een kwantitatieve (teveel kantoren) als een kwalitatieve opgave (ondermaatse bouwtechnische staat, gedateerd en onvoldoende aangepast aan de eisen van vandaag).

Er is een regionale opgave in afstemming welke relatieve krimp en groei er toegestaan wordt. En natuurlijk de trend van structurele wijzigingen in gebruik van kantorenvierkante meters in de economie van deze tijd.

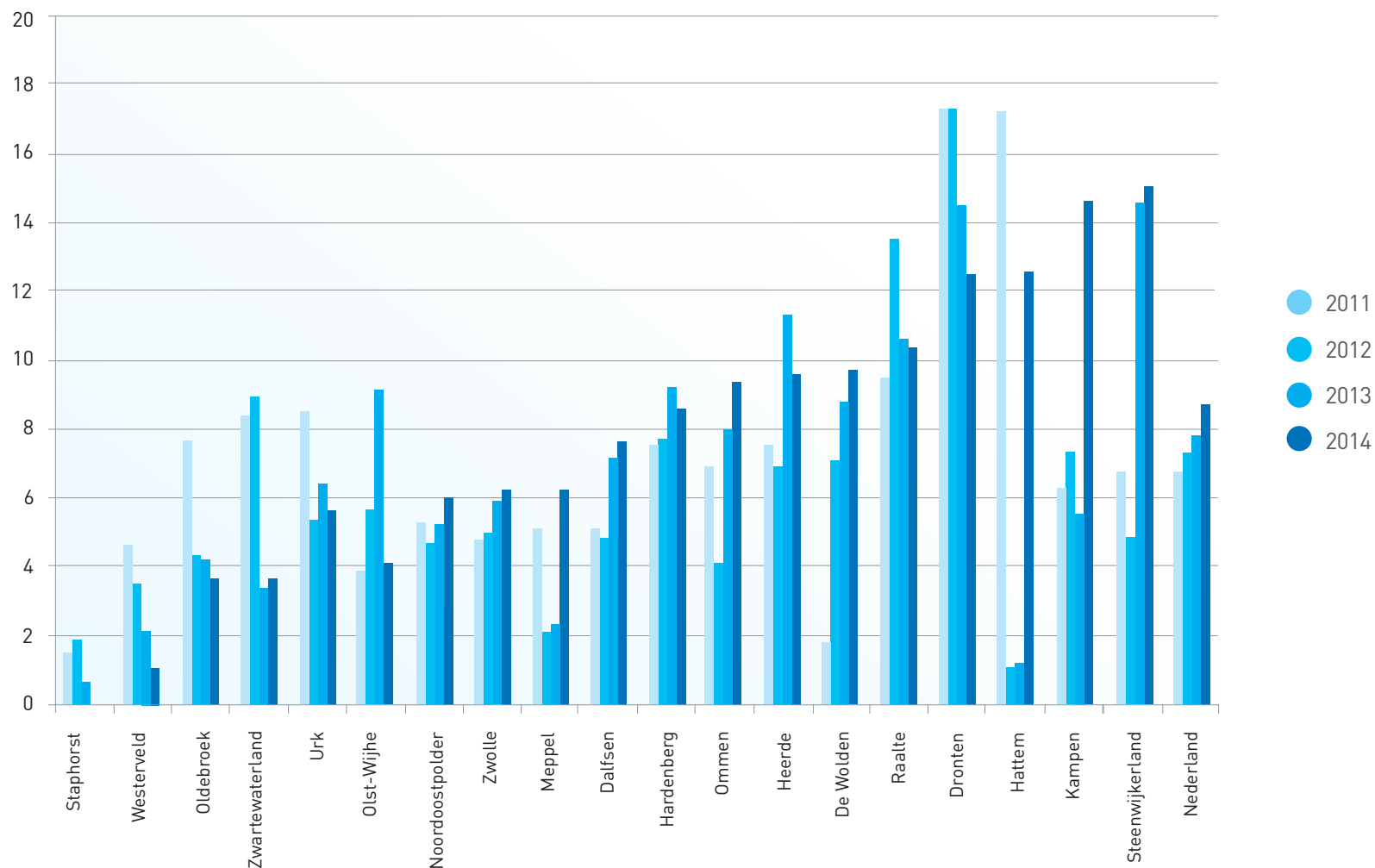
Winkelmarkt

In de Regio Zwolle is sprake van een overaanbod van winkels in de detailhandel (zie figuur 2.4g). Gemiddeld is circa 8,3% van het winkelvloeroppervlak in de Regio Zwolle niet in gebruik in 2014. Dit komt neer op bijna 103.000 m² leegstaand winkelloppervlak in de regio. Vergeleken met het Nederlands gemiddelde, sluiten vraag en aanbod op de winkelmarkt in de Regio Zwolle iets beter op elkaar aan. In 2014 bedroeg de gemiddelde leegstand in Nederland 8,7% van het totale winkelvloeroppervlak. Qua ontwikkeling van het leegstandspercentage ontlopen de Regio Zwolle en Nederland elkaar ook nauwelijks. Na een lichte daling in 2012, is de afgelopen twee jaar het leegstandpercentage in de Regio Zwolle mondjesmaat gestegen, vergelijkbaar met de ontwikkeling op landelijk niveau.

Figuur 2.4a

Winkelleegstand in de Regio Zwolle gemeenten en Nederland

Aandeel van winkelvloeroppervlak in %; 2011–2014

Bron: Locatus/Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Net als op de kantorenmarkt kenmerkt de leegstand op de winkelmarkt zich door grote regionale verschillen. Deze verschillen manifesteren zich niet alleen tussen regio's op landelijk niveau, maar ook binnen regio's. Figuur 2.4h toont de leegstandspersentages van de afzonderlijke gemeenten binnen de Regio Zwolle. Opvallend is de grote variatie

tussen de gemeenten en de grote schommelingen per jaar binnen een gemeente. De verschillen tussen gemeenten wordt deels verklaard door de aanwezigheid van een bepaald type winkelgebied in een gemeente. Over het algemeen is er namelijk bovengemiddeld veel leegstand in de centrale winkelgebieden van de kleinere en middelgrote gemeenten.²⁶

NOTEN

- 13 CPB (2015) *Macro Economische Verkenningen 2016*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- 14 De afbakening van de regio's is de meeste gevallen conform de veelal gelijknamige COROP-gebieden, waarbij Brainport Regio Eindhoven samenvalt met COROP Zuidoost-Noord-Brabant. Uitzondering is de bestuursregio Metropoolregio Amsterdam, die bestaat uit 36 gemeenten waarmee meerdere COROP-gebieden overlapt worden (voor nadere details, zie: <http://www.metropoolregioamsterdam.nl/>).
- 15 CPB (2015) *Macro Economische Verkenningen 2016*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- 16 Gemeente Amsterdam Economie (2015) *De Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2015*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam Economie.
- 17 De Standaard Bedrijfsindeling (SBI) biedt een hiërarchische indeling van alle economische activiteiten, ofwel alle op de productie van goederen of diensten gerichte activiteiten, zowel van het bedrijfsleven als van de overheid. Meer gedetailleerde informatie en achtergronden over de SBI zijn beschikbaar op: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm>
- 18 CBS (2014) *Monitor topsectoren 2014. Uitkomsten 2010, 2011, 2012*. Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 19 CBS Statline.
- 20 CBS (2014) *Monitor topsectoren 2014. Methodenbeschrijving en tabellenset*. Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 21 *Idem*
- 22 Regio Zwolle (2015) *Werkplan Economie 2015-2020*. Zwolle: Regio Zwolle Bureau. Beschikbaar op: <http://regiozwolle.net/media/upload/files/Werkplan%20Regio%20Zwolle%202015-2020.pdf>
- 23 De afbakening van de regionale topsector is gebaseerd op de gebruikte sbi-codes uit de notitie *De landelijke R&T Standaard, Notitie over bepalen bestedingen en werkgelegenheid in de vrijetijdssector op provinciaal niveau*, die is ontwikkeld door het Interprovinciaal Overleg (IPO), 2009.
- 24 De afbakening van de regionale topsector Kunststoffen is gebaseerd op de gebruikte sbi-codes uit de brancheverkenning *Kunststoffen Overijssel/Regio Zwolle*, die is uitgevoerd door Kamer van Koophandel Oost Nederland (2011).
- 25 NVM (2015) *Vastgoedmarkt in Beeld: 2014 in feiten en cijfers*. Nieuwegein: Nederlandse Vereniging voor Makelaars. Beschikbaar op: https://www.nvm.nl/over_nvm/overig/vastgoedmarkt/vastgoedmarkt_in_beeld.aspx.
- 26 CBS, PBL, Wageningen UR (2015) *Leegstand van winkels, 2004-2015* [indicator 2151, versie 03, 12 juni 2015]. www.compendiumvoordeleefomgeving.nl. CBS, Den Haag; Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven en Wageningen UR, Wageningen.

Bert Visscher: "Ondernemen met succes begint bij betrokkenheid met de regio"

“DE LIGGING VAN ONZE REGIO OPENT DEUREN EN WEGEN NAAR GRENZELOOS ONDERNEMEN”

Midden in de gemeente Steenwijkerland ligt bedrijventerrein Groot Verlaat. Voor VisscherHolland al zo'n 70 jaar een thuishaven en nog immer de meest logische locatie voor het familiebedrijf in folie voor landbouw en bouw. “De ligging in deze regio is onlosmakelijk verbonden met het succes van onze onderneming”, aldus Bert Visscher, mede-eigenaar van VisscherHolland.

Dat succes werd afgelopen november nog eens onderstreept. Bert Visscher ontving de award voor Ondernemer van het Jaar 2015 in Steenwijkerland. Wat begon als groothandel voor de agrarische sector evolueerde met de jaren tot de specialist in landbouwproducten en -kennis die het bedrijf nu is. En nog altijd blijft VisscherHolland zich ontwikkelen. “De award bevestigt onze visie én onze relevantie in de regio, maar ook ver daarbuiten. De ligging van de Regio Zwolle ten opzichte van Nederland en bijvoorbeeld Noord-Duitsland maakt logistiek gezien veel mogelijk. Het biedt continu nieuwe kansen.”

Excellente logistiek: de sleutel tot succes

Behalve een economische toplocatie is de Regio Zwolle dat vooral ook op logistiek vlak, aldus Visscher. Zeker voor de agrarische markt waarin de onderneming zich met name begeeft. “De levering van folie en zaden hangt nauw samen met factoren zoals het moment van maaien en weersomstandigheden. Agrariërs zijn gebaat bij snelle distributie en levering van folies als het aankomt op het conserveren van grassen ten behoeve van veevoeding. De kwaliteit is direct van invloed op bijvoorbeeld de melkproductie. Ook hier vervult logistiek een sleutelrol.”

Jaarlijks distribueert VisscherHolland zo'n 12.000 ton folie en zaden binnen de regio en naar gebieden in Noord-Duitsland, Polen en

Denemarken. De centrale ligging, uitstekende bereikbaarheid en goede verbindingen maken het mogelijk om 95 tot 98 procent binnen 24 uur te leveren. Ook excellente logistiek en distributie heeft hier, volgens Visscher, alles mee te maken. Het is een bewuste keuze om de organisatie en uitvoering hiervan uit te besteden. Niet in de laatste plaats vanwege de specialistische kennis die erbij komt kijken. “Wij werken al jaren samen met Timmerman Transport. Eveneens een familiebedrijf en gevestigd binnen de regio. Zij spreken de taal van onze agrarische klanten, dat is van groot belang voor succesvolle samenwerking en goede klantrelaties.”

Verbinding als impuls voor de regio

Duidelijk is dat VisscherHolland zich op alle fronten thuisvoelt in de regio. Daar is het bedrijventerrein waar zij gevestigd is zeker debet aan. Hierin speelt Business Club Steenwijkerland een aanzienlijke rol. De organisatie verzorgt praktische zaken als collectieve inkoop van onder meer energie en afvalverwerking. Ook is zij de afgelopen jaren nauw betrokken geweest bij de revitalisering van bedrijventerreinen. “Daarnaast zien we onszelf vooral als verbinder”, vertelt Jan Smit, die samen met collega Gerdi de Vries verantwoordelijk is voor het parkmanagement. “We creëren netwerkgelegenheden en stimuleren samenwerking tussen ondernemers onderling, maar ook tussen ondernemers en gemeente. Onze korte lijnen met gemeenten en overheidsinstanties zijn bijzonder waardevol voor de ondernemers op het gebied van bijvoorbeeld belangenbehartiging. Daarmee geven we een impuls aan het ondernemersklimaat op de terreinen en in de gehele regio. En dat is waar het uiteindelijk om gaat.”

LOGISTIEK EN DISTRIBUTIE

Logistiek herstelt minder snel van de recessie dan andere sectoren in de regio

- De bruto toegevoegde waarde van vervoer en opslag is met 1,7% gegroeid; de totale regionale economie groeide met 2,7%
- De regionale winstgevendheid van de sector herstelt zich, maar minder sterk dan de gezamenlijke sectoren in de regio
- De financiële positie van logistieke bedrijven is relatief zwak
- In de periode 2011–2014 is het aantal werknemers in de logistieke sector met 5% gedaald

Een sterk in de regio verankerde sector

- Logistiek is overal in de regio
- De Regio Zwolle is sterk gespecialiseerd in vervoer over land
- Veruit het grootste deel van de logistieke stromen in de regio wordt vervoerd via de weg
- De logistieke sector in de Regio Zwolle genereert zijn inkomsten hoofdzakelijk in de eigen regio en in de eigen sector

Hoogwaardige distributie en een kweekvijver voor logistiek talent

- De Regio Zwolle profileert zich met enkele toonaangevende 'state of the art' distributiecentra
- De regionale samenwerkingsbereidheid is belangrijk voor het aantrekken en behouden van distributiecentra in de regio
- De regio beschikt over een veelzijdig aanbod aan mbo- en hbo-opleidingen gericht op logistiek
- Het aantal scholieren en studenten dat een opleiding in de logistiek volgt neemt toe
- De kwaliteit van bijna alle opleidingen wordt als bovengemiddeld beoordeeld

3.1 LOGISTIEK EN DISTRIBUTIE -VRIENDELIJKE REGIO

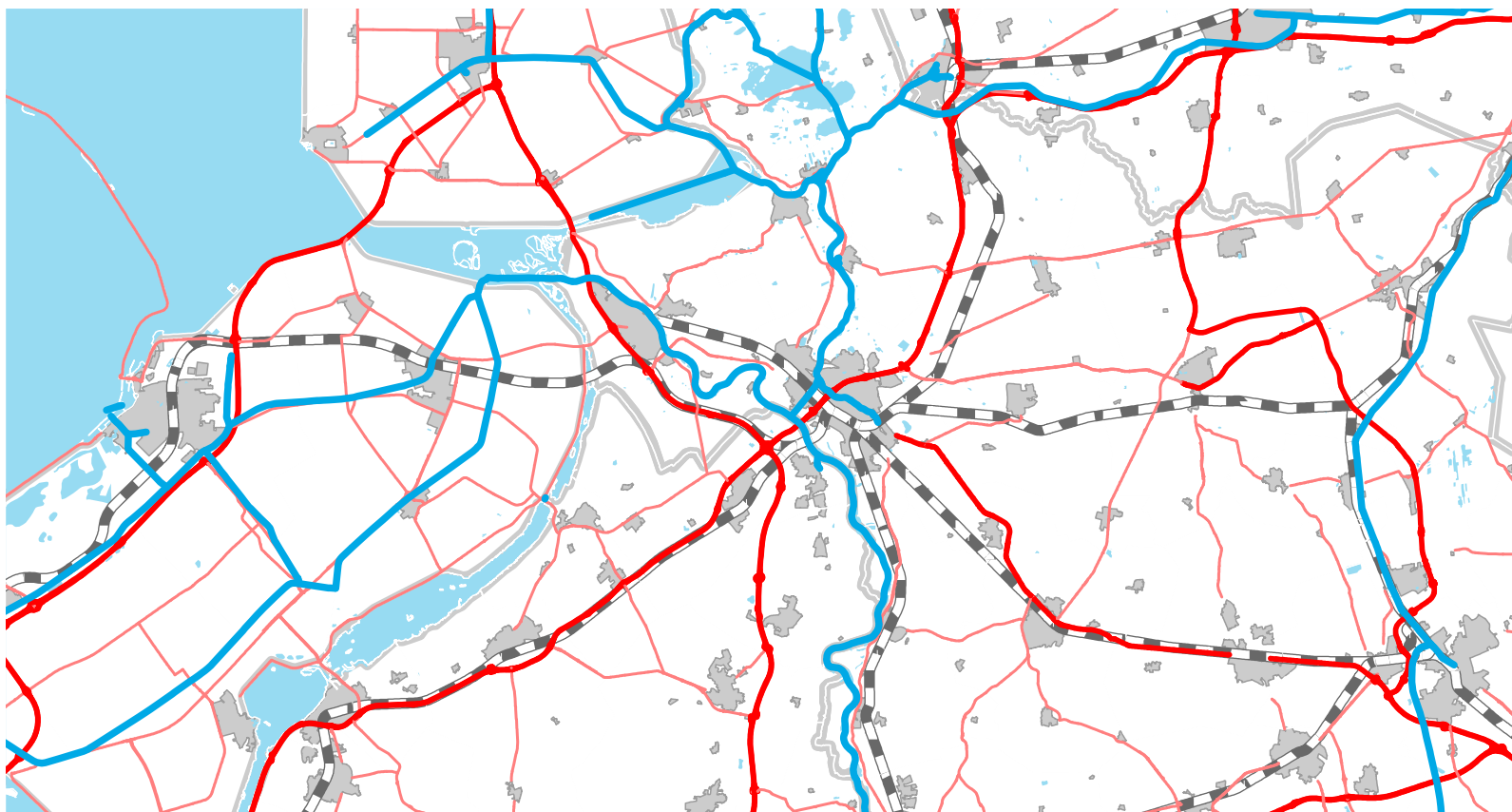
Context

Als het gaat over logistiek en distributie dan wordt veelal de associatie gemaakt met ligging en bereikbaarheid. De veronderstelling is dat de gunstige ligging en goede bereikbaarheid gepaard gaan met een bovengemiddeld potentieel voor logistieke en distributie activiteiten. Als dit gedaan wordt voor de Regio Zwolle dan kan gesteld worden het een gunstige gelegen gebied is. Van oudsher wordt de Regio Zwolle be-

schouwd als het gebied dat centraal Nederland verbindt met Noord- en Oost Nederland. Vooral sinds de komst van het spoor naar Zwolle, in de tweede helft van de 19e eeuw, ontwikkelde de regio zich tot een regionaal handelscentrum en vervoersknooppunt. Deze schakelfunctie heeft de Regio Zwolle nog steeds. Gunstige ligging ten opzichte van nationale autosnelwegen, de veelheid aan vaarwegen en de ontsluiting per spoor benadrukken de bereikbaarheid van de regio. Dit biedt onder meer voordeel voor de snelle aan- en afvoer van goederen vanuit en naar de rest van Nederland, en verder. Maar dit vertelt slechts deels het verhaal van logistiek en distributie in de Regio Zwolle.

Figuur 3.1a

Auto(snel)wegen, spoorwegen en vaarwegen

Legenda — Vaarwegen — Spoorweg — Provinciale wegen — Rijkswegen

Bron: Provincie Overijssel.

Logistiek en distributie is namelijk meer. Vooropgesteld, logistiek en distributie is belangrijk voor de Regio Zwolle. Als ondersteunende sector is het sterk verweven met andere, verladende sectoren. Maar wat houdt dit precies in? En kan gesteld worden dat de Regio Zwolle een logistieke ‘hotspot’ is? Het thema van dit jaar streeft naar een nadere karakterisering van de positie van de regio ten aanzien van logistiek en distributie. Met een mix van kwantitatieve indicatoren en kwalitatieve gevalsbeschrijvingen, die extra inkleuring geven vanuit de praktijk, wordt een indruk verkregen van de potentie van de Regio Zwolle op het vlak van logistiek en distributie, wat als opmaat kan dienen voor verdere invulling van de te volgen koers ten aanzien van dit thema.

Begripsbepaling

Logistiek en distributie zijn begrippen die vaak in één adem genoemd worden. Het zijn begrippen die overduidelijk bij elkaar horen. In het algemeen is logistiek een verzamelterm voor alles wat komt kijken bij het organiseren, plannen, besturen en uitvoeren van een stroom aan goederen vanaf de eerste tot de laatste fase. Het omvat het moment waarop de grondstoffen worden ingekocht tot het moment waarop het eindproduct naar de consument gaat. Dit hele traject wordt ook wel de ‘supply chain’ genoemd.^{27,28} Figuur 3.1b geeft een illustratie van een supply chain.

In dit traject is distributie de laatste stap; het pad dat een eindproduct van magazijn tot de uiteindelijke afnemer (detailhandel of direct aan de consument) aflegt. Hier valt ook onder het verzamelen van de orders en het klaarmaken van de verzending voor een bepaalde afnemer. Vaak gaat dit via een distributiecentrum (DC). Vanuit dit perspectief is distributie dus een onderdeel van de supply chain. Een cruciaal verbindend element binnen de keten is vervoer. Vervoer (of transport) verbindt alle schakels van de keten. Het zorgt ervoor dat goederen bij de aanvoer,

productie, opslag en distributie verplaatst worden van de ene naar de andere locatie.

De supply chain omvat een breed spectrum aan activiteiten. Cijfers voor de hele keten zijn schaars. Daarom zal conform de standaard bedrijfsindeling (SBI) van het CBS logistiek en distributie hoofdzakelijk vanuit vervoer en opslag-perspectief benaderd worden. Er wordt dan gesproken over de logistieke sector. Hiertoe behoren alle bedrijven die vervoer en opslag van goederen tot hun hoofdactiviteit rekenen. Binnen deze indeling valt ook het vervoer van personen. Vaak is echter in de sector sprake van ketenintegratie, waarbij verschillende onderdelen van de productie-, handels- en transportketen door eenzelfde bedrijf worden uitgevoerd; vervoer en opslag is dan niet de hoofdactiviteit maar een nevenactiviteit. Hetzelfde geldt voor eigen distributiecentra van groot- en detailhandelsbedrijven, zoals daarvan ook enkele aansprekende voorbeelden in de Regio Zwolle zijn (en hun activiteiten zullen vaak tot de groot- of detailhandel worden gerekend). Doordat de prestaties van distributiecentra veelal ‘verborgen’ zitten in de statistieken van andere sectoren, zoals groot- en detailhandel, zal de rol van distributie in de Regio Zwolle, aan de hand van een aantal in de regio gevestigde ‘parels’ hoofdzakelijk kwalitatief geduid worden.

Logistieke Hotspot?

In het visiedocument van het Regionaal Cluster Logistiek Zwolle-Kampen-Meppel is vastgelegd hoe door intensievere samenwerking te komen tot een sterke, gezamenlijke profilering van de regio als logistiek knooppunt.²⁹ Eén van de hierbij geformuleerde doelstellingen is om als logistiek knooppunt tot de top 10 van Nederland door te dringen in 2020. Jaarlijks stelt het vakblad logistiek.nl een ranglijst op, de Logistieke Hotspot Kaart van Nederland, die de zogeheten logistieke hotspots van

Figuur 3.1b

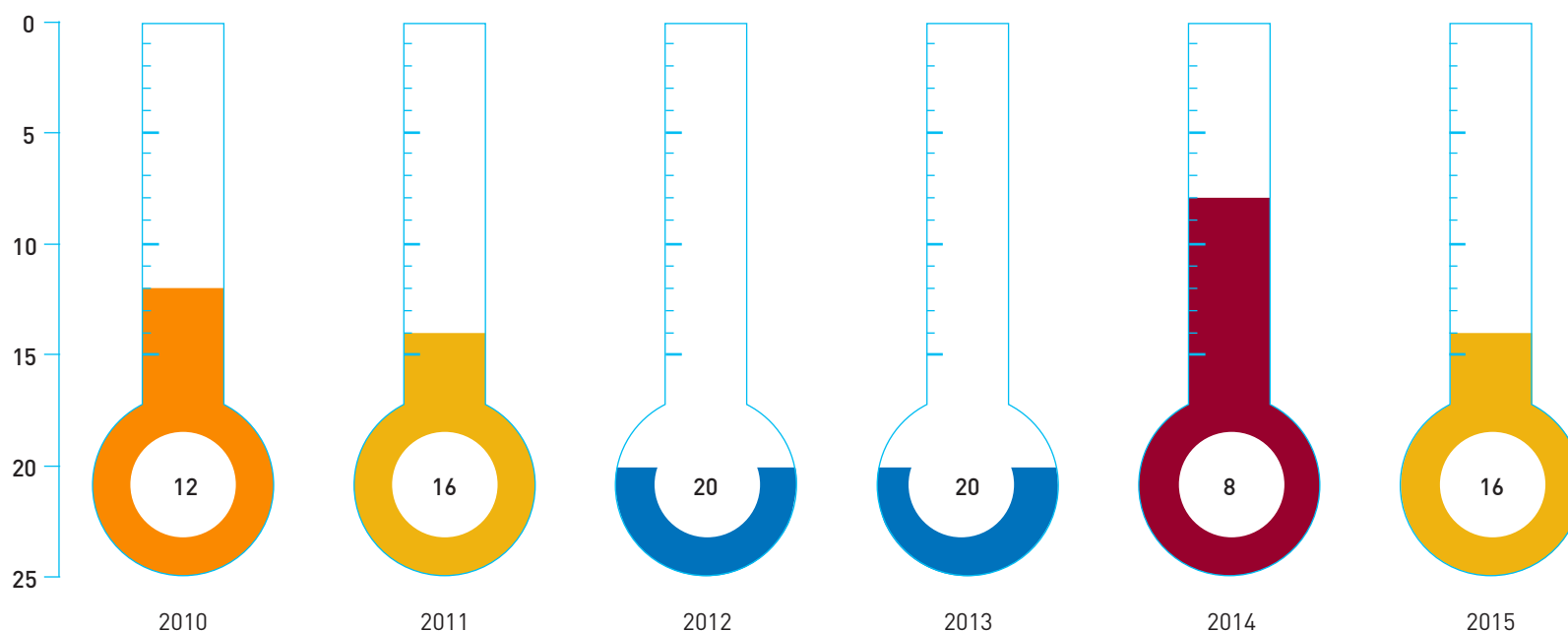
Supply chain

Figuur 3.1c

Positie Zwolle-Kampen-Meppel op de Logistieke Hotspot Kaart van Nederland

Jaarlijkse ranking; 2010–2014

Bron: Logistiek.nl (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Nederland rangschikt. De ranking van twintig hotspots komt tot stand door raadpleging van een panel van 35 experts, voornamelijk werkzaam op het gebied van logistiek vastgoed en logistieke dienstverlening. Gezien de positie van Zwolle-Kampen-Meppel op de Logistieke Hotspot Kaart van de afgelopen jaren, blijkt een structurele top 10-positie vooralsnog niet aan de orde te zijn (figuur 3.1c). Met uitzondering van 2014, verkeerde de regio de afgelopen jaren in het 'rechtterijtje' van de ranglijst.

Afgaand op de positie van het logistieke cluster Zwolle-Kampen-Meppel, kan gesteld worden dat de Regio Zwolle, als geheel, geen logistieke hotspot is. Maar door alleen af te gaan op de positie op de Logistieke Hotspot Kaart, wordt voorbij gegaan aan het belang van logistiek en distributie voor de regio. Dat al jaren de top 5 van de ranglijst ingenomen wordt door regio's die zich op de as Rotterdam – Venlo-Venray bevinden, is een indicatie dat het vervoerde en verwerkte vervoersvolume in een regio doorslaggevend is voor een topositie op de Logistieke Hotspot Kaart.

En voor een regio die niet is aangetakt op het deel van het kernnetwerk van goederenvervoerverbindingen, dat vanuit de Randstad richting het Ruhrgebied en het zuiden en zuidoosten van het Europese achterland-kernnetwerk loopt, is de (top)sector logistiek betrekkelijk goed vertegenwoordigd.³⁰ Afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur, is de logistiek naar verhouding gemiddeld vertegenwoordigd in de Regio Zwolle (zie pijler 2, onderdeel economische structuur). Logistiek is niet zozeer stuwend maar dienend; het fungeert als de bloedsomloop van de regio. Dit komt onder meer tot uiting in de prestaties van de stuwende sectoren als industrie en groothandel en de sterke positie van Agro & Food in de regio. Deze sectoren kenmerken zich door een complex logistiek proces. Een sterke en kwalitatief goede logistieke sector, ondersteuning biedend aan de verschillende sectoren, draagt onmiskenbaar bij aan de slagkracht van de regio. Daarnaast hebben recentelijk toonaangevende nationaal en internationaal opererende bedrijven hoogwaardige distributiecentra geopend in de regio. Dit alles gaat gepaard met een veelzijdig aanbod van scholingsmogelijkheden, wat onder andere bijdraagt aan het vermogen

in de regio om logistieke processen slim en efficiënt organiseren. In het vervolg van deze pijler zal aan de hand van selectie van indicatoren, een indruk gegeven worden van het potentieel van de regio met betrekking tot logistiek en distributie. Niet alleen zal een impressie gegeven worden van de aanbod- en vraagkenmerken van de logistieke sector (vervoer en opslag), maar er zal ook stilgestaan worden bij het kennisniveau en de ervaring op het gebied van logistiek en distributie in de regio. De combinatie van een rijk aanbod van logistieke dienstverleners, aanwezigheid van kennis en ervaring, maken dat de Regio Zwolle getypeerd kan worden als een logistiek en distributie-vriendelijke regio. Het is een regio waar de voorwaarden ten aanzien van het logistieke proces, voor welk type bedrijf dan ook, op orde zijn.

3.2 AANBODZIJDE

Economische prestaties

In deze analyse zijn alle bedrijven betrokken die vervoer en opslag van goederen tot hun hoofdactiviteit rekenen. In 2014 realiseerde de sector in de Regio Zwolle een productie ter waarde van €1,2 miljard; 5,6% van de gehele regionale productie. Daarmee is de bijdrage van de vervoer en opslag sector aan de regionale economie iets kleiner dan landelijk het geval is (6,1%). In de periode 2012–2014 was het groeipad van de sector lager dan dat van de totale economie. In 2014 nam de productie met 1,7% toe ten opzichte van 2013; 1 procentpunt minder dan de totale regionale economie. De sector heeft bovengemiddeld last gehad van de zwakke conjunctuur.

In 2014 is de regionale winstgevendheid van de sector hersteld, maar minder sterk dan voor de gezamenlijke sectoren in de regio het geval was. De gezamenlijke winst bedroeg ruim €110 miljoen. Dit komt overeen met 9% van de toegevoegde waarde, de helft van de bijna 18% waarvan bij de totale regionale economie sprake was. Het winstherstel van de sector in de regio is bovendien nog ruimschoots onvoldoende om de winstdaling van de voorgaande twee jaren te compenseren. Vooral in 2013 realiseerde de sector een forse verslechtering van de winst, die ook aanzienlijk sterker was dan wat zich landelijk voordeed.

De gezamenlijke bedrijfsinvesteringen van de sector in de regio in 2014 bedroegen €966 miljoen, bijna 4% minder dan in het voorgaande jaar. Ook landelijk namen de investeringen van de transportsector relatief sterk af. Desondanks zitten de investeringen nog op een relatief hoog niveau.

Op hoofdlijnen ontstaat hiermee het beeld van een sector die minder snel dan de andere sectoren in de regio herstelt van de recente, lastige economische jaren. Dat is onder andere terug te zien in de winstgevendheid/rentabiliteit, maar ook de financiële positie is nog wat aan de zwakke kant met een solvabiliteit van 24% (gehele regionale bedrijfsleven 38%).

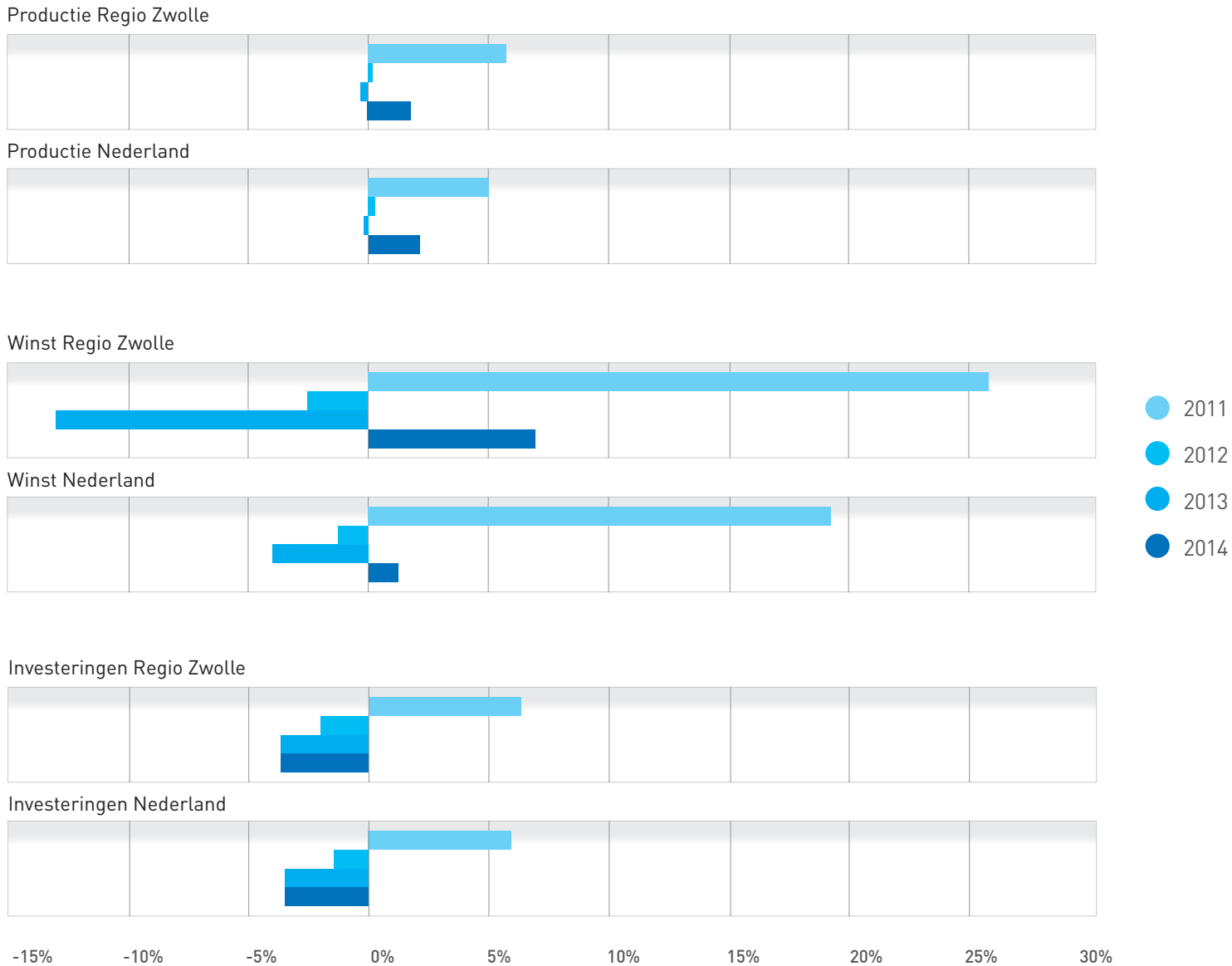
Sectorstructuur

Voor de beschrijving van de sectorstructuur is de logistieke sector afgebakend volgens de definities van de topsector Logistiek. Anders dan vervoer en opslag omvat deze afbakening alleen het transport, opslag en distributie van goederen en enkel het personenvervoer per spoor.³¹ Ten opzichte van 2011 is in 2014 het aantal vestigingen binnen de logistieke sector in de Regio Zwolle vrijwel onveranderd gebleven, terwijl het aantal werknemers gedaald is (zie figuur 3.2b). In 2011 bestond het vestigingenbestand uit 1.010 vestigingen, in 2014 is dit gegroeid tot 1.030 vestigingen. Het aantal werknemers is in dezelfde periode met bijna 5% gedaald. In grote lijnen komt dit overeen met de ontwikkelingen op landelijk niveau; ook een vrijwel onveranderd aantal bedrijven en een personeelskrimp van ongeveer 5%. Een belangrijke verklaring voor de geconstateerde ontwikkelingen is de economische krimp en de toegenomen concurrentie van voornamelijk Oost-Europese wegtransporteurs.³² Dat het personeelsbestand van logistieke bedrijven is gekrompen en daarentegen het bedrijvenbestand nauwelijks veranderd is, en in de Regio Zwolle zelfs licht gegroeid, kan erop duiden dat een toegenomen aantal vervoerders als zelfstandige is gestart.

Figuur 3.2a

Groeicijfers vervoer en opslag in de Regio Zwolle en Nederland

Groei van productie (bruto toegevoegde waarde), winst en investeringen ten opzichte van het voorgaande jaar in %; 2011–2014

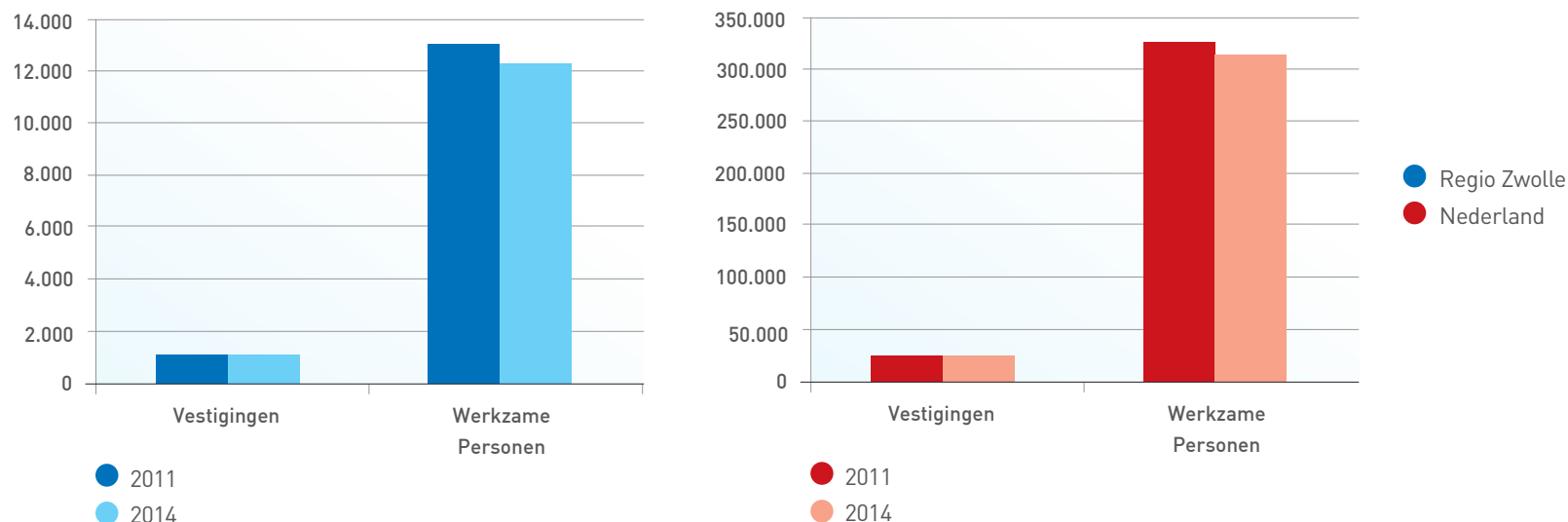

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank Nederland (bewerking: AldusWillem).

Figuur 3.2b

Aantal vestigingen en werkzame personen binnen de logistiek* in de Regio Zwolle en Nederland

In absolute getallen; 2011 en 2014

* Afgebakend conform de nationale topsector logistiek

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

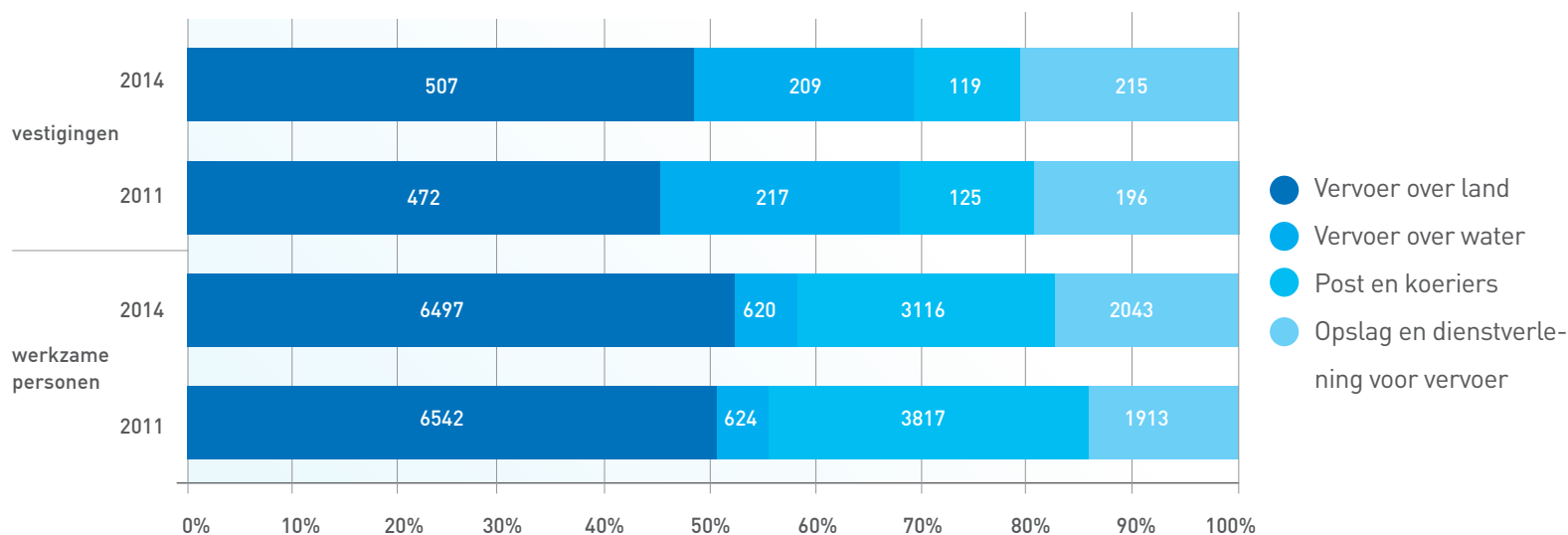
Een indicatie voor het toegenomen aantal zelfstandigen is de groei van het aantal vervoerders over land (zie figuur 3.2c). Vervoer over land is een typische bedrijfstak waarin zelfstandigen zonder personeel (zzp) actief zijn. Dit neemt niet weg dat in deze grote bedrijfstak in de Regio Zwolle per saldo minder werknemers actief zijn in 2014, ten opzichte van 2011. Maar de bedrijfstak die geconfronteerd is met de grootste personeelskrimp, van 700 werknemers, is post en koeriers. Kennelijk heeft de opmars van het online winkelen, en de stroom aan pakketten die dit met zich meebrengt, het verlies aan reguliere postverzendingen (brieven en kaarten) niet kunnen compenseren. Verder valt op in positieve zin, de ontwikkeling van de bedrijfstak opslag en dienstverlening voor vervoer.

Dit is de enige bedrijfstak binnen de logistiek die zich onttrekt aan de economische krimp. Zowel het aantal vestigingen als werknemers is aanzienlijk toegenomen. Naast op- en overslagactiviteiten, behoren tot deze bedrijfstak cargadoors en expediteurs, maar ook bedrijven die zich richten op ICT, advies en onderzoek op het gebied van logistiek. Vervoer over water is in de periode 2011–2014, in termen van zowel aantal vestigingen als werknemers, nagenoeg onveranderd gebleven. Met een aandeel van 20% in het totale vestigingenbestand is vervoer over water een substantiële bedrijfstak binnen de logistiek in de Regio Zwolle. Maar dit geldt niet voor het aantal banen dat deze bedrijfstak voortbrengt; slechts 5% van de werknemers is actief in de binnenvaart.

Figuur 3.2c

Verdeling vestigingen en werkzame personen naar logistieke bedrijfstak in de Regio Zwolle

Absolute getallen (vermeld in de staven) en aandelen bedrijfstakken in totale populatie logistieke vestigingen en werkzame personen in %; 2011 en 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

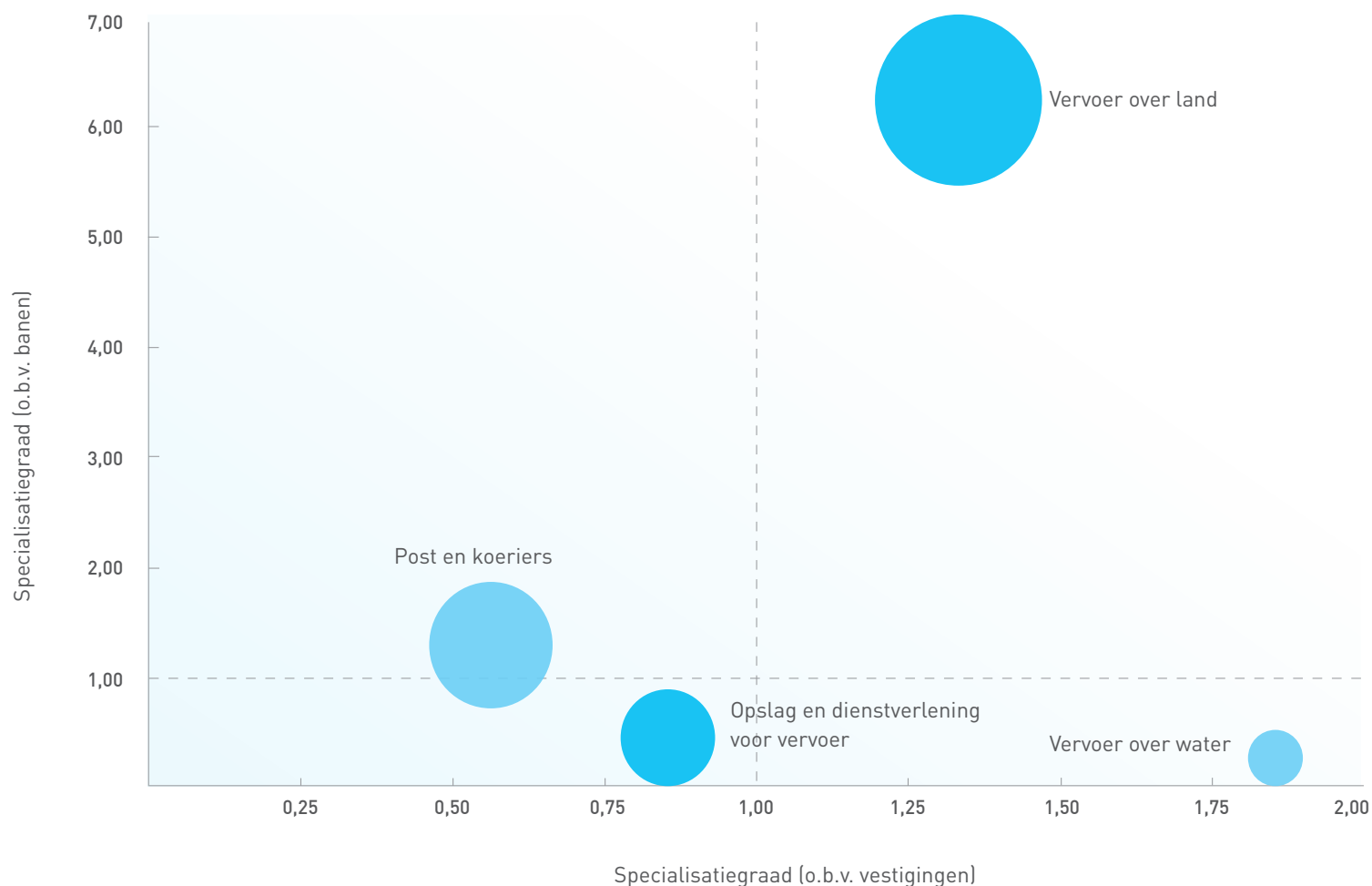
In de figuren 2.3d en 2.3f (pijler 2) is te zien dat de Regio Zwolle een comparatief voordeel noch een comparatief nadeel heeft in de logistiek. Afgezet tegen de Nederlandse sectorstructuur, is de logistiek niet bovengemiddeld dan wel beneden gemiddeld vertegenwoordigd in de Regio Zwolle. Interessant is om na te gaan in hoeverre dit ook van toepassing is op de verschillende afzonderlijke bedrijfstakken waaruit de sector logistiek is opgebouwd. Door de specialisatiegraad per logistieke bedrijfstak (locatiequotiënt) te berekenen, is de mate van specialisatie van de logistieke bedrijfstakken in de Regio Zwolle inzichtelijk gemaakt. De specialisatiegraad drukt de relatieve positie uit die elke bedrijfstak in de Regio Zwolle inneemt ten opzichte van de Nederlandse economie. Het is de verhouding tussen het aandeel van de betreffende bedrijfstak in de regionale economie in vergelijking met het nationale aandeel. Een specialisatiegraad hoger dan 1 zegt dat de betreffende bedrijfstak relatief oververtegenwoordigd is, ofwel dat er sprake is van een sterke concurrentiepositie op dit terrein.

Figuur 3.2d geeft de specialisatiegraad van de verschillende bedrijfstakken binnen de sector logistiek (op basis van het aantal banen en vestigingen) en de absolute omvang van deze bedrijfstakken (in banen) voor 2014 weer. De horizontale positie van de bollen drukt de mate van specialisatie op basis van het aantal vestigingen uit, de verticale positie de mate van specialisatie op basis van het aantal banen. Verder weerspiegelt de grootte van de bollen de absolute omvang van de betreffende sectoren in aantal banen. Wat meteen in het oog springt is zeer sterke specialisatie in het vervoer over land. Vooral op basis van het aantal banen is de bedrijfstak vervoer over land in de Regio Zwolle sterk oververtegenwoordigd in vergelijking met de rest van Nederland. Voor de bedrijfstakken post en koeriers en opslag en dienstverlening geldt dat ze relatief iets ondervertegenwoordigd zijn in de Regio Zwolle. Een bijzondere positie neemt het vervoer over water in. Qua aantal banen is deze bedrijfstak ondervertegenwoordigd, maar qua aantal vestigingen oververtegenwoordigd. Dit duidt op een bedrijfstak die gedomineerd wordt door bedrijven met een in verhouding klein personeelsbestand.

Figuur 3.2d

Economische specialisatie in logistieke bedrijfstakken Regio Zwolle

Specialisatiegraad en absolute omvang (arbeidsplaatsen); 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie en Windesheim, lectoraat Area Development).

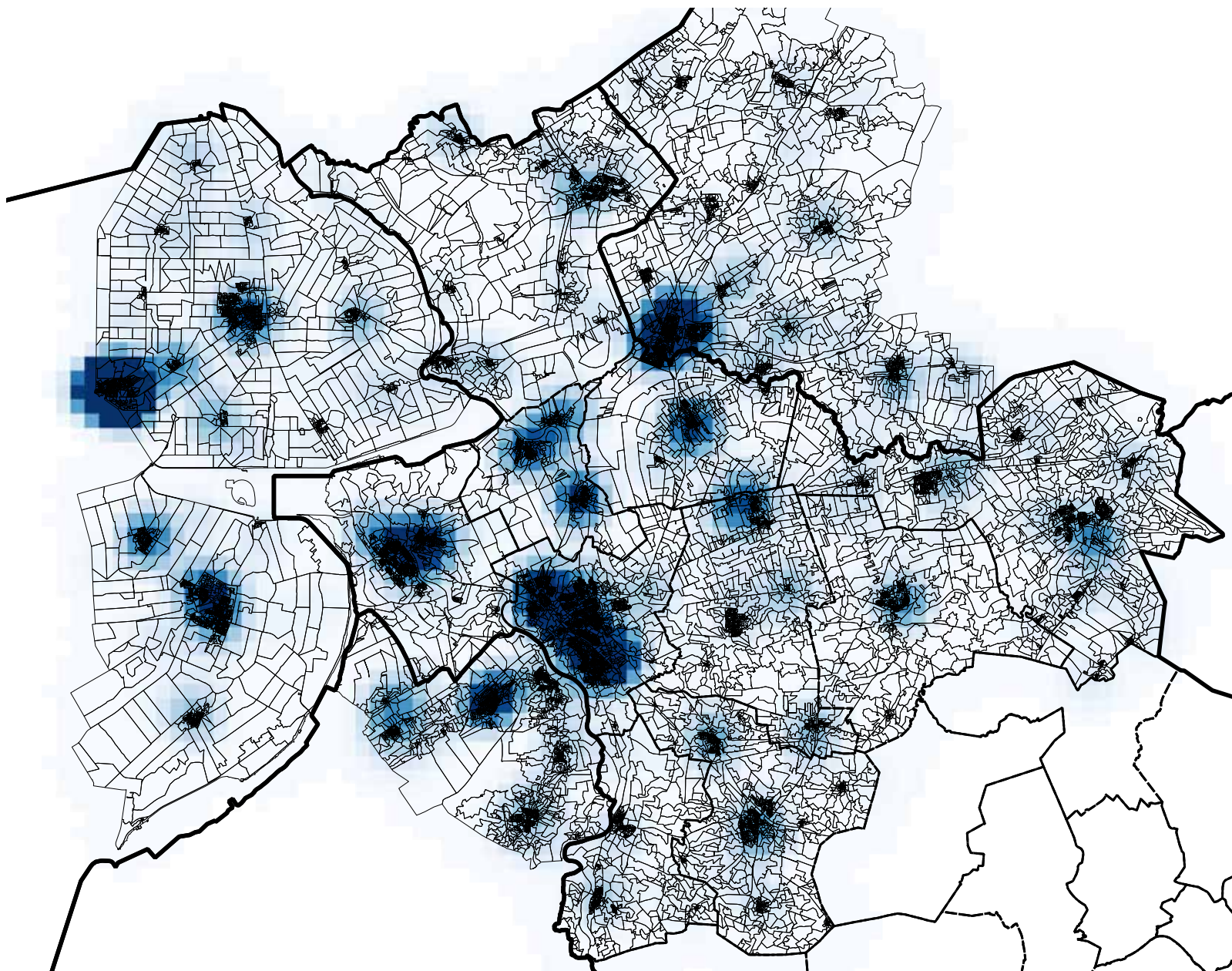
Ruimtelijke spreiding

Vanuit ruimtelijk perspectief kan gesteld worden dat de logistieke sector in de regio vrij evenwichtig verdeeld is over de ruimte. Door de gehele regio zijn logistieke bedrijven gevestigd. In figuur 2.3e is een zogenaamde 'hittekaart' afgebeeld die aangeeft waar zich concentraties bevinden van bedrijven uit de logistieke sector. De kleur van elk vlak wordt bepaald door het aantal bedrijven binnen dit vlak (postcodegebied): hoe

intensier de kleur, hoe meer bedrijven. Hoewel logistieke bedrijven door vrijwel de gehele regio gevestigd zijn, wordt het belang van bereikbaarheid in de vestigingsplaatsvoorkeuren van de logistiek duidelijk onderstreept. De grootste concentraties zijn niet geheel toevallig te vinden in de nabijheid van de A28/A31-as (Zwolle, Meppel, Steenwijk), de A6 (Emmeloord, Urk) en de N50 (Kampen).

Hittekaart ruimtelijke spreiding logistieke bedrijvigheid

Aantal vestigingen logistieke bedrijvigheid; 2014

Bron: Provincies Drenthe (DR); Flevoland (VR); Gelderland (PWE); Overijssel (BIRO) (bewerking: Provincie Overijssel, team Beleidsinformatie).

3.3 VRAAGZIJD

Bedrijfsrelaties logistiek, vanuit ruimtelijk perspectief

Vervoer en opslag is een beweeglijke sector. Dat komt onder andere tot uiting in het feit dat ondernemingen bij het aanbieden van hun diensten niet gebonden zijn aan de eigen regio, maar heel Nederland en de meeste bedrijven Europa en zelfs de wereld tot hun werkgebied kunnen rekenen. Om dat ruimtelijke perspectief inzichtelijk te maken, wordt gekeken naar de locatie waar de vraagzijde van de markt gevestigd is. Er wordt gekeken naar de herkomst van de verladers – de klanten – van de logistieke sector van de Regio Zwolle. Dit is gedaan op basis van een bestand met binnenlandse business-to-business transacties van de Rabobank. Het meest actuele jaar qua databeschikbaarheid is 2012. Dat is weliswaar inmiddels enigszins gedateerde informatie, maar aangenomen

men mag worden dat patronen in de loop van de tijd niet veel veranderen. Buitenlandse relaties zijn hierin overigens niet opgenomen.

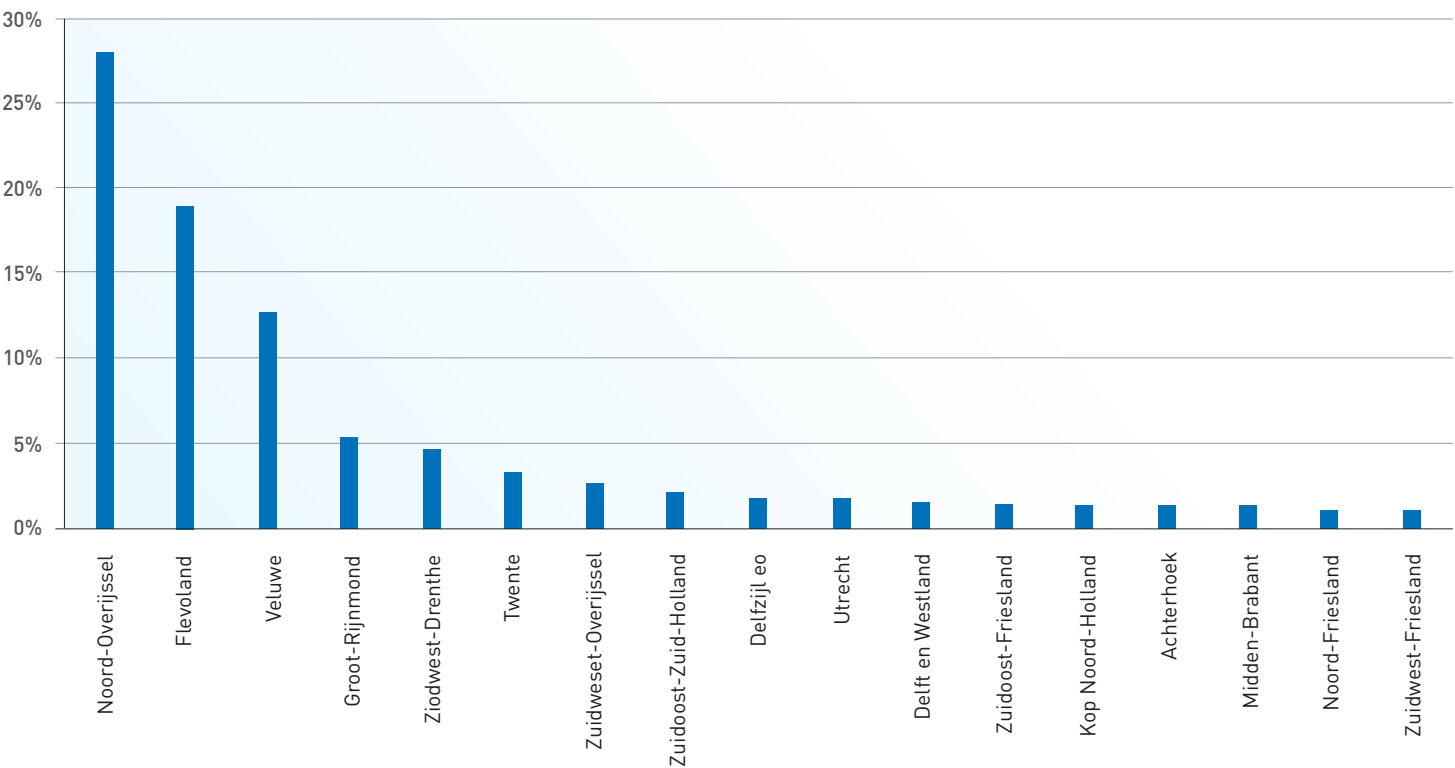
Uit de transacties blijkt dat bijna 60% (59,8%) van de opbrengsten van de sector uit de eigen regio afkomstig is. In totaliteit (kleine en grote bedrijven) is de eigen regio dus het belangrijkste werkterrein van de sector.

Figuur 3.3a laat de verdeling van de opbrengsten zien naar de belangrijkste landelijke regio's. De Regio Zwolle omvat delen van Noord-Overijssel, Zuidwest-Drenthe, Flevoland, Veluwe en Zuidwest-Overijssel, dus het is niet vreemd dat deze regio's ook in het overzicht terugkomen (zie figuur 1.3a voor COROP-indeling). Andere voor de sector belangrijke afzetregio's zijn de 'havenregio's' Groot-Rijnmond en (op afstand) Delfzijl en omgeving, en Zuidoost-Zuid-Holland (met onder andere de

Figuur 3.3a

Regionale verkopen door sector logistiek (Vervoer en opslag) in de Regio Zwolle

Aandeel afzet naar regio in %; 2012

Bron: Rabobank Koopstromenmonitor B2B (bewerking: AldusWillem).

Drechtsteden). Het belang van Groot-Amsterdam (Mainport Schiphol en de haven van Amsterdam) is met 0,3% beperkt. Overigens moet hierbij opgemerkt worden dat het potentiële belang van een regio mede wordt bepaald door de omvang van de betreffende regio en de afstand die deze tot de Regio Zwolle heeft.

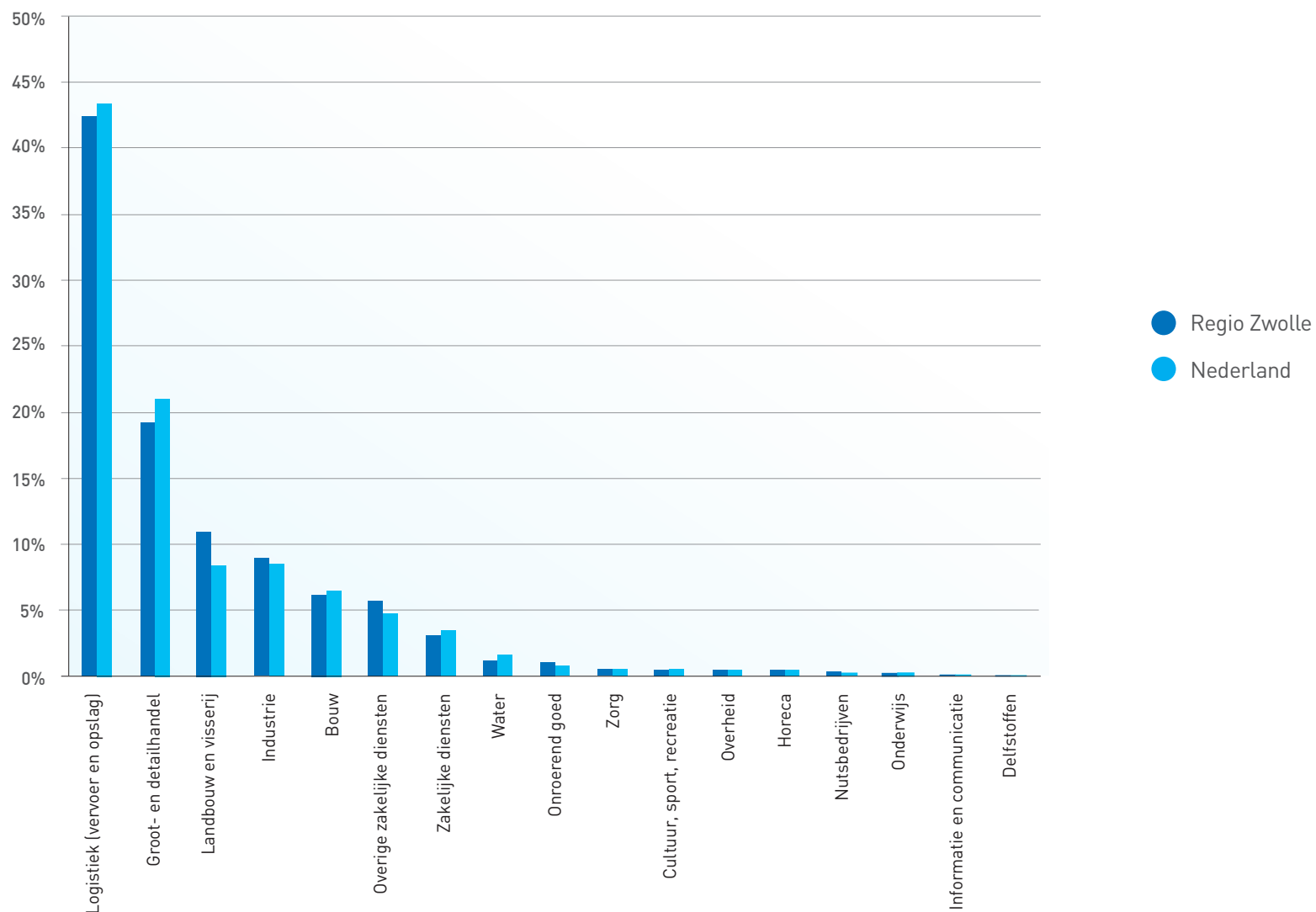
Bedrijfsrelaties logistiek, vanuit sectoraal perspectief

In figuur 3.3b is te zien uit welke sector de opbrengsten van de regionale logistieke bedrijven afkomstig zijn, verdeeld naar de opbrengsten die uit de eigen regio komen en die van geheel Nederland. De financiële sector is hierbij buiten beschouwing gelaten.

Figuur 3.3b

Regionale verkopen door de sector logistiek (vervoer en opslag) in de Regio Zwolle en in Nederland

Aandeel afzet naar sector in %; 2012

Bron: Rabobank Koopstromenmonitor B2B (bewerking: AldusWillem).

Ongeacht de herkomst van de opbrengsten, de Regio Zwolle of Nederland in zijn geheel, blijkt dat de eigen sector veruit de belangrijkste opbrengstenbron is. Dat betekent dat in de sector onderling veel wordt samengewerkt, uitbesteed en toegeleverd. Dat is zonder meer een positieve interpretatie, maar het betekent ook dat er relatief veel geld binnen de eigen regio en sector wordt 'rondgepompt'. Een logische tweede plaats is ingeruimd voor de sector groot- en detailhandel. Uit het feit dat de handel vanuit de eigen regio een iets kleiner aandeel heeft dan die vanuit geheel Nederland, kan worden afgeleid dat een bovengemiddeld deel van de opbrengsten vanuit de handel uit de rest van Nederland (niet de Regio Zwolle) afkomstig is. De agrarische sector en industrie zijn eveneens belangrijke verladers. Vanwege het grotere belang van de agrarische sector voor de Regio Zwolle (in vergelijking met Nederland) zal het niet verbazen dat de bijdrage van deze sector aan de opbrengsten van de regionale logistieke bedrijven hier ook groter is, vergeleken met de opbrengsten vanuit geheel Nederland.

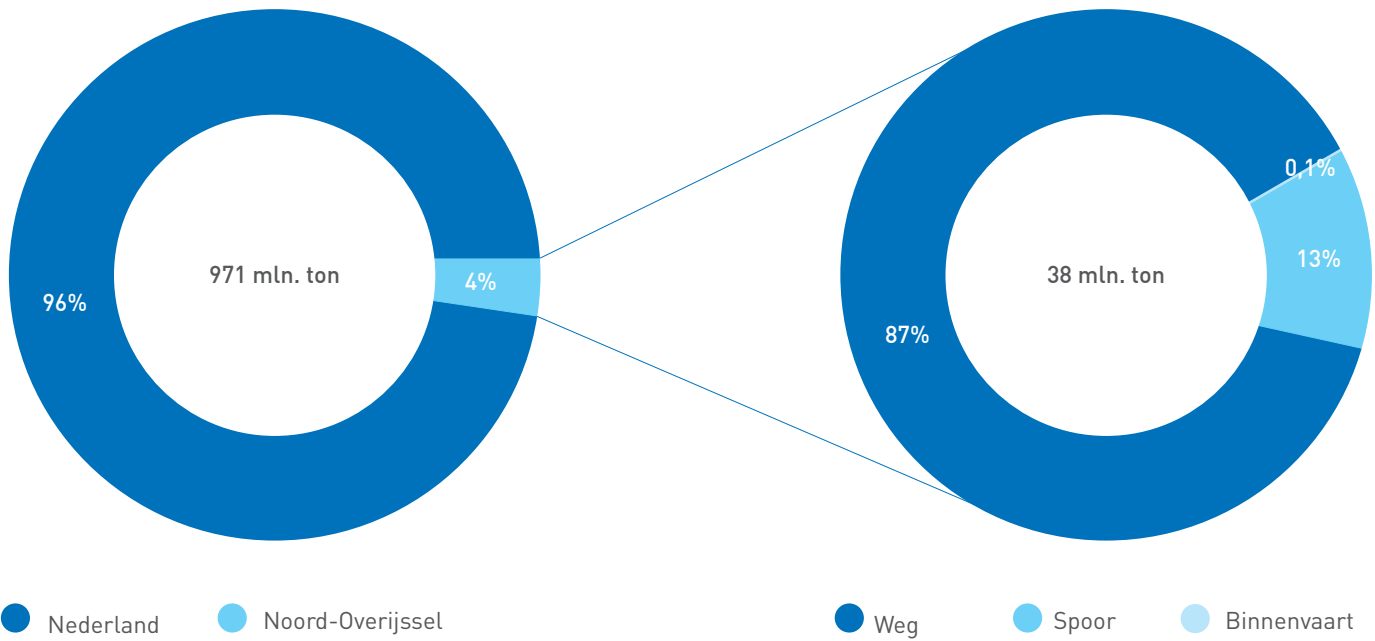
3.4 LOGISTIEKE STROMEN

Mainport Rotterdam en de haven van Amsterdam werken in toenemende mate samen met binnenhavens ('inland ports') in het achterland om de groeiende intercontinentale goederenstromen snel, efficiënt en op duurzame wijze te verwerken. Schaalvergroting aan de zeezijde (bijvoorbeeld de 2e Maasvlakte) gaat gepaard met verschuiving van afhandeling, overslag en bewerking van de goederenstromen naar de inland ports. Daarbij komt dat er toenemende groei wordt voorzien in de goederenstromen in oostelijke richting en zuidoostelijke richting (Hannover-Berlijn-Polen-Oost-Europa) tussen 2010 en 2030.³³ Voor de Regio Zwolle biedt het kansen op het realiseren van extra toegevoegde waarde en werkgelegenheid in de logistiek en aanverwante sectoren. Met name de goederenoverslag over land en water kan profiteren van de toenemende fysieke goederenstromen.

Figuur 3.4a

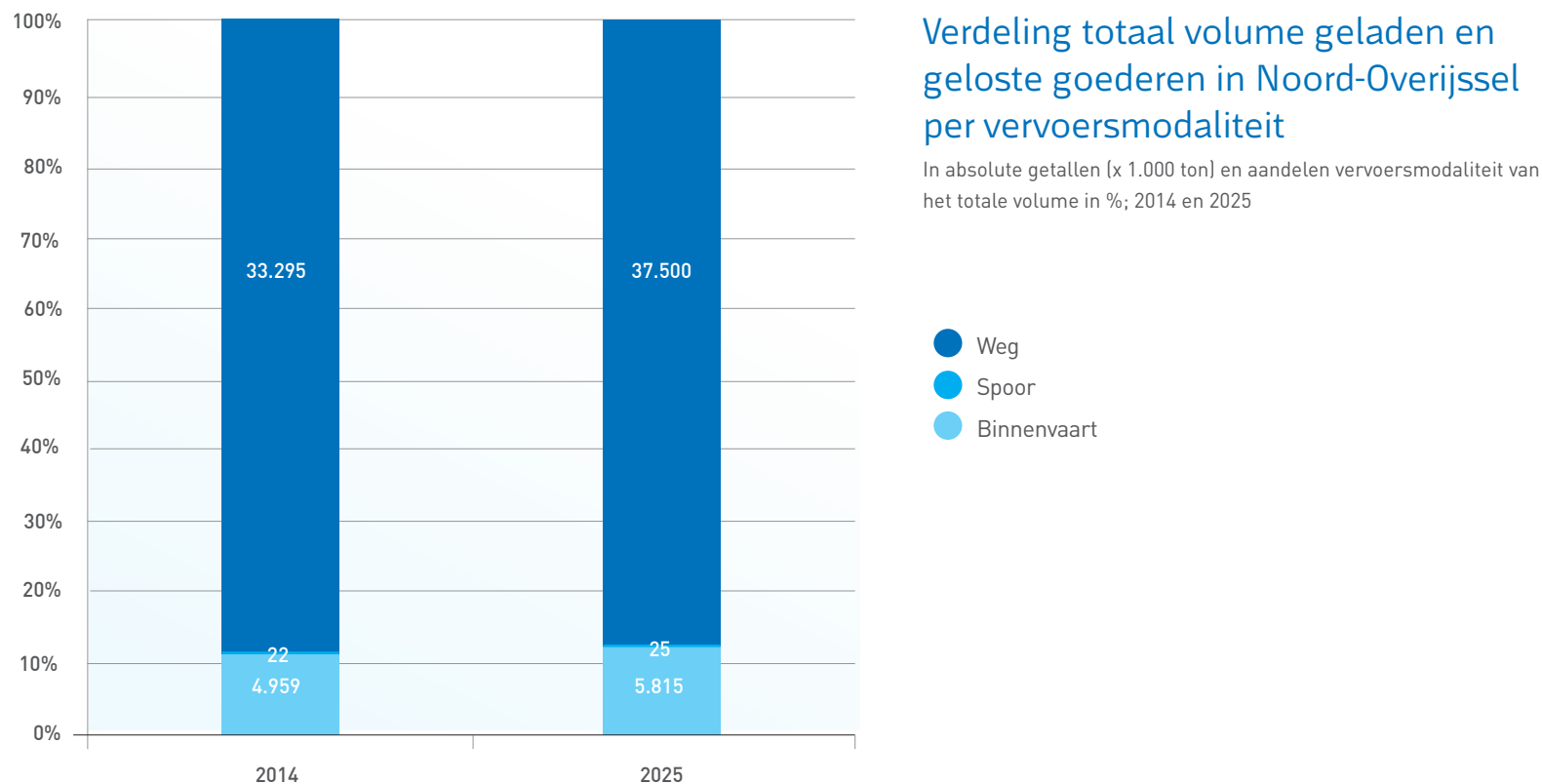
Totaal volume geladen en geloste goederen in Noord-Overijssel en Nederland

In absolute getallen vervoerd gewicht en aandelen vervoersmodaliteit van het totale volume in %; 2014

Bron: Panteia (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 3.4b

Bron: Panteia (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Geladen en geloste goederen

Gegeven de ligging en het ruimtelijke aggregatieniveau van de beschikbare goederenstroomdata, zal in de volgende figuren de goederenstromen voor 2014 en 2025 (prognose) per vervoerswijze gepresenteerd worden voor de COROP-regio Noord-Overijssel (zie figuur 1.3a voor COROP-indeling). Noord-Overijssel valt volledig binnen de grenzen van de Regio Zwolle. Hierdoor, en door de omvang van dit gebied, geven de geregistreerde stromen een indruk van het potentieel van de Regio Zwolle in de logistiek.

In figuur 3.4a is te zien dat van het totaal vervoerde volume goederen in Nederland een klein deel (4%) in Noord-Overijssel geladen dan wel gelost wordt. Van de 38 miljoen ton goederen die in Noord-Overijssel geladen en gelost wordt, geldt dat het wegvervoer het grootste aandeel heeft, gevolgd door de binnenvaart en een minimaal aandeel spoorvervoer. Het gaat hierbij alleen om invoer en uitvoer. Gegevens over het

deel van de goederenstromen dat passeert, zonder dat ze er herkomst of bestemming hebben in Noord-Overijssel, zijn niet beschikbaar op COROP-niveau. Dit neemt niet weg dat het aandeel van de doorvoer van goederen, ook wel transitostromen genoemd, in het totaal van alle goederenstromen aanzienlijk is. Ter illustratie: in 2014 waren naar schatting 41,5% van alle goederenstromen in de provincie Overijssel transitostromen.³⁴ Door het alleen passeren van een regio leveren transitostromen nauwelijks economische waarde op voor de betreffende regio. De regio kan meer profiteren van doorvoer, als van deze stroom goederen een groter gedeelte wordt 'afgetapt' om economisch spin-off te creëren in termen van overslag, verwerking en/of toegevoegde diensten (zie kader).

Een kansrijke ontwikkeling is de sterke groei die wordt voorzien in de goederenstromen in oostelijke en zuidoostelijke richting (Hannover-Berlijn-Polen-Oost-Europa) tussen 2010 en 2030. De goederenoverslag over land en water in Noord-Overijssel wordt sterk beïnvloed door deze

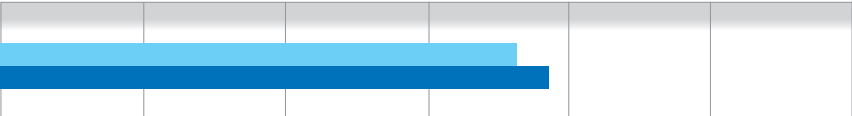
grote goederenstromen. Ook de internationale ontwikkelingen zoals de investering in de zogenaamde Trans-Europese Transport Netwerk (TEN-T) corridors, met name de oostelijke corridor North Sea – Baltic, hebben invloed.³⁵ Rekening houdend met voornoemde ontwikkelingen heeft onderzoeks bureau Panteia geprognosticeerd dat het totale volume geladen en geloste goederen in Noord-Overijssel in 2025 gegroeid is tot 43 miljoen

ton.³⁶ In figuur 3.4b is te zien dat de vervoerswijze-verdeling in de toekomst nauwelijks wijzigt. Het wegvervoer blijft veruit de belangrijkste modaliteit. Het spoorvervoer speelt nauwelijks een rol; nu en in de toekomst niet. De belangrijkste verklaring hiervoor ligt aan het gebrek aan voldoende spoor-overslagfaciliteiten, terwijl even verderop in Hengelo (Container Combi Twente) wel ruime faciliteiten geboden worden op dit gebied. Zo wordt 96%

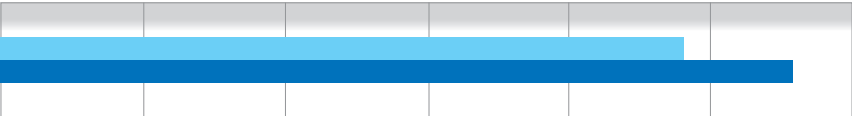
Figuur 3.4c

Geladen

Bestemming provincie Overijssel

Bestemming overig binnenland

Bestemming buitenland

Geladen en geloste goederen
wegvervoer in Noord-Overijssel,
naar bestemming en herkomst

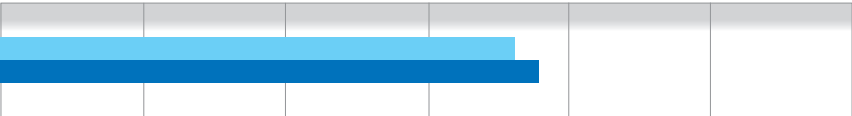
In absolute getallen (x 1.000 ton); 2014 en 2025

2014

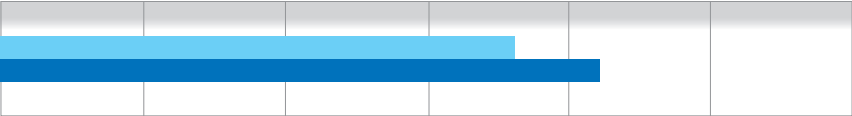
2015

Gelost

Herkomst provincie Overijssel

Herkomst overig binnenland

Herkomst buitenland

0 2.000 4.000 6.000 8.000 10.000 12.000

Bron: Panteia (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

van de per spoor vervoerde goederen in de provincie Overijssel in Twente geladen dan wel gelost.³⁷ Ten aanzien van het goederenvervoer per spoor is Noord-Overijssel hoofdzakelijk een doorvoerregio.

Voor Noord-Overijssel zijn afvoer en aanvoer redelijk in evenwicht. In 2014 werd er in Noord-Overijssel in totaal 19,6 miljoen ton geladen en

18,6 miljoen ton gelost. In 2025 zijn deze aantallen gegroeid tot respectievelijk 22,2 miljoen en 21,1 miljoen ton, zo is de inschatting. In de figuren 3.4c t/m 3.4e worden deze gegevens nader gespecificeerd. Per vervoerswijze is de omvang van de geladen en geloste goederen gepaard aan respectievelijk de bestemming en de herkomst. Met uitzondering van het vervoer per spoor stromen de meeste goederen van en naar

Figuur 3.4d

Geladen

Bestemming provincie Overijssel

Bestemming overig binnenland

Bestemming buitenland

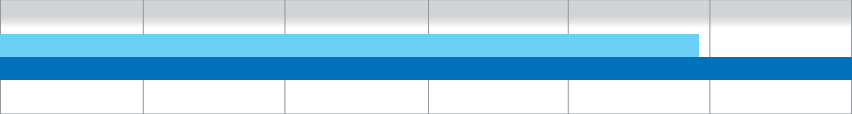

Gelost

Herkomst provincie Overijssel

Herkomst overig binnenland

Herkomst buitenland

0 500 1.000 1.500 2.000 2.500 3.000

Geladen en geloste goederen binnenvaart in Noord-Overijssel, naar bestemming en herkomst

In absolute getallen (x 1.000 ton); 2014 en 2025

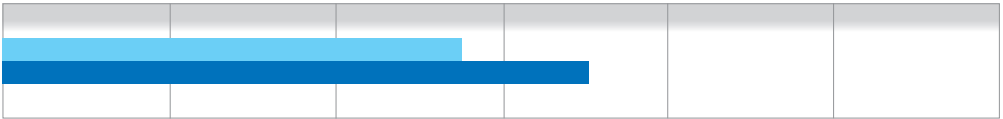
- 2014
- 2025

Bron: Panteia (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

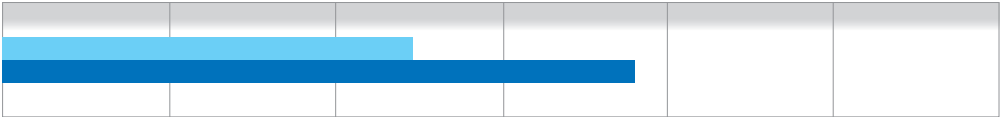
Figuur 3.4e

Geladen

Bestemming binnenland

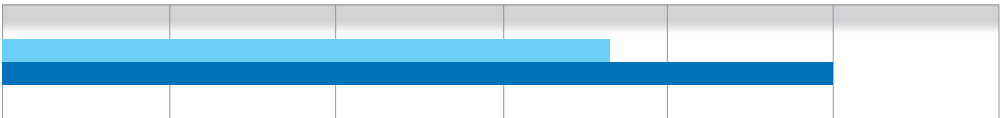

Bestemming buitenland

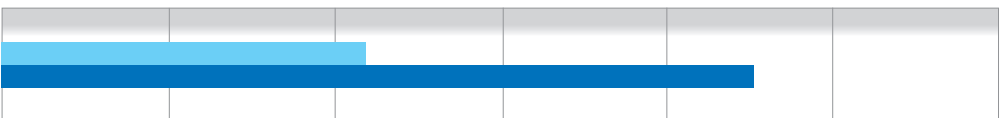

Gelost

Herkomst binnenland

Herkomst buitenland

0 2 4 6 8 10 12

* Binnen de provincie is er geen tonnage per spoor geregistreerd; spoorvervoer over kleine afstanden is doorgaans onrendabel.

Bron: Panteia (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

binnenlandse locaties buiten de provincie Overijssel. De verschillende vervoerswijzen nader met elkaar vergelijkend, is het wegvervoer, relatief gezien, het meest regionaal georiënteerd. Bij binnenvaart maken de goederen van en naar de provincie Overijssel maar een klein deel uit van het totale vervoerde volume. De binnenvaart is vooral afhankelijk van goederen uit de rest van Nederland. Hierbij valt vooral op dat er een onbalans is in het tonnage geloste en geladen goederen; er wordt meer dan twee keer zoveel aangevoerd dan afgevoerd per binnenvaartschip in Noord-Overijssel. Het is aannemelijk dat een deel van deze aangevoerde goederen verder getransporteerd wordt (binnen de regio) per vrachtauto, dan wel verwerkt worden tot andere producten. Dit onderstreept het belang van multimodale knooppunten voor de regio, die zo een impuls

Geladen en geloste goederen spoorvervoer in Noord- Overijssel, naar bestemming en herkomst*

In absolute getallen (x 1.000 ton); 2014 en 2025

- 2014
- 2015

kunnen zijn voor zowel het wegvervoer als de binnenvaart. Initiatieven zoals Port of Zwolle (zie kader) kunnen daarom helpen het logistieke profiel van de Regio Zwolle verder uit te bouwen.

Verder blijkt het buitenland als herkomst én bestemming van de vervoerstromen ruim ondervertegenwoordigd. Op dat vlak liggen er nog ruime mogelijkheden dan wel uitdagingen. Alleen bij het vervoer per spoor is het aandeel buitenland ongeveer gelijk aan het aandeel binnenland. Maar in dit geval gaat om minimale aantallen. Dit geldt eveneens voor de vooruitzichten; gekeken naar de prognoses voor 2025 is er geen bovenmatige groei te verwachten ten aanzien van het goederenvervoer van en naar het buitenland.

PORT OF ZWOLLE

Sinds november 2015 is het door de gemeenten Zwolle, Kampen en Meppel opgerichte gezamenlijke havenbedrijf Port of Zwolle in bedrijf. De achtergrond van het ontstaan van de Port of Zwolle komt voort uit de ambitie om de regio verder te ontwikkelen en te positioneren als logistiek knooppunt. Met de bundeling van de havenactiviteiten wordt bijgedragen aan de versterking van de concurrentiepositie van de binnenhavens in de regio.³⁸

In de in 2012 ontwikkelde Havenvisie Zwolle-Kampen-Meppel wordt onder meer gesteld dat de oprichting van een gezamenlijk havenbedrijf past in het streven van de regio een verbeterde positie te verwerven in het nationale en Europese netwerk van multimodale knooppunten.³⁹ Het havenbedrijf verenigt drie havens die elkaar op diverse gebieden aanvullen. De haven van Meppel is de grootste binnenhaven in Noord-Nederland,

en op nationaal niveau een middelgrote haven. Het is een multifunctionele haven. Naast een containerterminal beschikt het over overslagfaciliteiten voor bulkgoederen zoals bouwmaterialen, graan en veevoederproducten. Verder zijn twee scheepswerven voor bouw en reparatie van schepen gevestigd in de haven. De havens van Kampen en Zwolle worden hoofdzakelijk gebruikt voor de overslag van bulkgoederen. Containers worden aan- en afgevoerd via het Regionaal Overslag Centrum (ROC) Kampen. Daarnaast is het op den duur mogelijk om, in de Zuiderzeehaven in Kampen, kustvaartschepen te ontvangen. Qua verzorgingsgebied is de haven van Meppel primair op Noord-Nederland gericht, terwijl Zwolle en Kampen Oost-Nederland als achterland hebben. Door daarbij in te zetten op de vestiging van logistieke en watergebonden bedrijven wordt invulling gegeven aan de ontwikkeling van een logistiek knooppunt waarin de havens, industrie en logistieke sector met elkaar verbonden worden.

DOORVOER EN HET POTENTIEEL VOOR WAARDE TOEVOEGING⁴⁰

Vanuit het perspectief van een regio wordt de doorvoer van goederen (oftewel transitostromen) gekenmerkt door het feit dat zowel de herkomst- als de bestemmingslocaties buiten de betreffende regio liggen. In het geval van de Regio Zwolle gaat het dus om de goederenstromen die in de Regio Zwolle beginnen noch eindigen. Hierdoor zorgen de stromen voor maar weinig economische toegevoegde waarde. Om ook van deze goederenstromen te profiteren als regio ligt de crux in het reduceren van het aandeel transitstromen binnen de totale stromen, in het voordeel van aan- en afvoerstromen. Dit kan door het organiseren van waarde toevoegende activiteiten in de regio; hiervan zijn Value Added Logistics (VAL) en Value Added Services (VAS) de belangrijkste vormen zijn.⁴¹ VAL-activiteiten omvatten fysieke activiteiten, zoals ompakken, labelen, repareren en assembleren en (deels) zelf produceren door logistieke dienstverleners. Deze activiteiten worden vaak bij de distributiecentra uitgevoerd.⁴² VAS-activiteiten betreffen non-fysieke activiteiten zoals call center activiteiten, training en financiële dienstverlening.

De schatting dat ongeveer 41,5% van alle goederenstromen in de provincie Overijssel bestaat uit transitostromen, geeft een indica-

tie voor het potentieel aan VAL en VAS-activiteiten. Gezien de grote overlap met de provincie Overijssel, is het aannemelijk dat dit ook van toepassing is op de Regio Zwolle. De verwachting is dat de omvang van de doorvoer in de toekomst alleen maar zal stijgen. Voor een belangrijk deel is dit afhankelijk van de aanvoer en afvoer van goederen in de mainports. De prognoses van de haven van Rotterdam laten een verwachte groei van 8–20% zien van goederenstromen in 2020 ten opzichte van 2014, afhankelijk van de ontwikkelingen van de wereldeconomie.^{43,44} Voor de haven van Amsterdam wordt in 2030 een groei van 2–35% voorzien ten opzichte van 2013. Dit hangt uiteraard af van de ontwikkeling van de wereldeconomie.⁴⁵ Een gevolg zal onder meer zijn dat de goederenstromen tussen de havens van Rotterdam en Amsterdam aan de ene kant, en het Europese achterland aan de andere kant zullen toenemen. Dit heeft kansen aan de regio's die deze stromen passeren. De Regio Zwolle kan hierop aanhaken door als draaischijf te gaan fungeren voor de goederenstromen van en naar Noord-Duitsland, Scandinavië en Oost-Europa. Zo kan de groeiende stroom aan goederen aangewend worden voor de toepassing van bijvoorbeeld VAL- en VAS-activiteiten, waardoor deze uiteindelijk de Regio Zwolle verlaten met een grotere waarde dan toen ze de regio binnenkwamen.

3.5 DISTRIBUTIE

Een distributiecentrum (DC) vervult doorgaans drie functies: (1) voorraadfunctie: het opslaan van goederen, (2) groupagefunctie: het hergroeperen van goederen en: (3) overslagfunctie: het fungeren als overslagpunt bij het veranderen van transportmiddel waarmee de goederen worden vervoerd.⁴⁶ Generaliserend kan gesteld worden dat het beheer

van de activiteiten die in een distributiecentrum plaatshebben, wordt vervuld door de producent, grossier of een logistieke dienstverlener.

Hoewel harde groeicijfers ontbreken, springt de nieuwbouw van verschillende 'state of the art' distributiecentra in de regio het oog. Met het onlangs geopende nieuwe distributiecentrum van online warenhuis

Figuur 3.5a

Orderverwerking Wehkamp.nl

Bron: Wehkamp.nl, Bekuplast (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Wehkamp.nl in Zwolle herbergt de Regio Zwolle het meest geavanceerde distributiecentrum voor online retail ter wereld. Misschien minder bekend is dat ook het grootste distributiecentrum van Nederland in de Regio Zwolle te vinden is. Handelsbedrijf Koopman International uit Emmeloord beschikt met een omvang van 225.000 m2 en een hoogte van 35 meter al over het grootste distributiecentrum van Nederland. Met de geplande uitbreiding wordt daar nog eens 40.000 m2 aan toegevoegd in de nabije toekomst. Een ander uniek distributiecentrum is onlangs verrezen in Hasselt. Via dit nieuwgebouwde 14.000 m2 grote distributiecentrum met havenoverslagfaciliteiten, levert vrachtwagenproducent Scania 'pakketten' voor de assemblage van complete trucks, bedoeld voor export naar landen met hoge importheffingen.

Geavanceerd⁴⁷

Langs de A28 ten noorden van Zwolle, op bedrijventerrein Hessenpoort, is onlangs het nieuwe distributiecentrum van Wehkamp.nl geopend. Het geautomatiseerde magazijnsysteem heeft bijna 480.000 zogenoemde 'picklocaties' waar de diverse artikelen liggen opgeslagen. De artikelen worden opgehaald door 468 geautomatiseerde 'shuttles'. De maximale pickcapaciteit van het systeem is 196.000 items per dag, wat neerkomt op 61 miljoen items per jaar. In het systeem is ruimte om 4 miljoen artikelen op te slaan (zie figuur 3.5a). Met zijn 35.000 m2 vloeroppervlak is het het grootste en één van de meest geavanceerde distributiecentra ter wereld voor online retail.

In het nieuwe distributiecentrum van Wehkamp.nl kunnen circa 12.350 items per uur 'opgepikt' worden. Dat is twee keer zo snel als in het oude distributiecentrum in Dedemsvaart. Zo staat 30 minuten na bestelling door een klant het pakket klaar voor verzending. Hiermee wordt voldaan aan de toenemende behoefte van 'same day delivery'. Wehkamp.nl anticipeert met het nieuwe distributiecentrum op de veranderende eisen ten aanzien van de zogeheten webwinkellogistiek: steeds kortere levertijden, grote pieken en dalen in de vraag van consumenten, een enorme diversiteit aan producten, veel retouren, constante wisselingen in het assortiment en steeds weer nieuwe consumenten. Dit vraagt om een intelligente aanpak van transport-, magazijn- en voorraadprocessen. Optimalisatie van het logistieke proces is hierin cruciaal, ten aanzien van de efficiëntie van inzet van middelen, voorkoming van onnodige werkzaamheden in de supply chain, de mate van samenwerking, en de planning en besturing. Met een kennisintensief distributiecentrum zoals dat van Wehkamp.nl binnen de gelederen, staat de Regio Zwolle op de kaart als het gaat om het slim en 'lean' organiseren van bedrijfsprocessen.

Het nieuwe distributiecentrum van Wehkamp in Zwolle staat symbool voor hoe door regionale samenwerking een groot en kennisintensief bedrijf, en werkgelegenheid, behouden is gebleven voor de regio. Het bleek dat uitbreiding in Dedemsvaart niet de voorkeur had. De gezamenlijke inzet van onder andere de gemeenten Hardenberg en Zwolle en de

Provincie Overijssel heeft er aan bijgedragen dat Wehkamp.nl niet naar elders is vertrokken. Door de beperkte reisafstand vanaf Dedemsvaart is hiermee de 200 vaste medewerkers de mogelijkheid geboden om mee te gaan naar de nieuwe plek.

Grootschalig⁴⁸

Een ander toonaangevend distributiecentrum binnen de regio is gevestigd in Emmeloord. Het betreft het distributiecentrum van Koopman International, een internationaal opererend handelshuis dat handelt in onder andere speelgoed, tuinartikelen en gereedschap. Het is gevestigd pal aan de A6, op bedrijventerrein De Munt. Met een omvang van 225.000 m2 en een hoogte van 35 meter, is het het grootste distributiecentrum van Nederland. Het hoofdkantoor zetelt in Amsterdam, waar het handelsbedrijf in 1937 begon. Sinds 1992 is de opslag en distributie ondergebracht in Emmeloord. Indertijd is voor Emmeloord gekozen vanwege de mogelijkheid 35 meter hoog te bouwen en de ligging aan de snelweg. Beschikbare ruimte en bereikbaarheid zijn anno 2015 nog steeds de assets die de Regio Zwolle aantrekkelijk maken voor bedrijven met een omvangrijke ruimtevraag en een grote hoeveelheid te verwerken vervoersstromen. Met de recente aankoop van 40.000 m2 grond op de huidige locatie, onderstreept Koopman de gunstige voorwaarden voor logistiek en distributie van de Regio Zwolle, en in dit geval van de Noordoostpolder.

Het vol geautomatiseerde distributiecentrum biedt werk aan 500 arbeidskrachten. Met de geplande uitbreiding zal het personeelsbestand navenant groeien, zo is de verwachting. Hiermee is het één van de grootste werkgevers in de gemeente Noordoostpolder. Het personeel kenmerkt zich door een hoge mate van honkvastheid en multi-inzetbaarheid, wat in belangrijke mate te danken is aan de interne opleiding.

Multimodaal⁴⁹

Eén van de vaandel dragers in de regio, Scania, heeft haar activiteiten in de regio verder uitgebreid. De recentelijk gereedgekomen nieuwbouw van het distributiecentrum op bedrijventerrein Zwarte Water in Hasselt (gemeente Zwartewaterland), met een grondoppervlak van 14.000 m2 en de aanwezigheid van twee insteekhavens, biedt Scania (Scania Logistics Netherlands) op- en overslagfaciliteiten voor hoofdzakelijk de levering van 'pakketten' voor de assemblage van complete trucks. De inschatting is dat circa twintig in containers verpakte vrachtwagens per dag via Hasselt verscheept zullen gaan worden.

Het distributiecentrum bundelt drie logistieke werkzaamheden. Ten eerste 'knock down'. Hier worden de componenten en onderdelen voor een complete truck in een zeecontainer geladen. Die container wordt op de containerterminal bij het logistiek centrum op een binnenschip geladen voor transport naar Rotterdam. Van daaruit gaat de container naar assemblagebedrijven over de hele wereld. Ten tweede worden onderdelen die op het zuidelijk halfrond zijn geproduceerd, in het distributiecentrum in Hasselt verzameld en doorgezonden naar de assemblagefabrieken van Scania op het noordelijk halfrond. Ten derde vindt in Hasselt de onderdelenoverslag (crossdocking) plaats voor zowel de samenstelling van knock down-pakketten als voor de fabrieken van Scania in Zwolle en Meppel.

Ook in dit geval heeft de bereidheid tot samenwerking in de regio, tussen overheid en bedrijfsleven, er voor een belangrijk deel aan bijgedragen dat Scania zijn activiteiten in de Regio Zwolle heeft uitgebreid. Logistieke dienstverlener Westerman Logistics uit Nieuwleusen zal voor verlader Scania zorgen voor de handling van de containers, waarbij gemeente en provincie (Herontwikkelingsmaatschappij Overijssel) de bereikbaarheid en de ontwikkeling van de plek voor haar rekening hebben genomen. Een doorslaggevende voorwaarde hierbij waren wel de ontsluitingsmogelijkheden per water. Met de nieuwe locatie in Hasselt raakt Scania verder verankerd in de regio; de verschillende Scania locaties in de Regio Zwolle krijgen hiermee een unieke verbinding via watertransport met de grote havens in Rotterdam en Antwerpen.

3.6 HUMAN CAPITAL

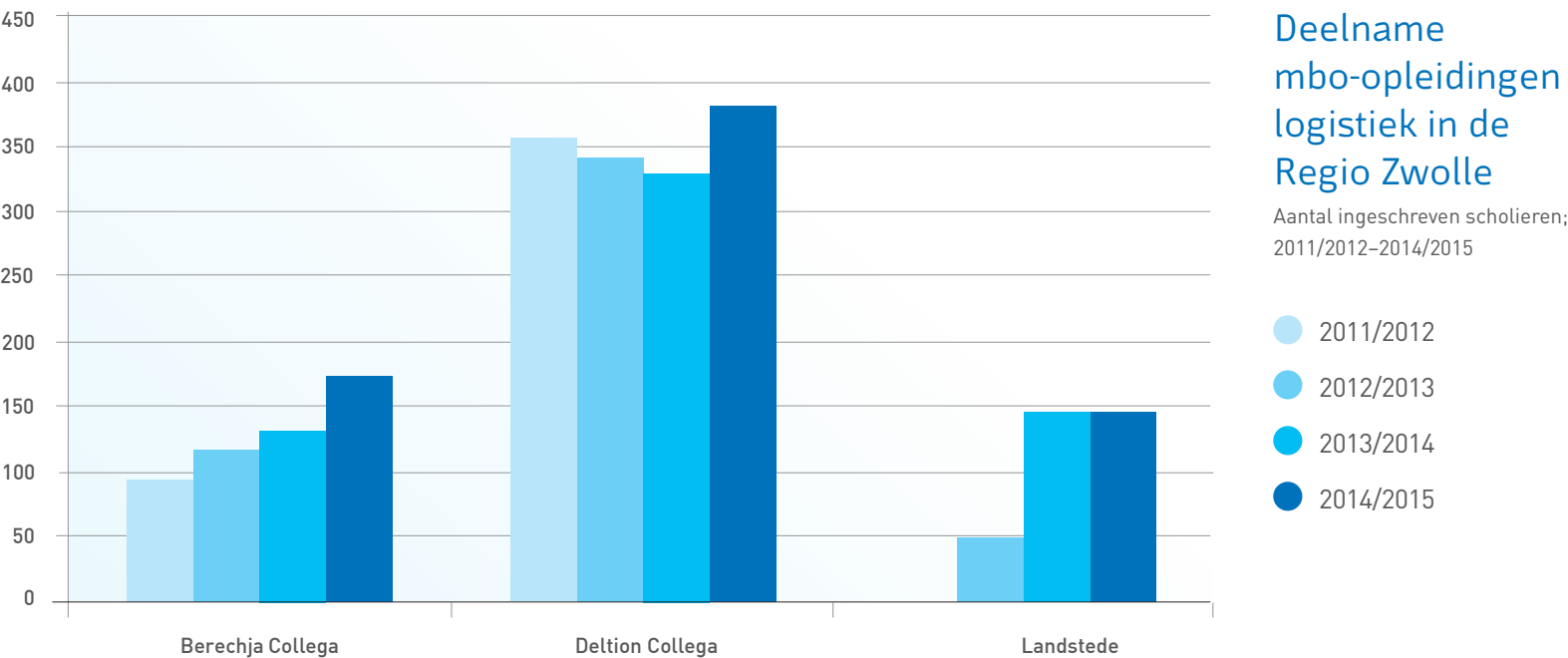
De beschikking over voldoende en goed opgeleide logistieke professionals is een sleutelfactor om de gestelde logistieke ambities waar te maken. Dit wordt onderschreven door het nationale Topsectorenbeleid middels de opgestelde Human Capital Agenda (HCA).⁵⁰ Een van de pijlers van deze agenda is het bevorderen van de instroom van leerlingen in opleidingen op logistiek gebied. In de Regio Zwolle is een veelzijdig aanbod van middelbare- en hogere beroepsopleidingen te vinden die gericht zijn op de logistiek in brede zin. Dit biedt de regio een uitgebreid en veelzijdig reservoir aan geschoolde arbeidskrachten. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de tendens dat in regio's waar logistiek en distributie belangrijk is, een groeiende behoefte is aan goed opgeleid personeel. Met name bij de grotere logistieke dienstverleners blijkt dit het geval te zijn. Maar ook voor gediplomeerden van de (zee)scheepvaart en binnenvaart is er over het algemeen direct een baan beschikbaar.⁵¹

Middelbare beroepsonderwijs (mbo)

In de Regio Zwolle zijn drie onderwijsinstellingen gevestigd zijn waar een opleiding in de logistiek op mbo-niveau gevolgd kan worden. Het Deltion

College, met als hoofdvestiging Zwolle, is veruit de grootste aanbieder van onderwijs op het gebied van logistiek. Dit vertaalt zich in een breed aanbod van opleidingen in de richting Transport en Logistiek. Via een beroepsopleidende leerweg (BOL) of beroepsbegeleidende leerweg (BBL) worden scholieren binnen deze studierichting opgeleid tot logistiek medewerker, logistiek teamleider, logistiek supervisor, chauffeur goederenvervoer, planner wegtransport of manager transport en logistiek.⁵² Naast voor het vervoer van goederen over land, worden op Deltion scholieren opgeleid tot logistiek professional voor het vervoer van goederen over water. Het gaat hierbij om opleidingen in de zeescheepvaartsector; het wereldwijde vervoer van lading en passagiers. Wat betreft scheepvaart biedt de Regio Zwolle ruime opleidingsmogelijkheden. Het Berechja College gevestigd op Urk is een scholengemeenschap voor zowel voortgezet onderwijs als middelbaar beroepsonderwijs. De mbo-richting concentreert zich vooral op de nautische sector, maar ook op transport. Nautische beroepen waartoe scholieren worden opgeleid zijn onder andere schipper en stuurman binnenvaart, maritiem officier en koopvaardij officier. Landstede is de derde en kleinste aanbieder, qua studentaantallen, van logistiek onderwijs in de regio. Landstede biedt een breed palet

Figuur 3.6a

* Landstede bood voor het eerst in het schooljaar 2012/2013 logistiekopleidingen aan.

Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering Onderwijs (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

aan onderwijstypen en opleidingen aan. Binnen het domein Transport en Logistiek worden scholieren vooral opgeleid voor het wegvervoer en de logistieke dienstverlening. Met verschillende vestigingen in de regio is Landstede sterk verankerd in de Regio Zwolle.

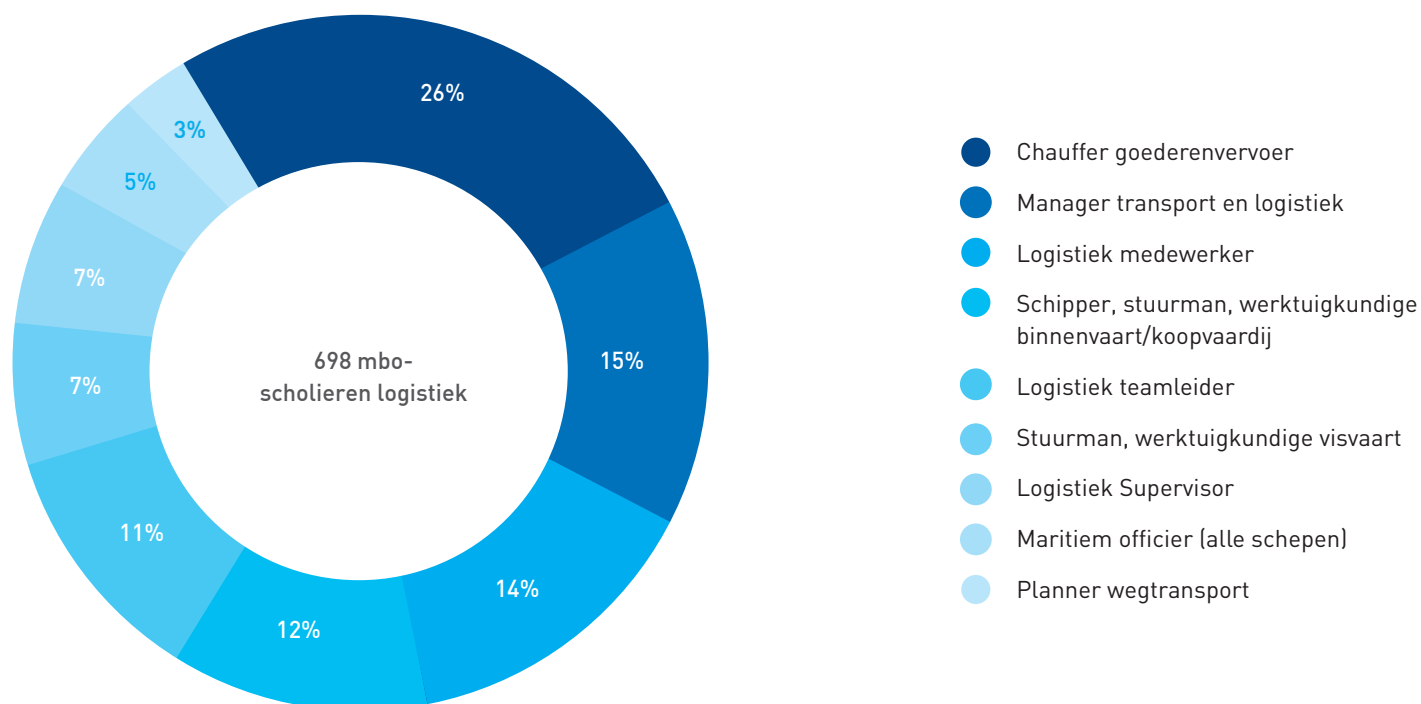
Figuur 3.6a toont per onderwijsinstelling de ontwikkeling van het aantal scholieren dat een logistieke opleiding volgt. Met in 2014 (peildatum 1 oktober) 381 ingeschreven scholieren is Deltion met afstand de grootste

opleider voor de logistiek. Het valt op dat na een periode van dalende scholieraantallen de interesse voor een beroep in de logistiek in 2014 flink is toegenomen. De andere onderwijsinstellingen laten sinds het schooljaar 2011/2012 ieder jaar een gestage groei zien; Berechja groeide tot 175 scholieren en Landstede tot 142. Bij elkaar hadden in de Regio Zwolle, voor het schooljaar 2014/2015, 698 scholieren zich ingeschreven voor een opleiding in de logistiek.

Figuur 3.6b

Beroepskwalificaties logistiek binnen het mbo in de Regio Zwolle

Aandeel scholieren in %; 2014/2015

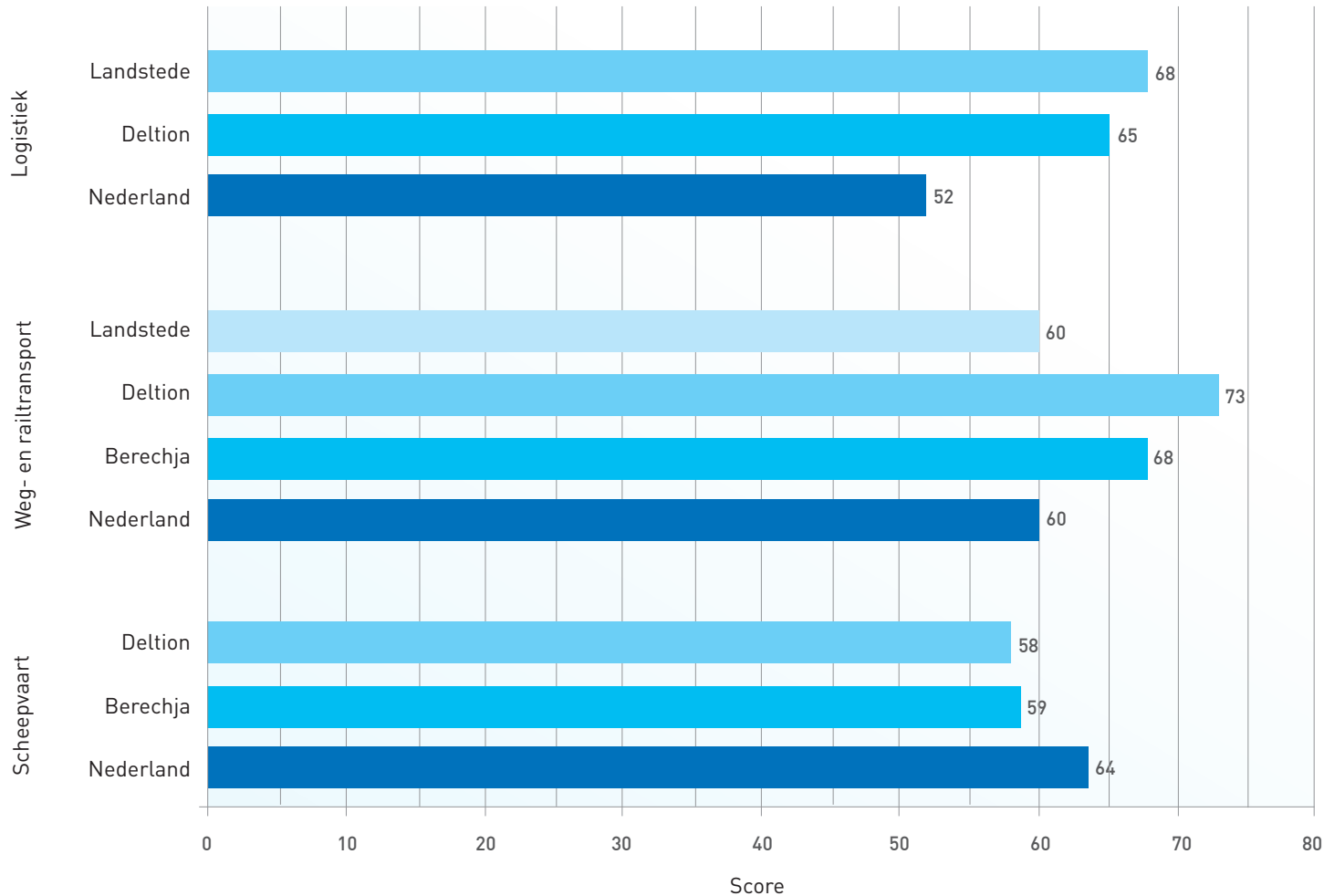

Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering Onderwijs (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 3.6c

Kwaliteitsoordelen mbo-opleidingen in de logistiek in de Regio Zwolle en Nederland

Totaalscore Keuzegids Mbo (schaal 10–100); schooljaar 2014/2015

Bron: Keuzegids Mbo (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

De opleidingen in het beroepsdomein van logistiek en transport bieden een breed scala van beroepskwalificaties waarvoor wordt opgeleid. Figuur 3.6b geeft de verdeling weer van het totaal aantal ingeschreven scholieren naar beroepskwalificatie. Van de 698 mbo-scholieren die in de Regio Zwolle een opleiding in de logistiek (en transport) volgen wordt ruim een kwart opgeleid tot chauffeur in het goederenvervoer. In de regio is sprake van een bovengemiddelde vertegenwoordiging van de bedrijfstak wegvervoer (zie onderdeel 3.2 van deze monitor), wat weerspie-

geldt in het aantal scholieren dat in die richting onderwijs volgt. Wat hierbij opvalt is dat aan potentiële uitvoerders van het wegtransport (chauffeurs) geen gebrek lijkt te zijn, maar dat het aantal potentieel nieuwe planners van wegtransport achterblijft. Andere beroepen die op een aanzienlijke aanwas van nieuwe professionals op de arbeidsmarkt kunnen rekenen, zijn manager transport en logistiek en logistiek medewerker. Verder zijn met respectievelijke aandelen van 12% en 7%, beroepen gericht op binnenvaart (en visvaart) goed vertegenwoordigd.

Om een indicatie te geven van de kwaliteit van de opleidingen, en dus indirect een indicatie van de kwaliteit van de competenties van nieuw-opgeleide logistieke professionals, zijn de kwaliteitsoordelen uit de Keuzegids Mbo in kaart gebracht. De Keuzegids Mbo rangschikt jaarlijks opleidingen aan de hand van een samengestelde score gebaseerd op rendementcijfers, rapporten van de onderwijsinspectie en studenttevredenheidsenquêtes.⁵³

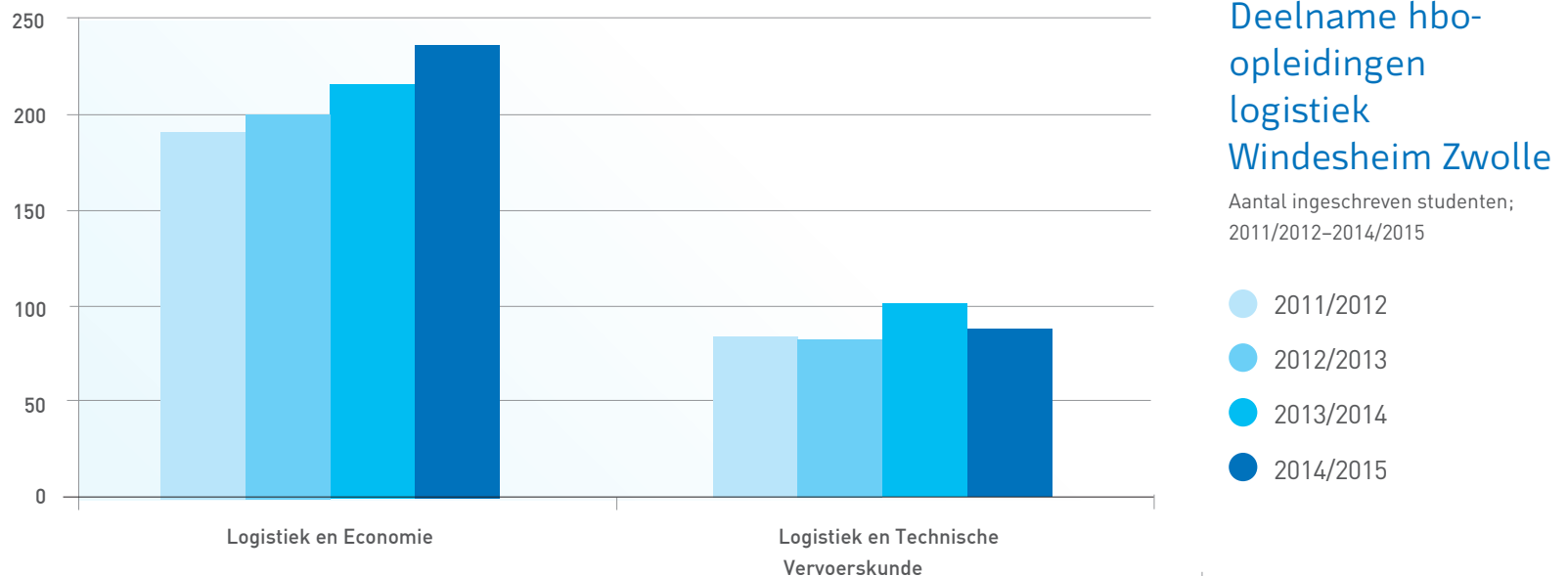
In figuur 3.6c is per onderwijsinstelling en opleidingsrichting binnen de logistiek het kwaliteitsoordeel uit de Keuzegids Mbo editie 2015 weergegeven. Daarnaast is de gemiddelde score weergegeven van alle opleidingen in Nederland binnen de betreffende richting. De cijfers hebben betrekking op het schooljaar 2014/2015. Een vlugge blik leert dat de Regio Zwolle, in vergelijking met de rest van Nederland, vooral sterk is in opleidingen in de logistiek en het weg- en railtransport. Ten aanzien van de richting logistiek (leidt op tot logistiek medewerkers, teamleiders, supervisors en managers), bedraagt het gemiddelde landelijke kwaliteitsoordeel 52 punten (op een schaal van 10 tot 100). Zowel Landstede als Deltion zitten hier ruim boven. Bij de richting weg- en railtransport is het met name Deltion dat er in positieve zin uitspringt. Met 73 punten wordt ruim boven het landelijk gemiddelde gescoord. Hiermee staat het op de gedeeld derde plaats op de landelijke ranglijst voor logistiekopleidingen; het moet alleen het Graafschap College (Doetinchem) en het Drenthe

College (Emmen) voor zich dulden. Op basis van de gehaalde score mag de betreffende opleiding bijna een 'Topopleiding' genoemd worden; de Keuzegids kwalificeert opleidingen met 75 punten en meer als zodanig. Het Berechja College biedt eveneens bovengemiddeld goede opleidingen aan. Landstede scoort conform het landelijk gemiddelde. Een stuk minder florissant is het kwaliteitsoordeel over de mbo-opleidingen voor de binnenvaart. De twee onderwijsinstellingen die op dit vlak onderwijs aanbieden scoren beneden gemiddeld. Over het algemeen scoren Nederlandse opleidingen voor de scheepvaart hoog. Nadere bestudering van de verkregen scores leert dat de studenten van de opleidingen tevreden zijn, maar dat het vooral aan het oordeel van de onderwijsinspectie ligt. Met name de examens zijn van onvoldoende kwaliteit.⁵⁴

Hoger beroepsonderwijs (hbo)

Windesheim is de enige instelling voor hoger beroepsonderwijs (hbo) in de Regio Zwolle die opleidingen verzorgt die specifiek gericht zijn op logistiek en distributie. De opleiding Logistiek en Economie leidt op tot logistieke experts die weten hoe goederenstromen en -diensten lopen en welke geld- en informatiestromen daarbij horen. Deze opleiding, die logistiek benadert vanuit een bedrijfskundige invalshoek, biedt verder de mogelijkheid om te specialiseren in supply chain management (ketenmanagement) en health care logistics (zorglogistiek). De andere logistieke opleiding, Logistiek en Technische Vervoerskunde (ook wel: Logistics Engineering), benadert

Figuur 3.6d

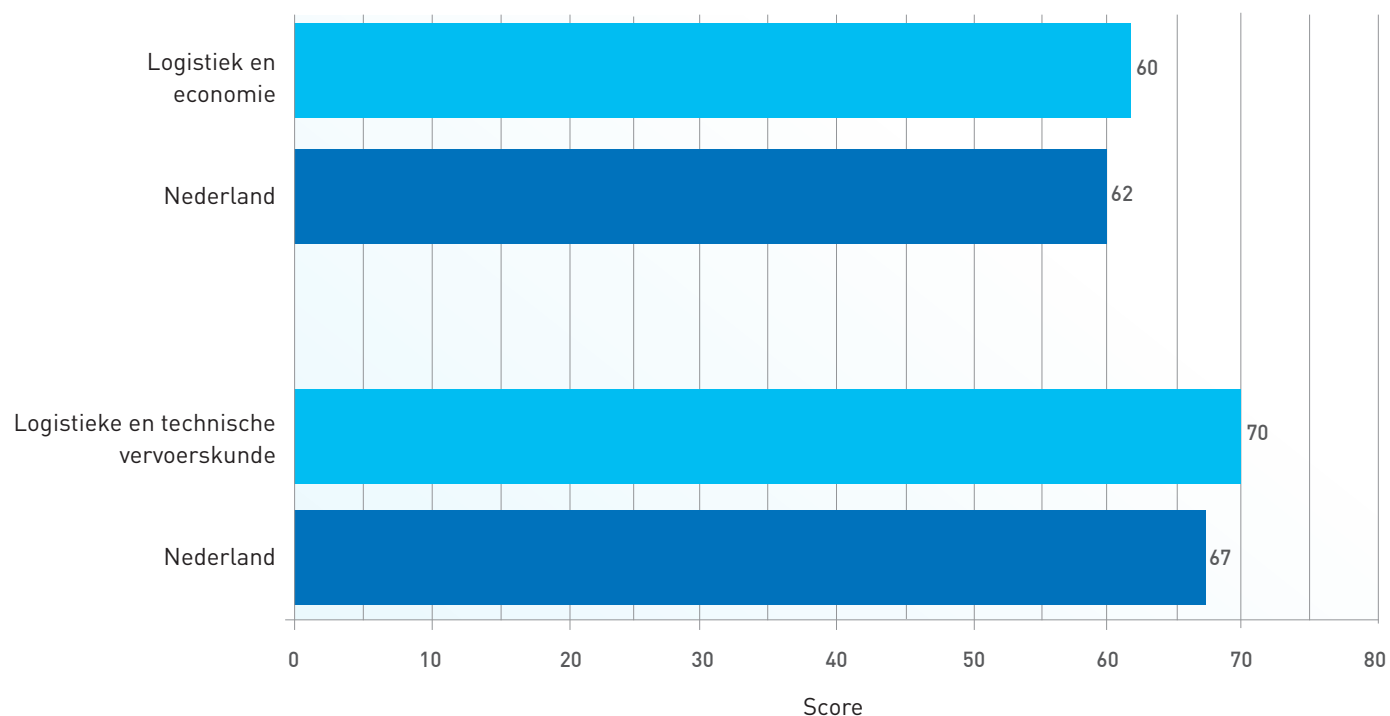

Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering Onderwijs (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

Figuur 3.6e

Kwaliteitsoordelen hbo-opleidingen in de logistiek in de Regio Zwolle (Windesheim) en Nederland

Totaalscore Keuzegids Hbo (schaal 10–100); studiejaar 2014/2015

Bron: Keuzegids Hbo (bewerking: Windesheim, lectoraat Area Development).

logistiek vanuit een technische invalshoek. De kern van de opleiding is het leren plannen en aansturen van logistieke processen. Informatievoorziening en ICT spelen hierbij een belangrijke rol.

In termen van studentenaantallen is de opleiding Logistiek en Economie het omvangrijkst. In het studiejaar 2014/2015 telde de opleiding in totaal 236 inschrijvingen (zie figuur 3.5d). Gezien de stijgende lijn in studentenaantallen heeft deze opleiding de afgelopen jaren duidelijk aan populariteit gewonnen. Dit geldt niet voor Logistiek en Technische Vervoerskunde. In 2014/2015 telde de opleiding 89 inschrijvingen. Een aantal dat in lijn is met de voorgaande jaren; jaarlijks schommelt het aantal ingeschreven studenten rond de 90.

Net als bij het mbo wordt ook de kwaliteit van het hbo jaarlijks onder de loep genomen, in dit geval in de Keuzegids Hbo. Daarin worden jaarlijks de meeste hbo-opleidingen in Nederland gerangschikt aan de hand van

een samengestelde score die is gebaseerd op rendementcijfers, rapporten van de onderwijsinspectie en studenttevredenheidsenquêtes.⁵⁵ In figuur 3.6e staan de toegekende scores voor de logistiek opleidingen die te volgen zijn aan Windesheim en de gemiddelde landelijke scores voor de betreffende opleidingen. Als de in de regio aangeboden opleidingen tegen elkaar worden afgezet dan krijgt de 'grote' opleiding Economie en Logistiek een lager kwaliteitsoordeel dan de 'kleine' opleiding Logistiek en Technische vervoerskunde. Maar beide opleidingen zitten boven het landelijk gemiddelde. Voor allebei geldt bovendien dat ze de derde plaats op de respectievelijke landelijke ranglijsten innemen. Landelijk scoren met name opleidingen in het domein Logistiek en Technische Vervoerskunde hoog, met een gemiddelde score van 67. Met een score van 70 doet Windesheim het meer dan goed binnen deze over het algemeen kwalitatief hoog aangeslagen studierichting.

NOTEN

- 27 Definitie volgens MKB Nederland (zie: <http://www.mkb servicedesk.nl/401/wat-logistiek.htm>).
- 28 Een meer gedetailleerde en uitgebreide omschrijving van logistiek en distributie is onder andere te vinden in: Visser, H.M en A.R. van Goor (2011) *Werken met Logistiek, Supply chain management*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- 29 Zwolle, Kampen, Meppel (2012) *Regionaal Cluster Logistiek, Uitvoeringsplan*.
- 30 Saçli, F. en F. de Vor (2016 *te verschijnen*) *Kernnetwerk logistiek Noord- en Oost-Nederland*. Zwolle: KennisDC Logistiek Noordost-Nederland/Windesheim.
- 31 CBS (2014) *Monitor topsectoren 2014. Methodenbeschrijving en tabellenset*. Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 32 CBS (2015) *Transport en Mobiliteit 2015*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 33 Verhoeven, W., S. Doove en Y. Kawabatha (2015) *Werklocaties in Overijssel. Trends, ontwikkelingen en prognoses*. Zoetermeer: Panteia.
- 34 Saçli, F. en J. Sytsma (2016 *te verschijnen*) *Waardetoevoeging aan transitstromen in Overijssel*. Zwolle: KennisDC Logistiek Noordost-Nederland/Windesheim. De voor de studie gebruikte data is verwerkt door Panteia.
- 35 Het Trans-Europese Transport Netwerk (TEN-T) heeft als doel om binnen de Europese Unie tot één grensoverschrijdend hoofdnetwerk te komen voor het vervoer over land, over water en door de lucht. Het TEN-T bestaat uit negen corridors, waarvan drie corridors door Nederland lopen: Rhine – Alpine, North Sea – Mediterranean en North Sea – Baltic. Meer informatie over TEN-T is onder andere beschikbaar op: <http://ec.europa.eu/transport/>.
- 36 Informatie over de gehanteerde prognosemethodiek is te vinden in: Verhoeven, W., S. Doove en Y. Kawabatha (2015) *Werklocaties in Overijssel. Trends, ontwikkelingen en prognoses*. Zoetermeer: Panteia.
- 37 Verhoeven, W., S. Doove en Y. Kawabatha (2015) *Werklocaties in Overijssel. Trends, ontwikkelingen en prognoses*. Zoetermeer: Panteia.
- 38 Ecorys (2012) *Havenvisie Zwolle-Kampen-Meppel*. Rotterdam: Ecorys Transport en Mobiliteit.
- 39 *Idem*
- 40 Deze sectie is voor een belangrijk deel gebaseerd op: Saçli, F. en J. Sytsma (2016 *te verschijnen*) *Waardetoevoeging aan transitstromen in Overijssel*. Zwolle: KennisDC Logistiek Noordost-Nederland/Windesheim. De voor de studie gebruikte data is verwerkt door Panteia.
- 41 TNO (2008) *Logistieke ketenstudie: Het supporten waard! Achtergrondrapportage resultaten ketenstudie IMPULS*. Delft: TNO bouw en ondergrond.
- 42 Commissie Van Laarhoven (2007) *Logistiek en supply chains: Visie en ambitie voor Nederland*. Den Haag: Commissie Van Laarhoven.
- 43 Port of Rotterdam (2013) *Voortgangsrapportage 2013 Havenvisie 2030*. Rotterdam: Port of Rotterdam.
- 44 Port of Rotterdam (2015) *Havenstatistieken*. Rotterdam: Port of Rotterdam.
- 45 Port of Amsterdam (2014) *Visie 2030*. Amsterdam: Port of Amsterdam.
- 46 TNO Inro (2012) *Synthesestudie trends goederenvervoer en innovatie*.
- 47 Verantwoording: 'Wehkamp.nl gaat historie schrijven' (beschikbaar op: <http://www.delaatstemeter.nl/gastcolumns/wehkamp-nl-gaat-historie-schrijven/>); 'Wehkamp bouwt grootste distributiecentrum online retail' (beschikbaar op: <http://www.totaaltrans.nl/wehkamp-bouwt-grootste-distributiecentrum-online-retail/>); 'Wehkamp.nl naar Zwolle voor mega magazin' (beschikbaar op: <https://www.weblogzwolle.nl/content/view/37646/38/>).
- 48 Verantwoording: 'Grootste distributiecentrum van Nederland breidt verder uit in Emmeloord' (beschikbaar op: <https://www.noordoostpolder.nl/Ondernemen/Logistiek>); 'Grootste dc van Nederland breidt verder uit' (beschikbaar op: <http://www.logistiektotaal.nl/marktnieuws/grootste-dc-van-nederland-breidt-verder-uit/93868/>);
- 49 Verantwoording: 'Scania bouwt logistiek centrum in Hasselt' (beschikbaar op: <http://www.logistiek.nl/warehousing/nieuws/2014/10/scania-bouwt-logistiek-centrum-in-hasselt-10113571>); Officiële opening 'Zwartewater in bedrijf' belangrijke stap voor Scania logistics netherlands (beschikbaar op: <http://www.scaniaproduction.nl/media/nieuws/2015/officialie-opening-zwartewater-in-bedrijf-belangrijke-stap-voor-partner-scania-logistics-netherlands.aspx>); 'Hasselt wordt logistiek knooppunt' (beschikbaar op: <http://www.destentor.nl/regio/zwartewaterland/hasselt-wordt-logistiek-knooppunt-1.4557634>).
- 50 Meer informatie over de Human Capital Agenda Logistiek beschikbaar op: http://www.topsectorlogistiek.nl/?page_id=1259.
- 51 SBB (2015) *SBB Barometer 2015*. Zoetermeer: Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven.
- 52 Er zijn twee varianten waarin een mbo-opleiding gevolgd kan worden: Beroepsopleidende leerweg (BOL) en Beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Een beroepsopleidende leerweg omvat een praktijkdeel van ten minste 20% en minder dan 60%. De beroepsbegeleidende leerweg is een combinatie van werken en leren, waarbij de leerling in dienst van een bedrijf is en daarnaast een opleiding volgt. In de BBL bedraagt het praktijkdeel 60% of meer van de studieduur.
- 53 Nadere details over de gehanteerde methodiek door de Keuzegids zijn beschikbaar op: <http://www.keuzegids.org/p1044>.
- 54 Steenkamp, F., M.L. Schonewille en M. Belet (red.) (2014). *Keuzegids Mbo 2015*. Leiden: Centrum Hoger Onderwijs Informatie.
- 55 Nadere details over de gehanteerde methodiek door de Keuzegids zijn beschikbaar op: <http://www.keuzegids.org/p1044>.

STICHTING METROPOOL ZWOLLE

De Regio Zwolle Monitor is een uitgave van Stichting Metropool Zwolle, met als bestuursleden Pierre Satink (voorzitter) - Accountant RA/partner bij Baker Tilly Berk, Harke Plas (secretaris) - Advocaat bij Kienhuis Hoving Advocaten en Notarissen, Ronald Knoll (penningmeester) - Relatiemanager grootzakelijke relaties bij Rabobank IJsseldelta, Michiel ten Brink - directeur FIZZ Marketing & Communicatie en Jasper Vrieling - Directeur Vrieling Adviesgroep.

De Regio Zwolle Monitor wordt mogelijk gemaakt door de partners van de Stichting:

